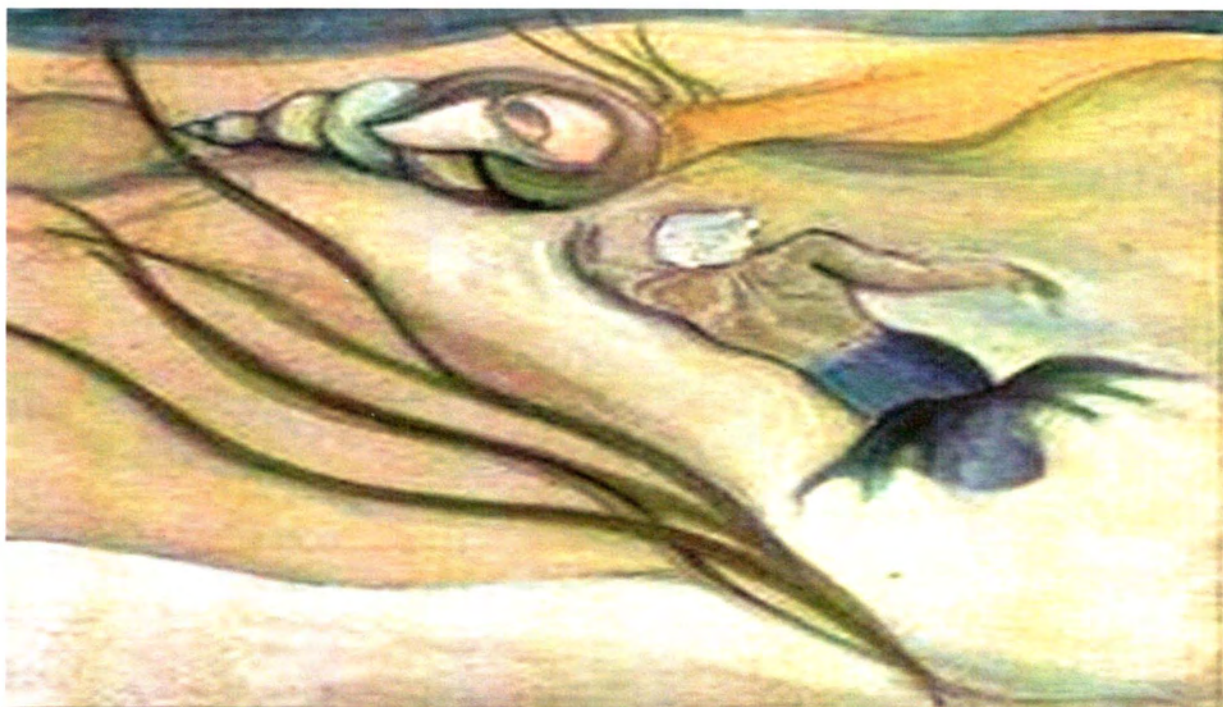

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Πτυχιακή εργασία

*« Οι γλωσσικές αναπαραστάσεις της
αναπηρίας στο παιδικό βιβλίο »*

Επιβλέπουσες καθηγήτριες: Μπότσογλου Καφένια

Γκανά Ελένη

Φοιτήτρια: Μιχαήλ Φωτεινή

Βόλος, 2012

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Πτυχιακή εργασία

« Οι γλωσσικές αναπαραστάσεις της αναπηρίας στο παιδικό βιβλίο »

Επιβλέπουσες καθηγήτριες: Μπότσογλου Καφένια

Γκανά Ελένη

Φοιτήτρια: Μιχαήλ Φωτεινή

Βόλος, 2012

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 11359/1
Ημερ. Εισ.: 21-02-2013
Δωρεά: Συγγραφέας
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΠΕΑ
2012
ΜΙΧ

...κι αν σου μιλώ με παραμύθια και παραβολές

είναι

γιατί τ' ακούς γλυκύτερα...

«Ο τελευταίος σταθμός», Σεφέρης Γ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
Κεφάλαιο 1 ^ο	8
1.1 Η δύναμη της γλώσσας.....	8
1.2 Γλωσσική χρήση και ταυτότητα.....	11
1.3 Ιδεολογία και παιδικό βιβλίο.....	11
1.4 «Ποιος» λέει «τι» σε «ποιον».....	15
1.5 Γράφοντας «ορθά» ή «στερεοτυπικά».....	17
Κεφάλαιο 2 ^ο	22
2.1 Παιδική Λογοτεχνία: προβληματισμοί γύρω από τους ορισμούς.....	22
2.2 Ιστορική αναδρομή της Παιδικής Λογοτεχνίας.....	24
2.3 Η σημασία της Παιδικής Λογοτεχνίας.....	25
2.4 Η σωστή επιλογή των βιβλίων: Τα «καλά» και τα «κακά» βιβλία.....	27
2.5 Στερεότυπα και προκαταλήψεις στην Παιδική Λογοτεχνία.....	30
Κεφάλαιο 3 ^ο	34
3.1 Η Αναπηρία: ορισμοί και προσεγγίσεις.....	34
3.1.1 Το ατομικό/ιατρικό μοντέλο.....	35
3.1.2 Το κοινωνικό μοντέλο.....	37
3.2 Οι προσεγγίσεις της αναπηρίας στη λογοτεχνία μέσα από έρευνες τόσο στο διεθνή όσο και στον ελληνικό χώρο.....	38
3.3 Τα άτομα με αναπηρία ως λογοτεχνικά πρόσωπα.....	40
3.4 Η Παιδική Λογοτεχνία «ξεπερνάει» τη διαφορετικότητα.....	43
Κεφάλαιο 4 ^ο	46
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	46
4.1 Στόχος της παρούσας έρευνας.....	46
4.2 Η μέθοδος.....	46
4.3 Η διαδικασία.....	48
4.4 Παράδειγμα ανάλυσης του περιεχομένου.....	52
4.5 Παρουσίαση των αποτελεσμάτων.....	53
4.5.1 Αποτελέσματα από την ανάλυση περιεχομένου των παιδικών βιβλίων.....	53
4.5.2 Παρουσίαση των αποτελεσμάτων από την έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια.....	63

4.6 Συμπεράσματα.....	65
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	67
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	73

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία με τίτλο «Οι γλωσσικές αναπαραστάσεις της αναπηρίας στο παιδικό βιβλίο» υλοποιείται κατά τη διάρκεια του 4^{ου} έτους Σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Ειδικής Αγωγής.

Είναι γνωστό σε όλους μας πως μέσω της λογοτεχνίας αποτυπώνονται οι αντιλήψεις, η ιδεολογία και οι παραστάσεις του/της συγγραφέα για θέματα που αφορούν την τρέχουσα πραγματικότητα. Ως απόρροια αυτού, μπορεί κανείς διατρέχοντας τις σελίδες ενός λογοτεχνικού κειμένου να αντιληφθεί τους τρόπους αναπαράστασης κοινωνικών θεμάτων. Επιπλέον, η ανάγνωση ενός λογοτεχνικού κειμένου εκτός από τη μέθεξη που προσφέρει στον αναγνώστη, μπορεί να αποτελέσει σημείο εκκίνησης μιας εποικοδομητικής συζήτησης. Το ίδιο ακριβώς ισχύει και για την Παιδική Λογοτεχνία.

Μια ματιά στους τίτλους των παιδικών βιβλίων αρκεί για να διαπιστώσει κανείς πως η Παιδική Λογοτεχνία προβάλλει τις αναδυόμενες τάσεις της σημερινής κοινωνίας. Μάλιστα, η σύγχρονη Παιδική Λογοτεχνία χαρακτηρίζεται από τη διάθεση των συγγραφέων να προβάλλουν θέματα που ως τώρα θεωρούνταν ταμπού. Ο/Η συγγραφέας επιχειρεί να φέρει τον αναγνώστη σε επαφή με κοινωνικά θέματα, να τον προβληματίσει και να δώσει το έναυσμα για έναν ουσιαστικό διάλογο. Ένα τέτοιο θέμα είναι και τα άτομα με αναπηρίες, που αποτελούν μια μειονοτική ομάδα, η οποία έχει στιγματιστεί σε μεγάλο βαθμό κι είναι αποκλεισμένη από μεγάλο μέρος της κοινωνίας.

Τα παιδιά με αναπηρίες ως χαρακτήρες στην Παιδική Λογοτεχνία έχουν κάνει την εμφάνισή τους σχετικά πρόσφατα, παρά το γεγονός ότι γενικά παρουσιάζονται χαρακτήρες με αναπηρία ακόμη και στην κλασική Παιδική Λογοτεχνία. Ήρωες με αναπηρίες πάντα παρουσιάζονταν στα παιδικά βιβλία, όπως νάνοι, γίγαντες, κακοσχηματισμένες μάγισσες κι άσχημα ανθρωπάκια. Οι συγγραφείς της κλασικής λογοτεχνίας χρησιμοποιούν χαρακτήρες με αναπηρία για να παρουσιάσουν διάφορα εσωτερικά χαρακτηριστικά. Μερικές φορές ένα ελάττωμα αντιπροσωπεύει διαβολικές ιδιότητες κι άλλες φορές καλοσύνη. Η κλασική λογοτεχνία παρουσιάζει άτομα με αναπηρία σαν διαβολικά, κτηνώδη, υπεράνθρωπα, αξιοθρήνητα, υπερβολικά ενάρετα. Στη σύγχρονη λογοτεχνία, οι φυσικές ιδιότητες που αναπαριστούν εσωτερικά χαρακτηριστικά θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως στερεότυπα (Dyches & Prater, 2000).

Για τους λόγους αυτούς επιλέχθηκε το παραπάνω θέμα ως αντικείμενο μελέτης στα πλαίσια αυτής της πτυχιακής εργασίας. Κατά τη συγκέντρωση, μάλιστα, του υλικού διαπιστώθηκε ότι το θέμα των αναπαραστάσεων της αναπηρίας απασχόλησε πολλούς ερευνητές, οι οποίοι μέσα από την ανάλυση περιεχομένου των κειμένων διαπίστωσαν

τον τρόπο αναπαράστασης της αναπηρίας στο παιδικό βιβλίο κι όχι μόνο. Έχοντας ως αναφορά παρόμοιες έρευνες τόσο από το διεθνή, όσο κι από τον ελληνικό χώρο, θέλησα να διαπιστώσω κατά πόσο έχουν διαφοροποιηθεί αυτές οι αναπαραστάσεις της αναπηρίας σε βάθος χρόνου. Γι' αυτό το λόγο η έρευνα μου πέρα από το γεγονός ότι αναφέρεται στην μεγάλη σημασία της Παιδικής Λογοτεχνίας, έχει επικεντρωθεί στη σύγκριση των κλασικών και σύγχρονων παιδικών βιβλίων με θέμα την αναπηρία. Ένα ακόμη κομμάτι που με απασχόλησε ιδιαίτερα ήταν κατά πόσο εμφανίζεται η αναπηρία ως θέμα είτε μέσα από κείμενα είτε μέσα από εικόνες στα σχολικά εγχειρίδια της γλώσσας στο Δημοτικό Σχολείο. Το συγκεκριμένο κομμάτι, βέβαια, λόγω έλλειψης χρόνου καλύπτει μόνο το ποσοτικό μέρος της έρευνας κι όχι το ποιοτικό, καθώς δεν έγινε καμία ανάλυση στην ποιότητα εμφάνισης της αναπηρίας. Σ' αυτό το σημείο προς το παρόν αρκέστηκα στην καταμέτρηση του βαθμού εμφάνισής της στα συγκεκριμένα εγχειρίδια, με σκοπό να δω κατά πόσο μπορούν να δώσουν έναυσμα στο μαθητή ή τον εκπαιδευτικό για περαιτέρω συζήτηση πάνω στο θέμα.

Η παρούσα εργασία είναι δομημένη σε 4 κεφάλαια, από τα οποία τα 3 πρώτα αναφέρονται στο θεωρητικό υπόβαθρο ενώ στο τελευταίο παρουσιάζεται η μεθοδολογία και τα ευρήματα της έρευνας.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια προσπάθεια προσέγγισης της ιδεολογίας της Παιδικής Λογοτεχνίας μέσα από τη δύναμη της γλώσσας. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι προβληματισμοί γύρω από τον ορισμό της Παιδικής Λογοτεχνίας, καθώς και η σημασία της για τους μικρούς αναγνώστες. Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται μια συσχέτιση της λογοτεχνίας και της αναπηρίας.

Καταλήγοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω τις επιβλέπουσες κ. Μπότσογλου και κ. Γκανά για τη βοήθεια που μου προσέφεραν, ώστε να υλοποιηθεί με επιτυχία η παρούσα εργασία.

Κεφάλαιο 1^ο

1.1 Η δύναμη της γλώσσας

Είναι αδιαμφισβήτητο το γεγονός ότι η γλώσσα μαζί με τη συνείδηση είναι το βασικό διαφοροποιητικό χαρακτηριστικό του ανθρώπου από τα ζώα. Η θεωρία της γλώσσας αφορά τη μελέτη του ανθρώπινου λόγου. Σύμφωνα με την Φραγκουδάκη (1987, σ.13) η γλώσσα «καθρέφτης του νου» είναι προϊόν της ανθρώπινης νόησης. Λόγος είναι η ανθρώπινη ικανότητα επικοινωνίας με τον λεκτικό συμβολισμό, χαρακτηριστικό του ανθρώπου κοινωνικό, παγκόσμιο και αναλλοίωτο. Ο λόγος είναι ικανότητα συμβολισμού που συνδέεται με τη σκέψη. Ο λόγος είναι κοινωνικό φαινόμενο με τεράστια επίδραση και πολιτική χροιά, είναι το μέσο κοινωνικοποίησης του ατόμου και το μέσο δομής της προσωπικής του συνείδησης. Η χρήση του λόγου επιδρά στις κοινωνικές σχέσεις και αποτελεί μέσο για την επιβολή του κοινωνικού ελέγχου. Ο λόγος εκφράζει πεποιθήσεις και ιδεολογίες. Ο λόγος που πραγματώνεται στις γλώσσες είναι δημιουργός της υποκειμενικότητας και το κατεξοχήν στοιχείο των κοινωνικών ομάδων.

Η παραγωγή κειμένων¹, ολοκληρωμένων προφορικών και γραπτών γλωσσικών πράξεων, προκύπτει από το συνδυασμό διάφορων γλωσσικών μονάδων και συνεπάγεται ταυτόχρονη μεταφορά μηνυμάτων. Σύμφωνα με τον Saussure (1959), κάθε γλωσσικό μήνυμα λειτουργεί νοηματικά σε δύο επίπεδα. Το ένα είναι το επίπεδο της δήλωσης (denotation), που διαμορφώνεται από το συνδυασμό σημαίνοντος (μορφής) και σημαινόμενου (σημασίας της λέξης), ανήκει στη γλώσσα και μεταφέρει ένα κυριολεκτικό μήνυμα και το άλλο είναι η παραδήλωση (connotation), δηλαδή το συμβολικό σημαινόμενο του μηνύματος, που κινείται σε μεταγλωσσικό επίπεδο (αναφέρεται στο Παγκουρέλια, 2006). Η επέμβαση, συνεπώς, σε αυτά τα δύο επίπεδα μέσα από τη μεταβολή-αλλοίωση των σημείων του γλωσσικού κώδικα, παράγει ένα μήνυμα διαφορετικό, που επηρεάζει ανάλογα τη γλωσσική επικοινωνία.

¹ Κείμενο είναι ό, τι λέγεται ή γράφεται σε συγκεκριμένα συμφραζόμενα, αναπαριστώντας τις ανάγκες των ανθρώπων και έχοντας τρεις μεταλειτουργίες: την αναπαραστατική, τη διαπροσωπική και την κειμενική. (Halliday, 1994: xiii)

Η γλώσσα δεν πρέπει να εννοηθεί μόνο ως μέσο επικοινωνίας, αλλά και ως μέσο εξουσίας με το οποίο τα άτομα επιδιώκουν να καταφέρουν τους στόχους τους και να παρουσιάσουν την κοινωνικό-πολιτισμική και γλωσσική τους ικανότητα. Τα γλωσσικά εκφωνήματα ή οι εκφράσεις δεν μπορούν να νοηθούν παρά μόνο ως το προϊόν της σχέσης ανάμεσα στη γλωσσική αγορά και τη γλωσσική προδιάθεση (habitus) των ατόμων. Όταν τα άτομα χρησιμοποιούν τη γλώσσα με συγκεκριμένους τρόπους, εκμεταλλεύονται τις συσσωρευμένες γλωσσικές πηγές τους και σιωπηρά προσαρμόζουν τις λέξεις τους στις απαιτήσεις της κοινωνικής αγοράς, δηλαδή του ακροατηρίου τους (Bourdieu, 1991).

Η γλώσσα δεν είναι κοινωνικά αθάνατα, καθώς δέχεται νοήματα από την παράδοση, τα κοινωνικά στάνταρ που ρυθμίζουν την επικοινωνία. Πολυάριθμες πληροφορίες και ιδεολογικά μηνύματα περιέχονται στις λέξεις, στις πιο απλές φράσεις, στο χειρισμό των λέξεων και της σύνταξης και στις γραμματικές επιλογές που κάνει ο κάθε ομιλητής. Η κοινωνική διαστρωμάτωση, οι αξίες, οι προλήψεις και άπειροι κοινωνικοί προσδιορισμοί εκφράζονται στη γλώσσα (Φραγκουδάκη, 1987).

Στο συνέδριο της Περιφερειακής Δ/ΝΣΗΣ Β/ΜΙΑΣ και Α/ΜΙΑΣ Εκπαίδευσης στα Γιάννενα το 2007 με θέμα «Γλώσσα, Σκέψη και Πράξη στην Εκπαίδευση», ακούστηκαν διάφορες απόψεις για τον επικοινωνιακό και χρηστικό χαρακτήρα της γλώσσας. Στην εισήγηση του ο Μάρκος Σκούφαλος αναφέρει τα λόγια του Φ. Φωτιάδη «τη γλώσσα τη μαθαίνει το παιδί μαζί με τα πράγματα από το περιβάλλον, τη μαθαίνει με την παιχνιδιάρικη μίμηση και τη ζωντανή επικοινωνία. Η λέξη όμως που μαθαίνει δεν είναι σημείο του αντικειμένου, αλλά συμβολίζει την έννοια που σχημάτισε το παιδί από τις παραστάσεις, από τις αντιλήψεις των αντικειμένων. Και όλη η πνευματική κατεργασία που κάνει ο νους στις παραστάσεις του για να φτάσει στην έννοια, είναι συμπυκνωμένη στη λέξη, στο όνομα. Αντί τις έννοιες μεταχειρίζεται τα σημεία τους, τις λέξεις, κι έτσι ευκολύνεται πολύ. Τις λέξεις συνδυάζει μεταξύ τους, μ' αυτές σκέφτεται. Η γλώσσα όμως δεν είναι άμορφος σωρός από υλικό. Έχει τη γραμματική της και τη σύνταξή της, έχει δηλαδή τάξη, νόμους, κανόνες κι αυτά πάλι βάζουν σε ορισμένο δρόμο το νου, τη σκέψη του παιδιού. Έτσι ο νους του δουλεύεται και μεγαλώνει με τη γλώσσα και το μηχανισμό της, ζυμώνεται μ' αυτήν τόσο, που τα δυο τους γίνονται μια αξεδιάλυτη ενότητα: Νους είναι λαλιά δίχως ήχο και λαλιά είναι νους με ήχο.

Ο Vygotsky (1988) εξαρχής στο μνημειώδες έργο του «Σκέψη και Γλώσσα» θέτει το ζήτημα της μεθοδολογίας της οποίας το υπόβαθρο, αν είναι σαθρό, οδηγεί σε λαθεμένα συμπεράσματα. Αντιμετωπίζει το θέμα του διαλεκτικά, τη γλώσσα και σκέψη ως «ένα περίπλοκο ενιαίο όλο που οργανώνεται σε επιμέρους ενότητες».

Βλέπουμε λοιπόν ότι η γλώσσα εκφράζει τη σκέψη, σε τελική όμως ανάλυση εκφράζει την ιδεολογία, γενικεύοντας, την κοσμοθεωρία του κάθε ανθρώπου που φυσικά και αυτή δεν έχει καθόλου μα καθόλου υποκειμενικά χαρακτηριστικά. « Οι λέξεις, έγραφε ο μεγάλος ανθρωπολόγος Silverstein (1979), είναι εργαλεία και το περιεχόμενό τους καθορίζεται από αυτόν που τις χρησιμοποιεί» (αναφέρεται στο Τσιτσιπής, 2004, σ. 102).

Ως γλωσσική ιδεολογία, λοιπόν, ορίζεται από τον άνθρωπο-γλωσσολόγο M. Silverstein (1979) το σύνολο των πεποιθήσεων που έχουν τα μέλη των κοινοτήτων για τη γλώσσα και της χρήσεις της (αναφέρεται στο Schieffelin et. all. 1998). Επομένως, για την επικοινωνία το λεξικό δεν αρκεί για τη μετάδοση ενός μηνύματος, αλλά απαιτείται η γνώση των κοινωνικών κανόνων της εποχής στην οποία ζούμε. Η ιδεολογία είναι το πνευματικότερο συστατικό του πολιτισμού, οι βασικές ιδέες που κατέχουν τα μέλη μιας κοινωνίας για έννοιες λίγο έως πολύ ρευστές, όπως η τιμή, ο καταμερισμός της εργασίας και η γλώσσα.

Σε γενικές γραμμές, όμως, το τι σημαίνει «ιδεολογία» είναι ιδιαίτερα προβληματικό, καθώς οι περισσότεροι φαίνεται να συμφωνούν στο ότι ως «ιδεολογία» ορίζεται κάποιο είδος σύστημα ιδεών, πεποιθήσεων, θεμελιακών τοποθετήσεων ή αξιών σχετικά με την κοινωνική πραγματικότητα, αλλά εδώ τελειώνει η συμφωνία. Όπως πολύ εύστοχα μας αναλύει ο Apple (1986) η διαφορά έγκειται στις ερμηνείες που δίνονται ανάλογα με την έκταση ή το πεδίο των φαινομένων που υποτίθενται ιδεολογικά, και τη λειτουργία τους- τι δηλαδή κάνουν πραγματικά οι ιδεολογίες για τους ανθρώπους που τις έχουν. Σ' αυτό το σημείο διευκρινίζεται ότι η γλώσσα είναι το εργαλείο που διαπράττει αυτές τις ιδεολογικές λειτουργίες.

Γίνεται κατανοητό από τα παραπάνω πως η γλώσσα έχει ιδεολογικό και κοινωνικοπολιτικό υπόβαθρο. Με βάση αυτή την διαπίστωση, είναι προφανές πως στα κείμενα παραγωγής και πρόσληψης φέρονται ιδεολογικά μηνύματα, πεποιθήσεις, στάνταρ, κοινωνικές αξίες και πρότυπα. Έτσι, και στο παιδικό βιβλίο μέσα από το

λόγο των συγγραφέων εκφράζονται τα εκάστοτε δεδομένα της εποχής. Πολλές φορές συμβαίνει και ακριβώς το αντίθετο, δηλαδή οι απόψεις του κάθε πομπού να μην υπόκεινται στον έλεγχο της ομάδας κι έτσι ο λόγος να φέρει καθαρά προσωπικές ιδεολογίες.

1.2 Γλωσσική χρήση και ταυτότητα

Όπως έγινε εμφανές, η σχέση γλώσσας και ιδεολογίας είναι αμφίδρομη. Κάτι τέτοιο, όμως, θέτει ζητήματα ταυτότητας. Δηλαδή, η απόκτηση νέων γλωσσικών συμβάσεων, ιδιαίτερα αυτών που είναι κοινωνικά ισχυρές, μπορεί να ενεργοποιεί προβληματισμούς του τύπου ανήκω ή δεν ανήκω ή πού ανήκω; Τα άτομα παραμένουν ίδια ή αλλάζουν με την απόκτηση ορισμένων γλωσσικών συμβάσεων; Και αν αλλάζουν, αλλάζουν εξαιτίας των συμβάσεων αυτών καθ' αυτών ή εξαιτίας του ιδεολογικού φορτίου τους, αφού οι γλωσσικές συμβάσεις κατασκευάζονται και σηματοδοτούνται κοινωνικά; Παίζει ρόλο το κειμενικό είδος στη διαμόρφωση της ιδεολογικής ταυτότητας ενός ανθρώπου και αν ναι πώς μπορεί να ανιχνευτεί η επίδραση αυτή;

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, η φύση των προηγούμενων ερωτημάτων θα μπορούσε να χαρακτηριστεί καθαρά ρητορική. Αρκεί μια ματιά στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα, για να καταλάβουμε πως η ένταξη ενός ατόμου σε επαγγελματική ή πολιτική φατρία συνοδεύεται από την υιοθέτηση της αντίστοιχης γλωσσικής νόρμας, που αντιπροσωπεύει τη φατρία και την ιδεολογία της.

Το δεδομένο είναι πως η γλώσσα μεταφέρει μηνύματα, η αποκωδικοποίηση των οποίων ξεκινά από την ίδια τη γλώσσα και καθίστανται πλήρως εφικτή με την ένταξη και ερμηνεία κειμένων στο κοινωνικό τους πλαίσιο.

1.3 Ιδεολογία και παιδικό βιβλίο

Η ιδεολογία στη Λογοτεχνία και ειδικά στην Παιδική Λογοτεχνία αποτελεί μια έννοια πολύπλευρη, η οποία έχει ερμηνευτεί κατά καιρούς από πολλούς θεωρητικούς με εντελώς αντιφατικούς ορισμούς. Είναι μια έννοια που δεν έχει ορισθεί με ακρίβεια και γι' αυτό υπάρχει μεγάλη ασυμφωνία ανάμεσα στους

ορισμούς που έχουν διατυπωθεί γι' αυτήν. Ο ορισμός που προτείνει για την ιδεολογία ο Μπαμπινιώτης είναι ο ακόλουθος: Μορφή πολιτικής, κοινωνικής ή ηθικής φιλοσοφίας με πρακτικό και θεωρητικό χαρακτήρα, καθώς και κοινωνική, πολιτική ή ηθική αρχή την οποία υπηρετεί κανείς με πίστη, αφοσίωση και πλήρη ανιδιοτέλεια (Μπαμπινιώτης, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, 2002). Επίσης, σύμφωνα με το Oxford English Dictionary η ιδεολογία εμπεριέχεται σε ένα συστηματικό σχήμα ιδεών, σχετιζόμενο συνήθως με την πολιτική ή την κοινωνία ή με τη συμπεριφορά μιας τάξης ή μιας κοινωνικής ομάδας, που αποβλέπει να δικαιολογήσει ενέργειες, ιδιαίτερα αυτές που υποστηρίζονται απόλυτα ή υιοθετούνται σα να αποτελούν συνολική άποψη και διατηρούνται χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι εξελίξεις των πραγμάτων (αναφέρεται στο Κανατσούλη, 2004, σ. 15).

Στην Παιδική Λογοτεχνία, η έννοια της ιδεολογίας είναι στενά συνδεδεμένη με κάθε παιδικό βιβλίο. Σύμφωνα με την Κανατσούλη (2004), η ιδεολογία διαπερνά τα κείμενα για παιδιά με τρεις τρόπους: 1) Στην πρώτη περίπτωση είναι ξεκάθαρες οι κοινωνικές, πολιτικές και ηθικές πεποιθήσεις του συγγραφέα και επιθυμεί φανερά να τις προωθήσει στα παιδιά-αναγνώστες. Σε μια τέτοιου είδους ιδεολογία προβάλλονται νέες και επαναστατικές ιδέες που τα ευαισθητοποιούν. Με αυτή τη λογική γράφτηκαν βιβλία που κύριο σκοπό τους είχαν την εξάλειψη ή ελαχιστοποίηση προκαταλήψεων και διακρίσεων. 2) Σ' αυτή την περίπτωση συναντάμε την «παθητική» ιδεολογία, όπου οι ιδεολογικές κατευθύνσεις ξεφεύγουν από τις προθέσεις και τα μηνύματα του συγγραφέα. 3) Ο συγγραφέας αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου συνόλου με το οποίο μοιράζεται πλήθος ιδεολογικών θέσεων, οι οποίες σχετίζονται άμεσα με τον τόπο και τον χρόνο που ζει.

Σύμφωνα με τον Hollindale (2000), όταν αναπτύσσουν πλοκές και χαρακτήρες, όταν καθορίζουν τη φύση των συγκρούσεων στα βιβλία τους και την επίλυσή τους, όταν δημιουργούν ή περιγράφουν ήρωες και αντιπάλους, όταν προκαλούν τα συναισθήματα των αναγνωστών ή και την κρίση τους, όταν ψάχνουν τρόπους για να απεικονίσουν τα θέματά τους και για να επισημάνουν ηθικές αξίες. Συνεπώς τα βιβλία εκφράζουν τις προσωπικές ιδεολογίες των συγγραφέων τους είτε συνειδητά είτε ασυνείδητα. «Η συνειδητή ιδεολογία είναι ευδιάκριτη, προβάλλεται άμεσα και αποτελείται από τα σαφή πιστεύω του συγγραφέα και τις συνειδητές επιλογές του για να τις συστήσει στα παιδιά μέσα από την ιστορία του» (Πρεβεζάνου, 2007, σ. 20). Εκτός από την συνειδητή ιδεολογία, υπάρχει όπως προαναφέρθηκε και

η «παθητική» ιδεολογία. Κατά τον Stephens, οι αόρατες ιδεολογικές θέσεις που δεν γίνονται αντιληπτές, που υπονοούνται ή έρχονται σε αντίθεση με το φανερό ιδεολογικό περιεχόμενο ενός κειμένου, καθώς αξιολογούνται ως περισσότερο ισχυρές από εκείνες με φανερή διδακτική πρόθεση. Η υπονοούμενη κι επομένως αόρατη ιδεολογία επενδύεται με νομιμότητα μέσα από τον υπαινιγμό ότι τα πράγματα είναι απλώς «έτσι», ότι θεωρούνται κοινές και αποδεκτές οι συγκεκριμένες θέσεις γι' αυτό και ο αναγνώστης είναι πιο ευάλωτος σ' αυτό (αναφέρεται στο Πρεβεζάνου, 2007, σ. 21).

Η Γιαννικοπούλου (2005) τονίζει την επικινδυνότητα της «αόρατης» ιδεολογίας, η οποία μειώνει θεαματικά την αντίσταση του αναγνώστη των παιδικών βιβλίων. Κάποιες φορές τα υφέρποντα ιδεολογικά μηνύματα διαφεύγουν της προσοχής όχι μόνο του αναγνώστη, αλλά και του ίδιου του συγγραφέα. Ακόμη και όταν τα μηνύματα αυτά υπάρχουν και δεν ελέγχονται ή δεν αποτελούν μέρος μιας συνειδητής προσπάθειας προσηλυτισμού, η λειτουργία της ιδεολογίας δεν είναι συμπτωματική ούτε ασήμαντη. Αξίες που διακυβεύονται είναι αυτές που ο συγγραφέας θεωρεί δεδομένες και αντανακλούν μια κοινωνία που τις δέχεται απερίσκεπτα. Αυτό σημαίνει πως και τα παιδιά αν δεν μπορέσουν ή δεν βοηθηθούν να τις εντοπίσουν, είναι πολύ πιθανό να τις εδραιώσουν μέσα τους.

Στην «παθητική» ιδεολογία είναι ενσωματωμένες οι αντιλήψεις της κοινωνίας σε συγκεκριμένη εποχή. Οι συγγραφείς των παιδικών βιβλίων, πολλές φορές, είναι φορείς συνειδητά ή ασυνείδητα της κυρίαρχης ιδεολογίας για μια έννοια ή αξία. Όπως αναφέρει και ο Hollindale, «ένα μεγάλο μέρος του κάθε βιβλίου είναι γραμμένο όχι από τον συγγραφέα του, αλλά από τον κόσμο μέσα στον οποίο έχει ζήσει και ζει» (αναφέρεται στο Κανατσούλη 2004, σ. 25).

Για να μπορέσουν να καταλάβουν οι αναγνώστες το φανερό ή κρυφό ιδεολογικό προσανατολισμό ενός λογοτεχνικού έργου πρέπει να έχουν κατά νου ότι πολλές φορές παρουσιάζονται μέσα σε μια ιστορία αρνητικά παραδείγματα, τα οποία όμως μπορεί να κινητοποιήσουν τον αναγνώστη να αντιπαθήσει τον αρνητικό ήρωα και την ιδεολογία του. Επίσης, υπάρχουν βιβλία που προβάλλουν εντονότατα ένα πρόβλημα με αποτέλεσμα αυτό να λειτουργεί αρνητικά σε σχέση με την θετική ιδεολογική παρουσίαση που μπορεί να ήθελε να κάνει ο συγγραφέας και αντί να θεραπεύεται το πρόβλημα, αυτό διαιωνίζεται. Στα παιδικά βιβλία το τέλος της

ιστορίας πρέπει να είναι αίσιο και να συμβαδίζει με την υπόλοιπη ιστορία, ακριβώς για να ενισχυθεί η εμπέδωση κάποιων αξιών. Επιπλέον, οι αξίες που διαπλέκονται σε ένα βιβλίο καλό είναι να συνδέονται μεταξύ τους. Άλλωστε ο σκοπός ενός λογοτεχνικού έργου δεν είναι να παρουσιάζει ωμά κάποιες ιδεολογίες. Αυτό είναι εμφανές σε κάποια κλασικά έργα της Παιδικής Λογοτεχνίας, όπου πολύ συχνά οι ήρωες μπορεί να παρουσιάζονται με έντεχνο τρόπο ως πρότυπα, αλλά στην ουσία δεν είναι πάντα. Καλούνται να είναι κριτικοί απέναντι σ' ένα λογοτεχνικό δημιούργημα, καθώς πολλές φορές ήρωες- πρότυπα μπορεί να εκφράζουν ιδεολογίες που τις αποδοκιμάζουμε, αλλά και το αντίθετο. Επιπρόσθετα, πρέπει να είναι προσεκτικοί και με την απουσία κάποιων ατόμων ή ομάδων, καθώς αυτό προβάλλει μια ιδεολογία αρνητική απέναντι σε μειονοτικές κοινωνικές ομάδες (Κανατσούλη, 2004). Συνήθως το μήνυμα δεν φαίνεται μπροστά από τις λέξεις, αλλά πίσω από αυτές. Κι αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι να το διακρίνει ο εκπαιδευτικός ή ο γονέας όσο επουσιώδες κι αν είναι.

Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί η ιδεολογική σημαντικότητα των αφηγηματικών τρόπων. Το πώς θα παρουσιάσει μια λογοτεχνική ιστορία την ιδεολογία της, συνειδητή ή ασυνείδητη, σχετίζεται άμεσα με τους αφηγηματικούς τρόπους. Είναι προφανές ότι σ' ένα μυθιστόρημα μπορεί να υπάρχει ένα μόνο είδος αφήγησης, αλλά μπορεί να υπάρχει και συνδυασμός τους. Μπορεί να χρησιμοποιούνται μονοπρόσωπες ή τριτοπρόσωπες αφηγήσεις ή και να εναλλάσσονται. Η δράση και η χρήση των αφηγηματικών προσώπων και κατ' επέκταση το είδος των φωνών που τους αποδίδονται αποκτούν μεγάλη σπουδαιότητα, κυρίως ιδεολογική. Επίσης, ιδιαίτερη σημασία από ιδεολογικής άποψης έχει και η πλοκή, δηλαδή η εξέλιξη της ιστορίας. Σ' αυτό το σημείο πολύ σημαντικό ρόλο παίζει ο τίτλος, ο οποίος ωθεί τον αναγνώστη στην επιλογή ενός βιβλίου.

Μάλιστα η αφήγηση σε σχέση με την οπτική γωνία, δηλαδή η εστίαση εγγράφει ιδεολογία (Πρεβεζάνου, 2007, σ. 31). Λαμβάνοντας υπόψη ότι αυτός που βλέπει την ιστορία, δίνει την δική του οπτική, καταλαβαίνουμε την ιδεολογική διάσταση που έχει η εστίαση. Κατά τον Genette, έχουμε τρία είδη εστίασης: την αφήγηση χωρίς εστίαση (μηδενική), την εσωτερική (σταθερή ή πολλαπλή) και την εξωτερική εστίαση (αναφέρεται στο Κανατσούλη, 2004, σ. 33). Στη μηδενική αλλά και την εξωτερική εστίαση θεωρείται ότι ευνοείται η αποτύπωση των κυρίαρχων αντιλήψεων της κοινωνίας. Είναι αυτό που ονομάζει ο Stephens «οπτική της

κουλτούρας της πλειοψηφίας» (αναφέρεται στο Πρεβεζάνου, 2007, σ. 76). Στην περίπτωση της σταθερής εσωτερικής εστίασης παρουσιάζονται τα πράγματα από μια και μόνο οπτική. Όταν ο αναγνώστης βλέπει τα γεγονότα μέσα από τη ματιά ενός και μόνο ήρωα, «γίνεται πιο ξεκάθαρη και εύκολη η ταύτιση μαζί του, την ίδια στιγμή όμως απαλείφεται ή ελαχιστοποιείται η συμμετοχή της προσωπικότητας του στην αναγνωστική διαδικασία και στην κατασκευή νοήματος» (Κανατσούλη, 2004, σ. 234). Αντίθετα, με την πολλαπλή εσωτερική εστίαση προσδίδεται στο κείμενο πολυφωνία και πλουραλισμός απόψεων. Με τον τρόπο αυτό διαμορφώνονται «στάσεις διαπραγμάτευσης και διαλόγου ανάμεσα στον αναγνώστη και στο κείμενο για την οικοδόμηση του νοήματος (Πρεβεζάνου, 2007, σ. 82).

Επιπλέον, ο τρόπος με τον οποίο τελειώνει ένα βιβλίο έχει σίγουρα μια ιδεολογική σημασιοδότηση. Για τις ιστορίες που έχουν καθαρά διδακτικούς σκοπούς συνήθως επιλέγεται ένα τέλος που ενισχύει τη βεβαιότητα του παιδιού για κάποια συγκεκριμένα πράγματα στη ζωή. Γι' αυτό και στην Παιδική Λογοτεχνία έχει επικρατήσει η επιλογή ενός «αίσιου» τέλους. Τίθενται όμως κάποιοι προβληματισμοί σε σχέση με τις ιδεολογικές συνέπειες μιας τέτοιας επιλογής, καθώς το «αίσιο» τέλος μπορεί να οδηγεί το παιδί στην κάθαρση, αλλά πολλές φορές εξωραΐζει την πραγματικότητα (Κανατσούλη, 2004). Όσον αφορά τα λογοτεχνικά παιδικά βιβλία με θέμα την αναπηρία, ο συγγραφέας στη σύγχρονη εποχή μπορεί να αντιμετωπίζει κάποια προβλήματα σε σχέση με το τέλος της ιστορίας του, καθώς δεν γίνεται να παρουσιάζει μια κατάσταση μη ρεαλιστική στην οποία ο ήρωας με αναπηρία εκθαύματος και με κάποιο μαγικό τρόπο επιλύει τα προβλήματά του. Οι περισσότεροι συγγραφείς τελειώνουν την ιστορία τους πλέον με κάποια βελτίωση της κατάστασης.

1.4 «Ποιος» λέει «τι» σε «ποιον»

Η ανάγνωση ενός λογοτεχνικού βιβλίου δεν είναι μια απλή υπόθεση και ιδιαίτερα όταν στη θέση των αναγνωστών βρίσκονται παιδιά. Αν μια ομάδα παιδιών και μια ομάδα ενηλίκων διαβάσουν το ίδιο κείμενο, είναι πιθανό ότι κάθε μέλος της θα φτάσει σε διαφορετικό επίπεδο ανάγνωσης και θα αντιδράσει στο κείμενο με διαφορετικό τρόπο. Σύμφωνα με τον Τζων Σπινκ (1990), υπάρχουν κάποιοι παράγοντες, που καθορίζουν τη μοναδικότητα των αντιδράσεων του αναγνώστη και είναι: α) ο βαθμός επάρκειας στην ανάγνωση, β) οι συνθήκες ανάγνωσης, γ) η σχέση

αναγνώστη και συγγραφέα και δ) οι προσδοκίες του αναγνώστη. Επίσης, η ποιότητα της αναγνωστικής εμπειρίας δεν ταυτίζεται απόλυτα με την ποιότητα των αναγνωσμάτων, αλλά κατά ένα μέρος με κάποια στοιχεία τα οποία ο ίδιος ο αναγνώστης μεταφέρει στο κείμενο (Τζων Σπινκ, 1990). Άλλωστε, είναι γεγονός πως πολλοί συγγραφείς αφήνουν κενά στις ιστορίες τους με σκοπό να τα συμπληρώσει ο ίδιος ο αναγνώστης. Ο Norman Holland (αναφέρεται στο Τζων Σπινκ, 1990) παίρνει ως σημείο εκκίνησης το κείμενο, όπως το αντιλαμβάνεται ο κάθε αναγνώστης. Στην ερμηνεία που έχει δώσει σχετικά με την συμπεριφορά του αναγνώστη, αναγνωρίζει δύο σύνολα δραστηριότητας. Το πρώτο είναι μια μεγάλου βαθμού συνειδητή δραστηριότητα, κατά την οποία ο αναγνώστης εμπλέκεται διανοητικά με διάφορα θέματα του κειμένου, προσπαθώντας να εντοπίσει το κεντρικό νόημα. Το δεύτερο είναι πιο ανεξιχνίαστο και ασυνείδητο, κατά το οποίο ο αναγνώστης εμπλέκεται με ορισμένους συνειρμούς, που φαίνεται ότι είναι εντελώς προσωπικοί και αναδύονται ως μια κεντρική φαντασίωση.

Πολλά βιβλία μας αναγκάζουν να διερευνήσουμε ένα θέμα ή να ανακατευτούμε σε μια δραστηριότητα. Κάποια από τα αναγνώσματά μας γίνονται αιτία να αποκτήσουμε γνώσεις και νοήματα και να επανεξετάσουμε τις ήδη κατακτημένες γνώσεις μας. Είναι σαφές πως κάθε φορά που το παιδί ανοίγει ένα βιβλίο, δέχεται διάφορα ιδεολογικά μηνύματα με αποτέλεσμα να διαμορφώνει απόψεις ή να αμφισβητεί τις απόψεις που ήδη είχε διαμορφώσει για κάποιο θέμα. Η πεζογραφία δεν αποτελεί μόνο μέσο μεταβίβασης ιδεών, αλλά και μέσο δημιουργίας στάσεων απέναντι σε ιδέες. Ωστόσο, πολλά απ' αυτά που διαβάζουμε δεν μας επηρεάζουν καθόλου.

Οι στάσεις των ατόμων γύρω από επίμαχα θέματα, όπως η αναπηρία, δεν διαμορφώνονται μόνο από λογοτεχνικά κείμενα, αλλά επηρεάζονται και από εξωκειμενικά στερεότυπα και εδραιωμένες αντιλήψεις. Εξαρτώνται, δηλαδή από το πολιτισμικό κεφάλαιο που προσκομίζει κάθε φορά ο αναγνώστης κατά τη διαδικασία της ανάγνωσης και από τον βαθμό στον οποίο συμφωνεί ή έρχεται σε αντίθεση με όσα διαβάζει στο κείμενο (Rosenblatt, 1982).

Γύρω από το τρίπτυχο «συγγραφέας-κείμενο-αναγνώστης» εμφανίστηκαν διαφορετικές θεωρίες στην προσπάθεια των μελετητών να δώσουν απαντήσεις σχετικά με το «ποιος» λέει «τι» σε «ποιον». Θεωρήθηκε δύσκολο να οριοθετηθούν η

πηγή, ο στόχος και η ερμηνεία του κειμενικού νοήματος. Σύμφωνα με τον Παπαντωνάκη (2003), οι σύγχρονες λογοτεχνικές θεωρίες εντάσσονται σε τέσσερις κατηγορίες:

1. Πηγή εκπόρευσης του νοήματος είναι ο ίδιος ο συγγραφέας και γι' αυτό χρησιμοποιεί τα βιογραφικά στοιχεία του, τις επιδράσεις που έχει δεχτεί, τις προθέσεις του, τα βιώματά του, την εποχή που ζει.
2. Παραγωγοί του νοήματος είναι εξωκειμενικοί παράγοντες, κοινωνικής φύσεως, όπως η κυρίαρχη ιδεολογία, το συλλογικό πνεύμα, η ταξική συνείδηση.
3. Η κειμενοκεντρική θεώρηση επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στο ίδιο το κείμενο, το οποίο και θεωρεί μοναδικό παραγωγό του νοήματος.
4. Οι θεωρίες πρόσληψης και αναγνωστικής ανταπόκρισης θεωρούν ότι νοηματοδότης του κειμένου είναι ο αναγνώστης, ο οποίος από παθητικός αναγνώστης μετασχηματίζεται σε συνδημιουργό του μηνύματος.

Όσον αφορά την Παιδική Λογοτεχνία, την ομάδα αποδοχής των παιδικών βιβλίων δεν αποτελούν μόνο τα παιδιά της κυρίαρχης κοινωνικής ομάδας, αλλά και παιδιά από διάφορες υποκοουλτούρες που συνυπάρχουν με την κυρίαρχη κουλτούρα. Τέτοια παιδιά είναι και τα παιδιά με αναπηρίες, που χρειάζονται κειμενικά νοήματα που να εκφράζουν και το δικό τους κόσμο. Χρειάζονται αφηγηματικές φωνές που να εκφράζονται μέσα από μια ιδεολογία, η οποία θα είναι κατανοητή και πλήρης για όλα τα παιδιά και η οποία θα αποδέχεται πως κάθε μέλος της κοινωνίας, ανεξάρτητα από την ομάδα στην οποία ανήκει, χρειάζεται να έχει μια σίγουρη αίσθηση της αξίας του (Hollindale, 2000).

1.5 Γράφοντας «ορθά» ή «στερεοτυπικά»

Το κίνημα της Πολιτικής Ορθότητας είναι μια από τις μορφές που μπορεί να πάρει η λογοκρισία². Είναι ένα κίνημα που στο ξεκίνημά του είχε σκοπό να ενθαρρύνει μια πιο τίμια, ολοκληρωμένη και πολιτισμικά αυθεντική εικόνα των γυναικών, των φυλετικών και εθνικών μειονοτήτων που ζουν σε διάφορες χώρες

² «Λογοκρίνω» σημαίνει εξετάζω με σκοπό να περιορίσω ή να απαλείψω οτιδήποτε θεωρείται απαράδεκτο (Κανατσούλη, 2004, σ. 185).

(Κανατσούλη, 2004). Τα άτομα με αναπηρία στηριζόμενα σε διάφορα κινήματα και κυρίως στο κίνημα της πολιτικής ορθότητας ζήτησαν περισσότερη πολιτισμική ευαισθησία και σεβασμό, κατάργηση των διακρίσεων, ισότητα, καθώς και αποκατάσταση της εικόνας τους σε κάθε επίπεδο κοινωνικό-πολιτισμικής έκφρασης.

Από τη δεκαετία του '60, στις ΗΠΑ, όπου η ύπαρξη εθνικών μειονοτήτων και διαφορετικών πολιτισμικά και κοινωνικά ομάδων αποτελεί το βασικό συστατικό της κοινωνικής σύνθεσης, έκανε την εμφάνισή του το κίνημα της Πολιτικής Ορθότητας, το οποίο εκτός των άλλων, επεδίωκε δια μέσου της λογοτεχνίας για παιδιά να εμποτίσει τους νεαρούς αναγνώστες με καινούριες, διαφορετικές αντιλήψεις που θα περιέχουν περισσότερη πολιτισμική ευαισθησία και σεβασμό. Στόχος του κινήματος αυτού ήταν να υπάρχουν βιβλία και για τις φυλετικές ή πολιτισμικές μειοψηφίες ώστε αφ' ενός να καλλιεργηθεί μια θετική αυτοαντίληψη των παιδιών που ανήκουν στις κάθε είδους μειονότητες, αφ' ετέρου να επιτευχθεί μια κοινωνική και προσωπική προσαρμοστικότητα όλων των παιδιών απέναντι στη διαφορετικότητα (Νάτσης, 2001).

Η Παιδική Λογοτεχνία είναι σίγουρα ένας ακόμη κλάδος της τέχνης που δέχτηκε την αυστηρή λογοκρισία. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι περισσότερες μελέτες της Παιδικής Λογοτεχνίας, θεωρούν υποχρέωσή τους να δώσουν συμβουλές για το πώς πρέπει να γράφεται ένα καλό παιδικό βιβλίο. Τα παιδικά, κυρίως τα πεζογραφικά, κείμενα αποτελούν ίσως το καταλληλότερο πεδίο για να διερευνήσει κανείς τη λειτουργία των στερεοτυπικών εικόνων που προβάλλει σε κάθε εποχή η κοινωνία. Κι αυτό, γιατί η πράξη της αφήγησης σ' αυτά διενεργείται μέσα από τις διπολικές κατηγοριοποιήσεις των προσώπων σε ήρωες και αντιήρωες, φίλους και εχθρούς, καλούς και κακούς.

Η κίνηση αυτή είχε ομολογουμένως θετική επίδραση, αφού κατάφερε να ενθαρρύνει ή και να απαιτήσει πολυπολιτισμικές και πολυεθνικές παρουσίες στα παιδικά βιβλία, στα σχολικά βιβλία και περιοδικά. Εκδόθηκαν έτσι, παιδικά βιβλία με πλούσιο περιεχόμενο και θέματα που στιγματίζουν οποιαδήποτε ρατσιστική ή κοινωνική διάκριση με βάση τις έμφυλες ή ταξικές διαφορές και τη γενικότερη κοινωνική καταπίεση, τα οποία συγκροτούν το σώμα της λεγόμενης πολυπολιτισμικής λογοτεχνίας για παιδιά. Τα παιδιά πλέον, μέσα από την παιδική μυθοπλασία έχουν τη δυνατότητα να έρθουν σε επαφή με την κουλτούρα φυλετικών

ή πολιτισμικών μειοψηφιών, να γνωρίσουν εναλλακτικούς και πολυποικίλους τρόπους απεικόνισης και θέασης του κόσμου οι οποίες εκφράζονται από τις διαφορετικές εθνικές και κοινωνικές ομάδες συνύπαρξης.

Χάρη στο κίνημα της Πολιτικής Ορθότητας και τους υποστηρικτές του, αντιστράφηκε η πολύ αρνητική εικόνα που υπήρχε παλιότερα για κάθε διαφορετική ομάδα από την κυρίαρχη κοινωνική ή για κάθε είδους διαφορετικότητα. Πολύ θετική επίσης, ήταν η επίδραση για την Παιδική Λογοτεχνία στην κατανόηση των ατόμων με ειδικές ανάγκες, στο έντονο ενδιαφέρον για το περιβάλλον, στη συμμετοχή των γυναικείων προσώπων σε πρωταγωνιστικούς ρόλους κ.α. Υπό την πίεση των εκφραστών της Πολιτικής Ορθότητας αμβλύθηκε κυρίως, η αντιπαλότητα με την ηγεμονική ιδεολογία που εξέφραζε μέχρι τότε το κράτος μέσω του εκπαιδευτικού και εκδοτικού κατεστημένου. Η συγγραφή και η ανάγνωση εναλλακτικών, ως προς την ιδεολογία του φύλλου, της φυλής, και άλλων στερεοτύπων, τώρα είναι κοινωνικά ευπρόσδεκτα ως δείγματα σύγχρονης παιδικής Λογοτεχνίας και χαιρετίζεται από ένα ευρύ φάσμα γονέων, εκπαιδευτικών και εκδοτών.

Το κίνημα της Πολιτικής Ορθότητας αν και αποκατέστησε την εικόνα της διαφορετικότητας σε πολλά επίπεδα κι έδωσε μια πνοή ισότητας και δικαιοσύνης, γρήγορα εξελίχθηκε «σε ένα κίνημα ελέγχου της σκέψης που περιορίζει ή απειλεί την ελευθερία της έκφρασης σε όλες τις κοινωνικές σφαίρες» (Κανατσούλη, 2004, σ. 203). Στην πορεία του το κίνημα έχασε τον προσανατολισμό του και τον αρχικό στόχο του, καθώς ασπάστηκαν οι οπαδοί του την έννοια της επιβολής των απόψεων τους στο όνομα της προστασίας των δικαιωμάτων των μειονοτικών ομάδων. Στο χώρο της Παιδικής Λογοτεχνίας άρχισαν να αυξάνονται τα κρούσματα σχετικά με παιδικά βιβλία και περιοδικά που δεν απέδιδαν πολιτικώς ορθά τα λεγόμενά τους θίγοντας κάποιες κοινωνικές ομάδες, σύμφωνα με την άποψη των οπαδών του κινήματος της Πολιτικής Ορθότητας.

Το κύριο επιχείρημα υπέρ της Πολιτικής Ορθότητας που εξέφρασε η Taxel είναι ότι αυτοί που εχθρεύονται την Πολιτική Ορθότητα, εχθρεύονται στην ουσία τον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα της Παιδικής Λογοτεχνίας και τη δυνατότητα των μειονοτικών ομάδων να διαβάζουν βιβλία που να προωθούν τη δική τους οπτική. Πιστεύει ότι οι υποστηρικτές της Πολιτικής Ορθότητας έχουν ως σκοπό να

προστατέψουν τα δικαιώματα του κάθε είδους αποκλεισμένων ομάδων (αναφέρεται στο Κανατσούλη, 2004,).

Στην άλλη πλευρά βρίσκονται πολλοί συγγραφείς που υποστηρίζουν ότι η λογοτεχνία δεν μπορεί να μπει σε καλούπια. Ο συγγραφέας εκφράζει αυτό που νιώθει, αυτό που αντιλαμβάνεται από τον κόσμο γύρω του, αλλά και το ίδιο του το είναι. Είναι σίγουρο πως κάποια από τα λεγόμενα του θα αποτελούν προκατάληψη για κάποιον. Άλλωστε, όπως όλα τα είδη τέχνης, έτσι κι η λογοτεχνία παρουσιάζει καταστάσεις μέσα από τη ζωή με τον τρόπο που τις αντιλαμβάνεται ο κάθε συγγραφέας. Η Isabelle Holland αναφέρει « μια μέρα όλα τα 'όχι' κι όλες οι απαγορεύσεις θα δοθούν σ' ένα μεγάλο κομπιούτερ κι εκείνο θα παράγει ένα βιβλίο που δεν θα προσβάλλει κανέναν» (αναφέρεται στο Κανατσούλη, 2004, σ. 211). Όσοι είναι υπέρ των απαγορεύσεων σχετικά με τα λογοτεχνικά κείμενα, ουσιαστικά μάχονται την ίδια τη λογοτεχνία. Πολλές φορές τα πράγματα δεν λέγονται με τις λέξεις τους κι ο αναγνώστης πολλές φορές καλείται να μαντέψει, να ανακαλύψει, να παίζει με τα νοήματα.

Όσον αφορά τα παιδικά λογοτεχνικά κείμενα με ήρωες άτομα με αναπηρίες, η αύξησή τους τα τελευταία χρόνια ήταν μεγάλη, καθώς μέσα από το κίνημα της Πολιτικής Ορθότητας οι «περιθωριοποιημένοι» χαρακτήρες έγιναν δημοφιλείς. Στο παρελθόν, όμως, κατά τη δεκαετία του '30, η γλώσσα της αναπηρίας ήταν μια γλώσσα στερεοτυπική. Στο χώρο της εκπαίδευσης, οι αναφορές στα άτομα με αναπηρίες ήταν ιδιαίτερος ρατσιστικές και απορριπτικές. Για παράδειγμα, στο τέλος της δεκαετίας του '30, προσδόθηκε στους μαθητές με Νοητική Καθυστέρηση ο χαρακτηρισμός «ανώμαλοι και καθυστερημένοι». Τα παιδιά με βαριά Νοητική Καθυστέρηση ανήκαν στην κατηγορία των «ηλιθίων», ενώ συχνά χαρακτηρίζονταν ως «άρρωστα άτομα» και η πολιτεία συνιστούσε την εισαγωγή τους σε ιδρύματα ή άσυλα (Δαραής, 2001). Τα άτομα με αναπηρία αποκαλούνταν συνήθως με τη μειονεξία τους κι όχι με το όνομά τους. Η τάση αυτή φαίνεται σε πολλά παραμύθια, όπου οι νάνοι και οι γίγαντες δεν έχουν ονόματα, αλλά και σε άλλα λογοτεχνικά είδη χρησιμοποιούνταν πλήθος υποτιμητικών όρων, όπως «κουτσός», «σακάτης», «ανίκανος», «ανήμπορος», «καημένος», «συφοριασμένος», «στραβός», «κουλός», «βουβός», «χαζός», «κουτός», «λωλός», «χοντροκέφαλος» κ.α.

Μέσα από το κίνημα της Πολιτικής Ορθότητας η στερεοτυπική γλώσσα στο παιδικό βιβλίο λογοκρίθηκε και πλέον η γλώσσα των παιδικών βιβλίων που αναφέρονται στα άτομα με αναπηρία είναι λιγότερο στερεοτυπική. Την τελευταία 20ετία τα βιβλία που αναφέρονται στη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα εξετάζουν την απώλεια του αυτοσεβασμού, τις σχέσεις με την οικογένεια, τους φίλους, τον έρωτα, ενώ σπάνια αναφέρονται σε πολιτικές και κοινωνικές παραμέτρους που συνδέονται με την αναπηρία, όπως είναι οι προκαταλήψεις. Σε μια προσπάθεια περισσότερο ευαισθητοποιημένης χρήσης της γλώσσας, αντί για το «ανάπηρος», χρησιμοποιήθηκε η περίφραση «άτομο με ειδικές ανάγκες» ή «άτομο με αναπηρίες» και αποδοκιμάστηκαν φορτισμένες συναισθηματικά λέξεις όπως «καημένος», «κακόμοιρος» ή αρνητικές λέξεις, όπως «σακάτης», «ανίκανος» κ.α. Επίσης, είναι προτιμότερη η φράση «άτομο χωρίς αναπηρίες» από τη φράση «φυσιολογικά άτομα», καθώς δίνεται έμφαση στην έννοια του «αφύσικου», που στιγματίζει άτομα με διαφορετικότητα. Προβληματικοί είναι και οι όροι που δίνουν έμφαση στους περιορισμούς, αλλά και που προβάλλουν το άτομο με αναπηρία ως ντροπή για την οικογένειά του ή την κοινωνία. Βασική αρχή σύμφωνα με τον APA (1992), μιας γλώσσας απαλλαγμένης από στερεότυπα είναι η παρουσίαση των ατόμων με αναπηρίες ως ολοκληρωμένα όντα, η αποφυγή όρων που υπονοούν πως το άτομο ως ολότητα είναι ανάπηρο, όρων που εξισώσουν το άτομο με την αναπηρία, αρνητικά φορτισμένων όρων ή όρων που στιγματίζουν (π.χ. σακάτης).

Στη λογοτεχνία, όπως και σε κάθε είδος τέχνης, οι ακραίες αντιλήψεις και απόψεις πάντα προκαλούν διαμάχες ανάμεσα σε ομάδες. Κανείς δεν μπορεί να βάλει έναν συγγραφέα να γράψει με «πρέπει», αλλά και κανείς δεν μπορεί να δεχθεί τα λεγόμενα ενός συγγραφέα έτσι απλά και άκριτα. Το μέτρο σε όλους τους τομείς της τέχνης και της ζωής είναι αυτό οδηγεί σε θετικά αποτελέσματα.

Κεφάλαιο 2^ο

2.1 Παιδική Λογοτεχνία: προβληματισμοί γύρω από τους ορισμούς

Έχουν προταθεί διάφοροι ορισμοί της λογοτεχνίας κατά καιρούς, οι οποίοι στηρίζονται σε λειτουργίες ή εξωτερικά χαρακτηριστικά του κειμένου, με αποτέλεσμα ο όρος να χαρακτηρίζεται από πολυσημία (Hunt, 1991). Το θέμα γίνεται ακόμη πιο πολύπλοκο, όταν επιχειρείται απόδοση ορισμού της Παιδικής Λογοτεχνίας. Μέσα από βιβλιογραφική διερεύνηση προκύπτει πως υπάρχει πληθώρα ορισμών γι' αυτό τον όρο ανάλογα με το ρόλο που επικαλείται να επιτελέσει η Παιδική Λογοτεχνία.

Δεν μπορεί να υπάρξει ένας και μοναδικός ορισμός της Παιδικής Λογοτεχνίας, γιατί αυτό που αποδέχεται ως καλό μια ομάδα ατόμων σύμφωνα με τα κριτήρια που έχει θέσει, δεν είναι καλό σύμφωνα με άλλα αξιολογικά κριτήρια (Hunt, 1991). Η Lukens αναφέρει ότι «η Λογοτεχνία για παιδιά διαφέρει μόνο στο βαθμό κι όχι στο είδος, και τα κριτήρια πρέπει να είναι ίδια, διαφορετικά η Παιδική Λογοτεχνία είναι κατώτερη από τη λογοτεχνία των ενηλίκων» (αναφέρεται στο Hunt, 1991).

Η Ανδρουτσοπούλου ορίζει ως Παιδική Λογοτεχνία «την τέχνη του Λόγου που καλλιεργείται από ενήλικες και απευθύνεται, κυρίως, στα παιδιά- είτε ενσυνείδητα το επιδιώκουν αυτό οι δημιουργοί της είτε όχι, είναι το σύνολο των αισθητικά καταξιωμένων κειμένων που είναι σε θέση να συμβάλλουν στην ψυχαγωγία των παιδιών και στην πνευματική τους καλλιέργεια» (Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, 1990). Σύμφωνα με την Κανατσούλη (2002), κατά καιρούς, έγιναν προσπάθειες απόδοσης ορισμού της Λογοτεχνίας στη βάση κάποιων χαρακτηριστικών της, όπως γλωσσικά, πολιτισμικά, κανόνες και αξίες ιδιαίτερες για κάθε χώρα και πολιτισμό, συναισθηματική φόρτιση. Βάσει αυτών των χαρακτηριστικών το παιδί- αναγνώστης αποκλείεται, γιατί ούτε τη γλωσσική επάρκεια διαθέτει ούτε τις απαιτούμενες γνώσεις. Είναι ένα αναγνωστικό κοινό

ανώριμο, εύπιστο και εξαρτημένο από τους μεγάλους. Παρατηρεί ότι διαφορετικός είναι ο ρόλος της για τους ενήλικες (ψυχαγωγία και τροποποίηση των απόψεων) και διαφορετικός για το παιδί (διαμόρφωση απόψεων).

Επιπλέον υπάρχει δυσκολία στην εννοιολογική απόδοση της λέξεως παιδί. Κυρίως βασιζόμαστε στα χαρακτηριστικά εκείνα που το διαφοροποιούν από τον ενήλικα. Εφόσον η έννοια παιδική ηλικία δεν είναι επαρκώς τεκμηριωμένη, πως μπορούμε να πούμε τι είδους βιβλία πρέπει να γράφονται για τα παιδιά. Άλλωστε, όλοι γνωρίζουν πως το να απευθύνεται κανείς σε παιδιά είτε στο γραπτό είτε στον προφορικό λόγο είναι δύσκολο εγχείρημα. Σύμφωνα, λοιπόν, με τον Αναγνωστόπουλο (1987, σ. 17) «η Παιδική Λογοτεχνία είναι ένα ιδιότυπο είδος τέχνης χωρίς βέβαια αυτό να δημιουργεί στεγανά μέσα στον ευρύτερο χώρο της Λογοτεχνίας». Είναι γνωστό, κιόλας, πως πετυχημένο παιδικό βιβλίο είναι αυτό που διαβάζεται ευχάριστα κι από τους μεγάλους.

Ο Γιάκος (1991) ορίζει την Παιδική Λογοτεχνία βασιζόμενος κι αυτός στην αισθητική της αξία και στην απόλαυση που δίνει στον αναγνώστη. Αναφέρει πως «με τον όρο Παιδική Λογοτεχνία δεν εννοούμε τα λογοτεχνήματα που έχουν γράψει τα παιδιά, αλλά τα αισθητικά δικαιωμένα λογοτεχνικά κείμενα που είναι σε θέση να φέρουν το παιδί σε επαφή με το αισθητικό φαινόμενο της τέχνης και ειδικότερα της Λογοτεχνίας». Είναι δημιουργήματα των ενηλίκων, όταν διαθέτουν το γνωστικό και αισθητικό υπόβαθρο ώστε να προσφέρουν την αισθητική συγκίνηση, εφόσον βέβαια διαθέτουν αυτή την ικανότητα. Το παιδικό βιβλίο δε διαβάζεται αποκλειστικά από παιδιά, αλλά κι από μεγάλους. Τα όρια μεταξύ της Παιδικής Λογοτεχνίας και Λογοτεχνίας συχνά συγχέονται και ως σημείο σύγκλισης μπορεί να θεωρηθεί η αισθητική καταξίωση. Εφόσον είναι «αισθητικά δικαιωμένη» όπως όλες οι τέχνες, έχει κι αυτή την αξία της. Σύμφωνα με την Σέλμα Λάγκερλεφ «το παιδικό λογοτέχνημα είναι αληθινό όταν αρέσει τόσο στους μεγάλους όσο και στους μικρούς» (Γιάκος, 1991, σ. 9). Και ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου έχει την ίδια άποψη αναφέροντας πως ένα παιδικό βιβλίο όταν διαβάζεται από μικρούς και μεγάλους με το ίδιο ενδιαφέρον και απόλαυση, τότε μόνο θεωρείται επιτυχημένο (Γκίβαλου, 1995).

2.2 Ιστορική αναδρομή της Παιδικής Λογοτεχνίας

Το παιδικό βιβλίο κάνει την εμφάνισή του στα τέλη του 18^{ου} αιώνα (Αναγνωστόπουλος, 2001). Αυτή η εμφάνιση συμπίπτει χρονικά με την εποχή που το παιδί παύει να θεωρείται μικρογραφία του ενήλικα και αντιμετωπίζεται ως άτομο με ιδιαίτερες ανάγκες και χαρακτηριστικά (Χατζηδημητρίου, 1999). Βέβαια, τα παιδικά βιβλία της εποχής χαρακτηρίζονται από έντονο διδακτισμό και ηθικολογία, τάσεις οι οποίες εκφράζουν τα εκπαιδευτικά και παιδαγωγικά δεδομένα της αντίστοιχης εποχής. Όπως αναφέρει ο Αναγνωστόπουλος, «θα ήταν περίεργο γεγονός αν το παιδικό βιβλίο σε μια συντηρητική κοινωνία, όπως η Ελληνική, δε συμβάδιζε με το κοινωνικό στάτους» (Αναγνωστόπουλος, 2001).

Τα λογοτεχνικά βιβλία ως τα μέσα του 19^{ου} αιώνα έχουν έντονα διδακτικό περιεχόμενο και γράφονταν για να παρουσιάσουν θρησκευτικά θέματα ή για να προειδοποιήσουν για τους πειρασμούς που υπάρχουν στον υλικό κόσμο. Οι μύθοι με έντονο το διδακτικό στοιχείο αποτελούν τα βασικά αναγνώσματα των παιδιών. Τον 19^ο αιώνα, λόγω της κυριαρχίας των νέων παιδαγωγικών θεωριών για την παιδική ηλικία, αρχίζει να εμφανίζεται η Παιδική Λογοτεχνία. Ως τα τέλη του ίδιου αιώνα, το παιδί-αναγνώστης αντιμετωπίζεται ως αντικείμενο αγωγής και ο ρόλος του ήρωα στα παιδικά βιβλία είναι πολύ σημαντικός, καθώς αποτελεί το πρότυπο για το παιδί-αναγνώστη. Παιδιά υπάκουα, φιλομαθή και ενάρετα είναι οι χαρακτήρες που εμφανίζονται στα έργα της εποχής, με κατακλείδα το ηθικό δίδαγμα. Η ίδια τάση επικρατεί και στον ελληνικό χώρο, όπου παρατηρείται παραγωγή λογοτεχνικών έργων για παιδιά από λογοτέχνες που γράφουν για μεγάλους, με κυρίαρχα τα ίδια ιδεολογικά στοιχεία. Εφόσον η κυρίαρχη ιδεολογία εκείνης της εποχής ήταν το μοντέλο του υπάκουου παιδιού, ήταν βέβαιο ότι αυτό επηρέαζε και τον τρόπο γραφής των συγγραφέων. Πάντως, στο τέλος του 19^{ου} αιώνα αρχίζουν σιγά-σιγά να ξεφεύγουν από τον «άκρατο διδακτισμό», χωρίς ωστόσο να ξεφεύγουν από την καλλιέργεια του πατριωτικού αισθήματος (Γκίβαλου, 1995).

Από το 1970 και μετά, λόγω των κοινωνικών και πολιτικών αλλαγών, της επικράτησης νέων παιδαγωγικών θεωριών, της εξέλιξης της τεχνολογίας και της επίδρασής της στο οικοσύστημα, παρατηρείται παραγωγή πλούσιου λογοτεχνικού υλικού, με ποικιλία θεμάτων, συμφώνου με τις παιδαγωγικές αντιλήψεις, απαλλαγμένου από τον ηθικό-διδακτισμό των προηγούμενων δεκαετιών. Η σχέση κοινωνίας-λογοτεχνίας είναι άλλωστε αμφίδρομη. Ο κοινωνικός χώρος, όπου ζει και

κινείται ο συγγραφέας επηρεάζει και διαμορφώνει τις απόψεις του, οι οποίες παίζουν σημαντικό ρόλο στο περιεχόμενο των δημιουργημάτων του (Γκίβαλου, 1995). Είναι, λοιπόν, φυσικό τον 20^ο αιώνα, που χαρακτηρίστηκε ως «αιώνας του παιδιού», πολλές από τις απόψεις μας σχετικά με την παιδική ηλικία να αναθεωρηθούν, με αποκορύφωμα τη διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού και την καθιέρωση σε πολλά κράτη «του έτους παιδιού» με στόχο τη διαπραγμάτευση των προβλημάτων των παιδιών όλου του κόσμου (Σακελαρίου, 1991). Καθώς εισάγεται δε και ο ρεαλισμός³ στην παιδική λογοτεχνία, οι συγγραφείς αρχίζουν να καταπιάνονται με θέματα που αφορούν το περιβάλλον, διάφορα πολιτικά γεγονότα, τις σεξουαλικές σχέσεις, την έκτρωση, τον αλκοολισμό, τα ναρκωτικά, τα διαζύγια, τα παιδιά με ειδικές ανάγκες, τις φυλετικές διακρίσεις, το AIDS. Η θεματολογία έχει διευρυνθεί, το παιδί δεν αντιμετωπίζεται πλέον ως μικρογραφία του ενήλικα κι έρχεται σε επαφή με θέματα που αφορούν την καθημερινότητα του. Αυτή η διεύρυνση προκαλεί προβλήματα και αντιρρήσεις στον κύκλο των γονιών, των εκπαιδευτικών, των συγγραφέων. Συμφωνούν ότι ο ρεαλιστικός τρόπος γραφής είναι πιο κοντά στην καθημερινότητα του παιδιού, διχάζονται όμως οι απόψεις σχετικά με το πού μπορεί να φθάσει.

2.3 Η σημασία της Παιδικής Λογοτεχνίας

Η Παιδική Λογοτεχνία και γενικότερα η τέχνη, βοηθά το παιδί να γνωρίσει τον κόσμο, βοηθά την αισθητική και πνευματική του καλλιέργεια και διαμορφώνει το χαρακτήρα του. Σύμφωνα με τον Σακελαρίου (1991), ένα παιδικό λογοτέχνημα πρέπει να πληροί κάποιους όρους όπως:

- Να είναι προσαρμοσμένο στο γλωσσικό και γνωσιολογικό επίπεδο του παιδιού στο οποίο απευθύνεται. Να μην απομακρύνεται από το λεξιλόγιο που χρησιμοποιεί κάθε ηλικία. Επίσης, να μη βρίσκεται πολύ μακριά από τις εμπειρίες του παιδιού, γιατί οτιδήποτε «ξένο» το αφήνει αδιάφορο, δεν το

³ Ρεαλισμός στη λογοτεχνία δε σημαίνει πιστή απεικόνιση της πραγματικότητας, αλλά ό, τι φανταστικά θέματα παρουσιάζονται με αληθοφανή τρόπο. Το θέμα γέννησε προβλήματα μεταξύ συγγραφέων, γονέων και παιδαγωγών, σχετικά με τα όρια του ρεαλισμού στα παιδικά έργα (Αναγνωστόπουλος, 1996).

συγκινεί. Αντίθετα ό, τι αγγίζει τα ενδιαφέροντά του του προκαλεί συγκίνηση, εξάπτει τη φαντασία του και επιθυμεί να το γνωρίσει.

- Να μην είναι έντονη η συγκίνηση που προκαλεί, γιατί αναστατώνεται η παιδική ψυχή.
- Να ικανοποιεί την ανάγκη για κίνηση και χαρά. Αυτό επιτυγχάνεται με τη γρήγορη εναλλαγή του χώρου όπου εκτυλίσσονται τα γεγονότα. Ένα κείμενο στατικό γρήγορα κουράζει το παιδί και το αφήνει αδιάφορο όσον αφορά την εξέλιξή του.
- Να είναι απλό ως προς τη γλώσσα και τη δομή, παραστατικό και εποπτικό. Οι εικόνες και τα νοήματα να είναι προσιτά στο παιδί και οι καταστάσεις που περιγράφονται να βρίσκονται σε αρμονική σχέση με τον ψυχισμό του παιδιού.
- Να καλλιεργεί ευγενικά αισθήματα, να προάγει την κοινωνικότητα και τη συνεργασία. Η δράση των ηρώων μπορεί να αποτελέσει πρότυπο για τα παιδιά αυτής της ηλικίας, τα οποία χαρακτηρίζονται από εγωκεντρικές τάσεις και μέσω δραστηριοτήτων μπορεί να συντελέσει στην προώθηση της συνεργασίας, καθώς και στη συνειδητοποίηση της ανθρώπινης ισότητας.
- Να ανταποκρίνεται στη βαθμίδα ψυχικής και πνευματικής ανάπτυξης του παιδιού. Να μην έχει σα μοναδικό σκοπό την τέρψη, αλλά να βοηθά στη συνειδητοποίηση της πραγματικότητας και να δίνει ώθηση στον αναγνώστη για βελτίωση των συνθηκών του περιβάλλοντός του (κοινωνικού και φυσικού).

Η Ανδρουτσοπούλου (1990) αναφέρει ότι «η σημασία της Παιδικής Λογοτεχνίας έγκειται στο γεγονός ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί απ' όλους τους παράγοντες της αγωγής, ως μέσο για την επίτευξη του γενικού σκοπού της αγωγής». Οι δυνατότητες και προσεγγίσεις της είναι πολλαπλές. Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι είναι μια μορφή τέχνης και δε θα πρέπει να κρίνεται το παιδικό βιβλίο ως μέσο αγωγής, αλλά ως έργο τέχνης. Υπάρχει έντονος προβληματισμός γύρω από το θέμα, αν κρίνει κανείς από τα άρθρα που έχουν δημοσιευτεί γύρω από αυτό.

Σύμφωνα με πολλούς θεωρητικούς της Παιδικής Λογοτεχνίας, κύριος σκοπός της είναι να βοηθήσουν την προσωπική ανάπτυξη του παιδιού, αλλά και την κοινωνική του ευαισθησία. Η χρησιμοποίηση της λογοτεχνίας για την

κοινωνικοποίηση του παιδιού γίνεται συνειδητά. Η Joan Rockwell αναφέρει πως « η λογοτεχνία είναι ένα κοινωνικό προϊόν, ένα κοινωνικό «παράγωγο», ταυτόχρονα όμως «παράγει» και κοινωνία» (αναφέρεται στο Κανατσούλη, 2004, σ. 28). Η Παιδική Λογοτεχνία παίζει σημαντικό ρόλο στην κοινωνικοποίηση των παιδιών, στην πολιτική τους ένταξη και στη διαμόρφωση στάσεων και απόψεων.

Μέσα από την Παιδική Λογοτεχνία, το παιδί γνωρίζει τις εμπειρίες των άλλων και έμμεσα ζει τα βιώματα των ηρώων, συνειδητοποιεί τα ανθρώπινα προβλήματα, καλλιεργεί τη φαντασία του και ψυχαγωγείται. Είναι προφανές πως το διάβασμα λογοτεχνικών βιβλίων από τα μικρά παιδιά είναι ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς δημιουργεί στο παιδί ασφάλεια και ισορροπία και ενισχύει τον ιδεολογικό του προσανατολισμό. Όλα αυτά προσφέρουν τη δυνατότητα στο παιδί να βιώσει τη γλώσσα σαν παιχνίδι, να πάρει μέρος στα βιώματα που του προσφέρει η διήγηση και να αποκτήσει την ικανότητα επικοινωνίας με το περιβάλλον. Επομένως, οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί είναι ανάγκη να ενισχύσουν το διάβασμα λογοτεχνικών βιβλίων και να δείξουν πως προσφέρει χαρά (Αναγνωστόπουλος - Δελώνης, 1984).

2.4 Η σωστή επιλογή των βιβλίων: Τα «καλά» και τα «κακά» βιβλία

Ένα σοβαρό θέμα που απασχολεί γονείς και εκπαιδευτικούς είναι ποια βιβλία πρέπει να δίνουν στα παιδιά τους και πώς μπορούν να κάνουν μια σωστή επιλογή μέσα στη βιβλιοπλημύρα, που χαρακτηρίζει την αγορά. Σε γενικά πλαίσια, η απάντηση βρίσκεται στα ενδιαφέροντα και την ηλικία του παιδιού. Δεν είναι όλα τα βιβλία κατάλληλα για όλες τις ηλικίες, καθώς πρέπει να λαμβάνονται υπόψη η αντιληπτική ικανότητα του παιδιού, η γλωσσική επάρκεια και κυρίως τα ενδιαφέροντά του. Επίσης, είναι γνωστό πως στην αγορά κυκλοφορούν «καλά» και «κακά» βιβλία κι αυτό καθιστά μεγάλη την προσοχή των γονέων στην επιλογή των κατάλληλων βιβλίων για τα παιδιά τους.

Η επιλογή των βιβλίων αφορά πολλούς φορείς σχετικά με το παιδί και το βιβλίο και κυρίως τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς. Οι γονείς πρέπει να διαβάζουν παιδικά βιβλία για να μπορούν να κρίνουν, να διαβάζουν μαζί με τα παιδιά τους και να ελέγχουν τι διαβάζουν τα παιδιά τους. Οι εκπαιδευτικοί με τη σειρά τους πρέπει να ενημερώνονται για τις εξελίξεις της Παιδικής Λογοτεχνίας, ώστε να είναι

σε θέση να μπορούν να προτείνουν «καλά» βιβλία. Τέλος, σημαντική είναι και η θέση των βιβλιοπωλών, των βιβλιοθηκάρων και των εκδοτικών οίκων, οι οποίοι πρέπει να είναι ενημερωμένοι για τα θέματα Παιδικής Λογοτεχνίας για να καθοδηγούν σωστά το παιδί στην ανάγνωση των βιβλίων.

Για αρχή ένα «καλό» βιβλίο θα πρέπει να προσφέρει πληροφορίες ενός είδους. Σύμφωνα με τον Τζων Σπινκ (1990, σ. 116) « μια ιστορία ή ένα μυθιστόρημα γραμμένα από ένα νοήμονα και υπεύθυνο συγγραφέα θα βοηθήσουν τον αναγνώστη όχι μόνο να καταλάβει, αλλά και να αισθανθεί τους ανθρώπους, οι οποίοι είναι διαφορετικοί ή ζουν κάτω από διαφορετικές συνθήκες και καταστάσεις από τις δικές τους. Ο αναγνώστης αισθάνεται τι σημαίνει να είσαι μέλος μιας μειονότητας, να ζεις σε καιρό πολέμου, να έχεις κάποια αναπηρία, να είσαι αδιόρθωτα ερωτευμένος ή να σε τρομάζει το σχολείο». Ένα «καλό» βιβλίο πρέπει να έχει για τον κάθε αναγνώστη κάποιο νόημα κι ακόμη να μπορεί να δίνει νοήματα σχετιζόμενα με τις εμπειρίες του.

Η Παιδική Λογοτεχνία μπορεί να αποτελέσει μια σημαντική πηγή πληροφόρησης για την εκπαίδευση και την άσκηση μελλοντικών εκπαιδευτικών, οι οποίοι καλό είναι να έχουν μια συλλογή βιβλίων που να σχετίζεται με την αναπηρία. Για την επιλογή του κατάλληλου βιβλίου η Blaska (2005) παραθέτει ένα κατάλογο δέκα κριτηρίων τα οποία θεωρεί απαραίτητα να πληρούνται.

1. Να προωθεί τη συναισθηματική κατανόηση (empathy) κι όχι τον οίκτο.
2. Να απεικονίζει την αποδοχή κι όχι τη γελοιοποίηση.
3. Να δίνει μεγαλύτερη έμφαση στην επιτυχία.
4. Να προωθεί τη θετική απεικόνιση των ατόμων με αναπηρία.
5. Να βοηθά τα παιδιά να αποκτήσουν τις κατάλληλες γνώσεις σχετικά με την αναπηρία.
6. Να προβάλλει το σεβασμό προς τα άτομα με αναπηρία.
7. Να προωθεί την άποψη «ένας από εμάς» κι όχι «ένας από αυτούς».
8. Να κάνει χρήση της γλώσσας, η οποία πρώτα αναφέρεται στο όνομα του ατόμου και κατόπιν στο είδος της αναπηρίας.

9. Να περιγράφει την αναπηρία ή το άτομο με την αναπηρία με ρεαλιστικό τρόπο (να μη χρησιμοποιεί εκφράσεις όπως «κτηνώδης» ή «υπεράνθρωπος»).

10. Να απεικονίζει τους χαρακτήρες με ρεαλιστικό τρόπο.

Το βιβλίο που θα επιλεγεί θα πρέπει να έχει λογοτεχνική αξία. Οι χαρακτηρισμοί των ατόμων με αναπηρία πρέπει να είναι θετικοί και ρεαλιστικοί. Θετική χαρακτηρίζεται εκείνη η απεικόνιση που παρουσιάζει τα άτομα με αναπηρίες να έχουν υψηλές προσδοκίες, να ενισχύονται οι θετικές συνεργασίες, να στηρίζονται στη δύναμή τους. Τα παρουσιάζουν να δρουν κατόπιν επιλογών και να αναπτύσσουν αμοιβαίες σχέσεις με άλλα άτομα. Συγχρόνως επιβεβαιώνουν ότι τα άτομα με αναπηρία έχουν τα ίδια δικαιώματα με τα άλλα μέλη της κοινωνίας (Turnbull, Turnbull, Shank, & Leal, 1999). Η ρεαλιστική απεικόνιση περιλαμβάνει τα τυπικά χαρακτηριστικά συμπεριφοράς και γλώσσας των ατόμων με αναπηρία. Επιπλέον, οι χαρακτήρες θα πρέπει να είναι πιστευτοί, συνεπείς και πολυδιάστατοι, να συνεχίζουν να αναπτύσσονται και να μεγαλώνουν, περιλαμβάνοντας και εκείνους με αναπηρία (Dyches & Prater, 2000). Πρόχειρα γραμμένο βιβλίο, με χαρακτήρες που κατακλύζονται από στερεότυπα και απλοϊκές απαντήσεις σε πολύπλοκα προβλήματα μπορεί να προκαλέσει πολύ περισσότερο κακό απ' ό,τι η μη χρήση του και δημιουργεί αρνητική άποψη για τη λογοτεχνία. Η ποιοτική ανάγνωση μπορεί να ωφελήσει με οποιοδήποτε τρόπο τον αναγνώστη (Aïex, 2004). Η πλοκή του βιβλίου δεν θα πρέπει να μένει στην αναπηρία. Αντιθέτως, θα πρέπει να τονίζει τις ομοιότητες μεταξύ των παιδιών με ειδικές ανάγκες και των παιδιών χωρίς ειδικές ανάγκες. Καλό είναι να επεξεργάζεται το θέμα της φιλίας, των συγκρούσεων μεταξύ γονέων και παιδιών, θέματα τα οποία έλκουν το ενδιαφέρον όλων. Επίσης, να παρουσιάζονται αποδεκτοί τρόποι επίλυσης αυτών των προβλημάτων, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στη χρησιμοποίηση όλων των δυνατοτήτων και ικανοτήτων των ατόμων με αναπηρία. (Andrews, 1998).

Πολλοί είναι οι γονείς που ζητούν τη βοήθεια των εκπαιδευτικών για την επιλογή των σωστών βιβλίων, μέσα από τα οποία θα πληροφορήσουν τα παιδιά τους για το θέμα της αναπηρίας. Ένας εκπαιδευτικός δεν αρκεί απλά να έχει μια λίστα σχετικών βιβλίων και να προτείνει σε παιδιά και γονείς διάφορα από αυτά χωρίς ο ίδιος να έχει αξιολογήσει την καταλληλότητα και τη λογοτεχνική αξία του κάθε βιβλίου. Η επιλογή του κατάλληλου βιβλίου είναι το πιο σημαντικό βήμα. Μπορεί,

για παράδειγμα, να παρουσιαστούν αναχρονιστικά βιβλία που προωθούν λανθασμένες αντιλήψεις.

Πολύ σημαντικό στοιχείο για την επιλογή του σωστού βιβλίου αποτελεί η ακρίβεια των πληροφοριών. Η επιλογή ενός βιβλίου που δεν παρέχει ακριβή απεικόνιση του θέματος, αλλά διαιωνίζει μύθους και στερεότυπα μπορεί να έχει αρνητικές συνέπειες. Επίσης, σημασία έχει οι αναγνώστες να μπορούν να μοιράζονται με τους ήρωες των βιβλίων τις ίδιες εμπειρίες ζωής, τα όνειρα, τις επιτυχίες κι όχι μόνο να αντικρίζουν την όψη της αναπηρίας. Δεν θα πρέπει να γίνεται χρήση των βιβλίων που προωθούν στερεοτυπικές αντιλήψεις, αλλά αυτών που προβάλλουν την κατανόηση των σκέψεων και των συναισθημάτων των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Βιβλία που παρουσιάζουν τα άτομα με ειδικές ανάγκες ως αξιολύπητα, ως αντικείμενα βίας, ως διεφθαρμένα ή γελοία και εχθρικά άτομα, ως άτομα που αποτελούν βάρος ή ντροπή για την οικογένειά τους και τους γύρω τους, θα πρέπει να αποφεύγονται. Τέλος, το βιβλίο πρέπει να ανταποκρίνεται στη γνωστική ανάπτυξη του παιδιού. Ο λόγος να είναι σαφής και πειστικός, χωρίς συναισθηματικές υπερβολές. Η περιγραφή του προβλήματος να μην χαρακτηρίζεται από αμφισημίες, ώστε να διευκολύνεται η ταύτιση με τον ήρωα ή τους ήρωες της αφήγησης.

2.5 Στερεότυπα και προκαταλήψεις στην Παιδική Λογοτεχνία

Τα στερεότυπα αποτελούν ευρέως αποδεκτές γενικεύσεις για μέλη μιας κοινωνικής ομάδας. Είναι συνήθως απλοποιημένες εικόνες, συχνά υποτιμητικές όταν εφαρμόζονται σε έξω-ομάδες και συχνά βασίζονται σε ξεκάθαρα ορατές διαφορές μεταξύ ομάδων (π.χ. αναφορικά με την εξωτερική εμφάνιση). Τα στερεότυπα και η στερεοτυποποίηση είναι κεντρικές όψεις της προκατάληψης και των διακρίσεων και της διομαδικής συμπεριφοράς συνολικά. Οι άνθρωποι επιδεικνύουν ιδιαίτερη ετοιμότητα να χαρακτηρίσουν τεράστιες ανθρώπινες ομάδες κι έτσι οδηγούνται στη δημιουργία στερεοτύπων, που η αλλαγή τους συνήθως είναι αποτέλεσμα πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών αλλαγών. Τα στερεότυπα αποκτούνται σε μικρή ηλικία, γίνονται πιο έντονα όταν εγείρονται κοινωνικές εντάσεις μεταξύ των ομάδων και είναι δύσκολο να τροποποιηθούν. Ανταποκρίνονται στα κοινωνικά πλαίσια και στα κοινωνικά δομημένα ατομικά κίνητρα (Hogg & Vaughan, 2010 σ. 92-94).

Οι πεποιθήσεις των ατόμων είναι κοινωνικά κατασκευασμένες. Οι ιδέες και οι απόψεις τους διαμορφώνονται με βάση αυτά που πιστεύουν και λένε οι άλλοι άνθρωποι. Ο Becker (1963) υποστηρίζει ότι «ορισμένοι κατασκευάζουν κανόνες κι έχουν τη δυνατότητα να ζητούν την εφαρμογή τους από τα άλλα άτομα». Αν κάποιος παραβιάσει τους κανόνες, χαρακτηρίζεται «αποκλίνων». Η απόκλιση σχετίζεται με τις συνέπειες που προκαλεί στο άτομο κι όχι με την ποιότητα της πράξης. Αποκλίνων χαρακτηρίζεται εκείνος στον οποίο έχει επικολληθεί επιτυχώς μια ετικέτα. Η ετικέτα, σύμφωνα με τον Becker (1963), εμπεριέχει αξιολογήσεις και δημιουργεί συνέπειες στο πρόσωπο που έχει επικολληθεί. Αν κάποιος έχει χαρακτηριστεί ως εγκληματίας, νοητικά καθυστερημένος, μέθυσος, κλέφτης, ομοφυλόφιλος, είναι βέβαιο ότι θα αντιμετωπίζει καθημερινά προβλήματα, αφού θα απορρίπτεται (Λάμνιας, 2001).

Η προκατάληψη και η διάκριση αποτελούν δύο από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα. Οι προκαταλήψεις και οι διακρίσεις κατά των αναπήρων έχουν μακρύ ιστορικό, σύμφωνα με το οποίο οι άνθρωποι αυτοί θεωρούνταν αποκρουστικοί και υπάνθρωποι. Πλέον όμως, οι αποκάλυπτες αυτές προκαταλήψεις έχουν περιοριστεί στις περισσότερες δυτικές κοινωνίες, καθώς πολλές χώρες προσπαθούν να ανταποκριθούν στις ειδικές απαιτήσεις των ατόμων με αναπηρία, όπως για παράδειγμα οι ράμπες για άτομα με αναπηρικά αμαξίδια ή η διοργάνωση των Παρά-ολυμπιακών Αγώνων. Μπορεί πολλοί άνθρωποι να μην υποτιμούν τα άτομα με αναπηρία, ωστόσο αισθάνονται άβολα όταν τα βλέπουν ή χρειάζεται να αλληλεπιδράσουν μαζί τους. Οι επιπτώσεις της προκατάληψης ποικίλλουν, από μικρές ενοχλήσεις μέχρι και απίστευτο πόνο. Γενικά οι προκαταλήψεις είναι επιβλαβείς, γιατί στιγματίζουν τις εκάστοτε ομάδες (Hogg & Vaughan, 2010).

Ιστορικά, οι άνθρωποι με αναπηρίες έχουν στερεοτυπηθεί με πολλούς διαφορετικούς τρόπους. Μερικά από τα στερεότυπα που χρησιμοποιούνται για να χαρακτηρίσουν τους ανθρώπους με αναπηρίες είναι ακόμη ισχυρά στο μυαλό του κοινού σήμερα. Οι ελλιπείς πληροφορίες, οι μπερδεμένες αντιλήψεις, η απομόνωση και ο διαχωρισμός έχουν διαιωώσει πολλά από αυτά τα στερεότυπα. Η εξέταση ενός προσώπου με αναπηρίες ή ομάδες ατόμων με αναπηρίες σύμφωνα με τα στερεότυπα περιορίζει το τι αναμένουμε και το πώς αποκρινόμαστε σε αυτούς. Μερικά στερεότυπα ενός ατόμου με αναπηρίες το απεικονίζουν ως: αξιολύπητο και παθητικό,

απαίσιο ή κακό, τραγικό αλλά γενναίο, κωμικό ή γελοίο, επιθετικό, φόρτωμα και περιθωριακό, μη-σεξουαλικό, ανίκανο πλήρως στην καθημερινή ζωή.

Οι τρόποι παρουσίασης των ατόμων με αναπηρία στη λογοτεχνία αντανακλούν την κοινωνική στάση απέναντί τους και το στερεοτυπικό σχήμα, με το οποίο η αναπηρία καθορίζει τη συνολική ταυτότητα του ατόμου ήταν ανέκαθεν υπαρκτό. Οι συγγραφείς είναι και ίδιοι άτομα με προκαταλήψεις που δεν μπορούν να μην τις αποτυπώσουν στο χαρτί. Επίσης, δεν αναπαράγουν μόνο τις δικές τους αντιλήψεις και προκαταλήψεις, αλλά παρουσιάζουν και τις προκαταλήψεις της κοινωνίας για την εκάστοτε ομάδα στην εκάστοτε εποχή. Για παράδειγμα, ο Κουασιμόδος, του 15ου αιώνα, ήρωας του έργου «Η Παναγία των Παρισίων» του Β. Ουγκώ (1802-1885), περιγράφεται ως καμπούρης, παραμορφωμένος, άσχημος, φτωχός, περιφρονημένος και θύμα βίας των άλλων, αλλά σε αντίθεση με όλα αυτά, ιδιαίτερα καλός. Ο «Ζητιάνος» του Ανδρέα Καρκαβίτσα, είναι ένας από τους πιο χαρακτηριστικούς ήρωες με αναπηρία στην ελληνική λογοτεχνική πραγματικότητα. Σκιαγραφείται ως άνθρωπος που ο ίδιος προκαλεί την αναπηρία του και την εκμεταλλεύεται για λόγους βιοποριστικούς. Παράλληλα περιπαίζεται από τον περίγυρο. Ο Σοφοκλής αξιολογεί την τυφλότητα του Οιδίποδα ως τιμωρία για τις πράξεις του αιτιολογικά: εξισώνει την ηθική με την φυσική τυφλότητα και εξηγεί πώς από την πρώτη, αιτιολογικά, καταλήγουμε στην δεύτερη. Κατά συνέπεια η αναπηρία αποτελεί τιμωρία, ώστε να αποκατασταθεί το κακό (Νέμεσις). Ο Όμηρος αποδίδει στον τυφλό άνθρωπο ειδικές ικανότητες μαντικής (ενόρασης) και έχει στα έργα του έναν τυφλό που ασκεί μαντικό ρόλο. Γενικότερα οι κύριοι μάντεις και ιέρειες της μαντικής είναι πρόσωπα με τυφλότητα στην αρχαία ελληνική μυθολογία και ποίηση.

Τα παιδικά, κυρίως τα πεζογραφικά, κείμενα αποτελούν ίσως το καταλληλότερο πεδίο για να διερευνήσει κανείς τη λειτουργία των στερεοτυπικών εικόνων που προβάλλει σε κάθε εποχή η κοινωνία. Κι αυτό, γιατί η πράξη της αφήγησης σ' αυτά διενεργείται μέσα από τις διπολικές κατηγοριοποιήσεις των προσώπων σε ήρωες και αντιήρωες, φίλους και εχθρούς, καλούς και κακούς. Η στάση αυτή βέβαια, δεν είναι τυχαία, αλλά απορρέει από την επιστημονική θέση των ψυχολόγων οι οποίοι τοποθετούν τη δημιουργία των στερεοτύπων στο στάδιο της αναγνώρισης του κόσμου και του εαυτού στην παιδική ηλικία και στις διαδικασίες που αυτή συνεπάγεται, δηλαδή στη διάκριση καλού και κακού, επιτρεπτού και απαγορευμένου. Τα λογοτεχνικά στερεότυπα, μέσω της ταύτισης του παιδιού με

τους λογοτεχνικούς ήρωες που τα εκφράζουν, διαιωνίζουν μια αίσθηση απόλυτης διαφοράς ανάμεσα στον «εαυτό» και στον «άλλο», χαράζοντας ανάμεσά τους μια φανταστική διαχωριστική γραμμή με μεγάλη προσαρμοστικότητα και μεταμορφωτική δύναμη. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η κυρίαρχη ομάδα μέσα από την αναπαραγωγή των λογοτεχνικών χαρακτήρων, στην προκειμένη περίπτωση των παιδικών έργων, κατασκευάζει έναν «άλλο» για να επιβεβαιώσει και να εδραιώσει τη δική της ταυτότητα στον κοινωνικό της χώρο. Και επειδή η ταυτότητα δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς την ετερότητα, προβάλλονται ως αντιτιθέμενες διπολικές κατασκευές με αντίστοιχες θετικές και αρνητικές στερεοτυπικές εικόνες, κρατώντας για την ταυτότητα τον θετικό και για την ετερότητα τον αρνητικό πόλο. Παράγονται και αναπαράγονται έτσι, τα κακά στερεότυπα τα οποία με τη σειρά τους δημιουργούν μειονότητες και τελικά γίνονται επικίνδυνα (Νάτσης, 2001).

Παρατηρούμε ότι μελετώντας τη λογοτεχνία μπορούμε να βγάλουμε πολλά συμπεράσματα αναφορικά με τις αντιλήψεις των ανθρώπων κάθε εποχής απέναντι στη διαφορετικότητα. Ειδικά όταν τα έργα απευθύνονται σε παιδιά, τα οποία δεν έχουν σχηματίσει ολοκληρωμένη άποψη για τον κόσμο, μπορεί να επηρεάσουν τις προσωπικές στάσεις ζωής που θα υιοθετήσουν τώρα και μελλοντικά ως ενήλικες. Τα νέα παιδικά βιβλία προσπαθούν να καλλιεργήσουν στα παιδιά νέες αντιλήψεις και σεβασμό απέναντι στον «άλλο», καταργώντας τις έννοιες της ανωτερότητας του φύλου, της κοινωνικής τάξης ή φυλής. Επίσης με τις ανατροπές των κλασικών παραμυθιών επιχειρείται η αμφισβήτηση του κατεστημένου και η συνειδητοποίηση των νέων κοινωνικών και ιδεολογικών συνθηκών.

Κεφάλαιο 3^ο

3.1 Η Αναπηρία: ορισμοί και προσεγγίσεις

Ο λόγος για την αναπηρία περιλαμβάνει μια μακροχρόνια διαμάχη μεταξύ της βιολογικής και της κοινωνικής κατανόησης της αναπηρίας. Σύμφωνα με τη Σιδέρη (1998) και την Πολυχρονοπούλου (2001) είναι δύσκολο να προσδιοριστεί ο όρος, καθώς ο καθένας ερμηνεύει με διαφορετικό τρόπο το πρόβλημα και ανάλογα με τον χώρο στον οποίο ανήκει (π.χ. εκπαιδευτικός, ψυχολόγος, γιατρός).

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (Π.Ο.Υ), Άτομα με Ειδικές Ανάγκες θεωρούνται όλα τα άτομα που εμφανίζουν σοβαρή μειονεξία που προκύπτει από φυσική ή διανοητική βλάβη (αναφέρεται στο Ζώνιου-Σιδέρη, 1998), ενώ η αναπηρία έχει τρεις διαστάσεις: το μειονέκτημα (impairment), την αναπηρία (disability) και το ελάττωμα (handicap). Σύμφωνα με τον Barnes (1992, αναφέρεται στο Darke, 1999, σ. 3) «το μειονέκτημα (impairment) αναφέρεται σε κάποιο ελαττωματικό άκρο, όργανο ή λειτουργία του σώματος, η αναπηρία (disability) ως αποτέλεσμα είναι η έλλειψη λειτουργικότητας και το ελάττωμα (handicap) σημαίνει περιορισμός στην καθημερινή ζωή, που προκύπτει από την αναπηρία». Επομένως, η αναπηρία καλύπτει τρεις επιμέρους διαστάσεις :

- Σωματικές δομές και λειτουργίες. Η διάσταση του σώματος συνδέεται με μια βλάβη ή με μια απώλεια ή ανωμαλία της σωματικής δομής ή με μια φυσιολογική ή ψυχολογική λειτουργία, π.χ. απώλεια νεφρού.
- Ατομικές δραστηριότητες. Η δραστηριότητα είναι η φύση και η έκταση της λειτουργικότητας σε ατομικό επίπεδο. Οι δραστηριότητες μπορούν να μειωθούν στη φύση τους, στη διάρκεια ή στην ποιότητά τους, π.χ. αυτοεξυπηρέτηση.
- Συμμετοχή στην κοινωνία. Αναφέρεται στη φύση και την έκταση της συμμετοχής του ατόμου σε καθημερινές καταστάσεις που έχουν σχέση με δραστηριότητες και άλλους παράγοντες. Η συμμετοχή είναι δυνατό να περιοριστεί στη φύση της, στη διάρκεια και στην ποιότητά της, π.χ. συμμετοχή σε δραστηριότητες της κοινότητας.

Ένας άλλος ορισμός είναι αυτός που δόθηκε από το συμβούλιο της ΕΟΚ, ο οποίος αναφέρει «ο όρος άτομα με ειδικές ανάγκες περιλαμβάνει τα άτομα με

σοβαρές ανεπάρκειες ή μειονεξίες που οφείλονται σε σωματικές και αισθητηριακές βλάβες, διανοητικές και ψυχικές, οι οποίες περιορίζουν ή αποκλείουν την εκτέλεση δραστηριότητας ή λειτουργίας, η οποία θεωρείται κανονική για έναν άνθρωπο» (Απόφαση του Συμβουλίου 19/136/ΕΟΚ, Ε.Ε αριθ. L56, σ. 30, αναφέρεται στο Σιδέρη, 1998).

Παρατηρούμε ότι αυτοί οι ορισμοί δεν συνεισφέρουν στην αποσαφήνιση της έννοιας της αναπηρίας, αντιθέτως δημιουργούν ευνοϊκό έδαφος για την ανάδυση διάφορων κοινωνικών αναπαραστάσεων (Θεοδωροπούλου-Καλογήρου, 1997, αναφέρεται στο Καΐλα κ.α., 1997). Τονίζουν δυο σημαντικά χαρακτηριστικά: το μειονέκτημα και τον αποκλεισμό από δραστηριότητες που θεωρούνται «κανονικές» για όλους τους ανθρώπους. Υπάρχει μια λεπτομέρεια όμως, ότι πολλοί ανάπηροι δεν μπορούν να εκτελέσουν μια δραστηριότητα, όπως και πολλοί μη ανάπηροι (Παντελιάδου, 2006).

Στα πλαίσια αυτά δημιουργήθηκαν διάφορα μοντέλα και η αναπηρία προσεγγίστηκε μέσα από διαφορετικές οπτικές, ανάλογα με τα κοινωνικά και ιστορικά συμφραζόμενα κάθε περιόδου και σύμφωνα με την ιδεολογική αφετηρία αυτών που ασχολήθηκαν με το ζήτημα. Οι κύριες προσεγγίσεις θα μπορούσαν να ενταχθούν σε δυο βασικές κατηγορίες: τα ατομικά/ιατρικά μοντέλα και τα κοινωνικά μοντέλα κατανόησης της αναπηρίας.

3.1.1 Το ατομικό/ιατρικό μοντέλο

Τα ατομικά/ιατρικά μοντέλα προτείνουν μια μονοδιάστατη σύνδεση της αναπηρίας με την «ελλειμματική» φυσική κατάσταση του ατόμου και επικεντρώνονται στη σωματική βλάβη για την οποία μιλούν με βιολογικούς/ιατρικούς όρους. Οι ρίζες του ιατρικού μοντέλου ανάγονται στο Διαφωτισμό (Davis, 1995, αναφέρεται στο Darke, 1999), στο ξεκίνημα της ιατρικής επιστήμης και στο βιομηχανικό καπιταλισμό, καθώς οι εργάτες ταξινομούνταν σε εκείνους που μπορούν κι εκείνους που δεν μπορούν να εργαστούν (Oliver, 1989, αναφέρεται στο Darke, 1999). Επίσης, κατά τη βιομηχανική επανάσταση, η αναπηρία οριζόνταν σύμφωνα με το ιατρικό μοντέλο καθώς θεωρούνταν μειονέκτημα (impairment) (Stone, 1984, αναφέρεται στο Darke, 1999), ήταν παθολογική και δεν είχε να κάνει με την κοινωνική δομή. Μέσα από αυτό το μοντέλο κατανόησης της αναπηρίας, υποδηλώνεται ότι όταν ένα άτομο δεν εμπίπτει στην ίδια κατηγορία με την

πλειονότητα, τότε το άτομο έχει κάποια «ανωμαλία» (Thomas & Woods, 2008, σ. 23). Έτσι, όπως αναφέρει ο Bury (1996), μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η αναπηρία συνδέθηκε με τις χρόνιες παθήσεις και η ιατρική αντιμετώπιση της αναπηρίας θεωρήθηκε αυτονόητη. Αυξήθηκαν οι ιατρικές ειδικότητες παράλληλα με τη μαζική διάδοση των ιατρικών υπηρεσιών για ασθενείς που αντιμετώπιζαν ένα εύρος χρόνιων παθήσεων (Bury, 1996). Η αναπηρία δηλαδή προσεγγίζεται μέσα από την απώλεια της υγείας και η αντιμετώπισή της συνιστά ιατρικό ζήτημα.

Το ιατρικό πρότυπο θεωρεί την αναπηρία ως μεμονωμένο πρόβλημα, προωθεί την άποψη ότι ένα άτομο με αναπηρία εξαρτάται και χρειάζεται θεραπεία ή φροντίδα και δικαιολογεί τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα με αναπηρία έχουν αποκλειστεί από την κοινωνία. Οι άνθρωποι με αναπηρίες έχουν απορρίψει γενικά αυτό το πρότυπο. Λένε ότι τους έχει οδηγήσει σε χαμηλή αυτοεκτίμηση, σε χαμηλή ποιότητα ζωής, σε φτώχη έως ανύπαρκτη εκπαίδευση και στα επακόλουθα υψηλά επίπεδα ανεργίας τους. Έχουν αναγνωρίσει ότι το ιατρικό μοντέλο απαιτεί την διάλυση όλων των φυσικών τους σχέσεων με την οικογένεια, την κοινότητα, αλλά και την κοινωνία ολόκληρη. Στο ιατρικό μοντέλο επικρατούν ταμπέλες, όπως ανάπηρος, αργός στη μάθηση κ.α. Ο Oliver (1990), στα πλαίσια της κριτικής που ασκεί στις ατομικές προσεγγίσεις, τονίζει ότι το ατομικό μοντέλο της αναπηρίας αφενός τοποθετεί το πρόβλημα εντός του ατόμου κι αφετέρου θεωρεί ότι οι αιτίες αυτού του προβλήματος οφείλονται στους λειτουργικούς περιορισμούς ή στα ψυχολογικά ελλείμματα που υποτίθεται ότι προκύπτουν από την αναπηρία (αναφέρεται στο Darke, 1999). Τα δυο αυτά σημεία ενισχύονται από τη θεωρία της προσωπικής τραγωδίας κατά την οποία η αναπηρία γίνεται κατανοητή ως τρομερό ατυχές συμβάν που πλήττει τα άτυχα άτομα (Παντελιάδου, 2006). Το ιατρικό μοντέλο περιορίζει την αντίληψη του ανθρώπου ως ολότητα βασιζόμενο σε παράγοντες όπως: α) η νοητική ή κινητική βλάβη θεωρείται η αιτία της αναπηρίας, β) τα άτομα αντιμετωπίζονται ως ιατρικά περιστατικά που πρέπει να θεραπευθούν, γ) το ενδιαφέρον εστιάζεται στη διάγνωση μέσω ακαδημαϊκών ιατρικών γνώσεων, δ) ο αποκλεισμός του ατόμου βάσει του ιατρικού μοντέλου, δηλαδή ο ειδικός αποφασίζει τι πρέπει να γίνει, χωρίς να λάβει υπόψη του τους άμεσα ενδιαφερόμενους (Thomas & Woods, 2008).

3.1.2 Το κοινωνικό μοντέλο

Στον αντίποδα των ατομικών/ιατρικών προσεγγίσεων βρίσκονται οι κοινωνικές προσεγγίσεις. Σε αυτή την περίπτωση η αναπηρία δεν θεωρείται πλέον ως μεμονωμένο πρόβλημα, αλλά ως κοινωνικό ζήτημα που προκαλείται από τις πολιτικές, τις πρακτικές ή/και το περιβάλλον. Η αναπηρία αποτελεί ένα φαινόμενο με πολιτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές προεκτάσεις, που επιδρά καταπιεστικά στις ζωές των αναπήρων και καταδεικνύει αναγκαία την αντιμετώπισή της μέσα από πολιτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές παρεμβάσεις.

Με το κίνημα της αναπηρίας, τα άτομα με κινητικά προβλήματα θεωρούνταν ανάπηρα, όχι εξαιτίας του προβλήματός τους, αλλά εξαιτίας των κοινωνικών εμποδίων που εγείρονταν από την ίδια την κοινωνία (Darke, 1999), η οποία εμπόδιζε την πρόσβασή τους στα λεωφορεία και τα κτίρια, την εκπαίδευση και την απασχόληση. Αποτέλεσμα αυτής της κίνησης ήταν η ανάπτυξη του κοινωνικού μοντέλου της αναπηρίας από τον M. Oliver, ο οποίος το όρισε, το αναμόρφωσε και το διατύπωσε (Oliver 1990, 1996, Oliver & Barnes 1998, αναφέρεται στο Darke, 1999). Η κοινωνική άποψη της αναπηρίας παρείχε μια αλλαγή στην κατανόησή της, η οποία οδήγησε σε μια νέα θεωρία, σύμφωνα με την οποία η έννοια της αναπηρίας δεν υπάρχει μόνο στο άτομο, αλλά επηρεάζεται κι από τους κανόνες των κοινωνικών προσδοκιών και της αλληλεπίδρασης. Αυτό σημαίνει πως η έννοια της αναπηρίας προσλαμβάνεται με τρόπο που αντανάκλα τις προκαταλήψεις της κοινωνίας, καθώς οι λέξεις αποκτούν τη σημασία τους μέσω της κοινωνικής ανταλλαγής (Riddell, 1996, αναφέρεται στο Brown Lee & Carrington, 2000). Η Ζώνιου-Σιδέρη (2004, σ. 49) αναφέρει ότι «ο τρόπος αντιμετώπισης της αναπηρίας κατασκευάζει την αναπηρία και τοποθετεί τον ανάπηρο σε μια περιθωριακή θέση εξάρτησης, φτώχειας, ανεργίας και διάψευσης των ίσων δικαιωμάτων που δικαιούται ως πολίτης.

Η αναπηρία, όπως αναφέρουν οι Hughes & Paterson (1997), δε θεωρείται το προϊόν μιας σωματικής παθολογίας, αλλά της κοινωνικής οργάνωσης. Στα πλαίσια του κοινωνικού μοντέλου θεωρείται ως κοινωνικά παραγόμενη από τα συστηματικά δείγματα του αποκλεισμού. Ο ορισμός της αναπηρίας, ο οποίος αναφέρεται στον κοινωνικό αποκλεισμό των ατόμων με αναπηρία δημιουργήθηκε από τις νόρμες των μη αναπήρων σύμφωνα με τα καπιταλιστικά μέσα παραγωγής (Darke, 1999). Σύμφωνα μ' αυτό, η αναπηρία σημαίνει μειονέκτημα ή περιορισμός από κάποια δραστηριότητα, ο οποίος επιβάλλεται από έναν σύγχρονο κοινωνικό οργανισμό που

δε λαμβάνει υπόψη του τα άτομα με κάποια νοητική ή κινητική βλάβη και ως εκ τούτου τα αποκλείει από τις κοινωνικές δραστηριότητες (Hevey, 1993, αναφέρεται στο Darke, 1999). Στηρίζεται στις διακρίσεις και τον κοινωνικό αποκλεισμό των ατόμων με αναπηρία και στην υπόθεση ότι η αναπηρία είναι κοινωνικά δομημένη ως απεχθής κι όχι ως το φυσικό επακόλουθο των κινητικών περιορισμών ή της διαφορετικότητας του κάθε ατόμου. Επομένως, για να βελτιωθεί η θέση των ατόμων με αναπηρία, θα πρέπει να επέλθει κοινωνική αλλαγή κι όχι «κανονικοποίηση».

Το κοινωνικό μοντέλο, λοιπόν, δεν αρνείται την αναπηρία, αλλά την τοποθετεί ευθέως μέσα στην κοινωνία. Η αποτυχία της κοινωνίας, να παρέχει τις κατάλληλες υπηρεσίες στα άτομα με αναπηρία, είναι η αιτία του προβλήματος κι όχι οι όποιου είδους ατομικοί περιορισμοί. Ο Oliver (1990) προτείνει ότι η κοινωνία είναι εκείνη που οφείλει να αλλάξει κι όχι τα άτομα. Αυτή η αλλαγή θα πρέπει να αποτελέσει μέρος της διαδικασίας της πολιτικής ενδυνάμωσης των ατόμων με αναπηρία ως ομάδα, πέρα από τις κοινωνικές πολιτικές και τα προγράμματα του πολιτικού κατεστημένου και πέρα από τις ατομικές θεραπείες και επεμβάσεις που προτείνονται από τα ιατρικά επαγγέλματα (αναφέρεται στο Darke, 1999).

Τα κοινωνικά μοντέλα έχουν κριθεί ως θετικά, καθώς εστιάζουν στον άνθρωπο κι όχι στην αναπηρία, αντιμετωπίζουν τον κοινωνικό αποκλεισμό σε ευρύτερα κοινωνικά πλαίσια, εστιάζουν στα περιβαλλοντικά και κοινωνικά εμπόδια που αποκλείουν τα άτομα με αναπηρία από την κοινωνική τους ένταξη και θέτουν σε αμφισβήτηση τη θεσμοθετημένη καταπίεση και διάκριση (Thomas & Woods, 2008, σ. 25). Ωστόσο, έχουν δοθεί πολλαπλές ερμηνείες στο κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας, που πρόβαλλαν σημαντικές ενστάσεις και οδήγησαν σε προτάσεις για αναμόρφωση και εκσυγχρονισμό του μοντέλου πάντα μέσα στα πλαίσια μιας κοινωνικής αντίληψης.

3.2 Οι προσεγγίσεις της αναπηρίας στη λογοτεχνία μέσα από έρευνες τόσο στο διεθνή όσο και στον ελληνικό χώρο

Κατά καιρούς πραγματοποιήθηκαν διάφορες έρευνες στις οποίες έγινε προσπάθεια συγκέντρωσης και ταξινόμησης παιδικών λογοτεχνικών βιβλίων με θέμα την αναπηρία. Οι Baskin & Harris (1984), διεξήγαγαν μια εκτεταμένη ιστορική

ανάλυση του τρόπου παρουσίασης των ατόμων με αναπηρία σε περισσότερα από 300 βιβλία (αναφέρεται στο Ayala, 1999). Αναφέρθηκαν στα πρότυπα που αναδύονταν, στο ρόλο των ηρώων, στα είδη της αναπηρίας που παρουσιάζονταν, στη λογοτεχνική ποιότητα των κειμένων και στη σχετικότητα των τίτλων. Η έκταση και η πολυπλοκότητα της έρευνας αποτέλεσε μια βάση για μελλοντικές έρευνες.

Ο Ayala (1999), εξέτασε 59 λογοτεχνικά και μη βιβλία για παιδιά, δημοσιευμένα μεταξύ 1974 και 1996. Σύμφωνα με την έρευνά του, το είδος της αναπηρίας με τη μεγαλύτερη συχνότητα ήταν τα κινητικά προβλήματα και το άτομο με αναπηρία παρουσιάζονταν σα θύμα ή απόβλητο της κοινωνίας. Τέλος, μόνο ένα 20% παρουσίαζε την αναπηρία με ρεαλιστικό τρόπο.

Η Mellon (1989), διαπίστωσε μέσα από τις έρευνες της ότι πολλά παιδικά βιβλία επικεντρώνονται μόνο στις διαφορές που απορρέουν εξαιτίας της αναπηρίας κι όχι στις ομοιότητες που υπάρχουν μεταξύ όλων των παιδιών. Συχνά οι τίτλοι των βιβλίων και η εικονογράφηση του εξωφύλλου αποδίδουν στον ήρωα όλα τα στερεότυπα που συνοδεύουν την αναπηρία. Παρατήρησε ότι τα άτομα με αναπηρία αναλαμβάνουν δυο διακριτούς ρόλους: α) παρουσιάζονται ως «κακόμοιρα», «ασήμαντα» ή β) παρουσιάζονται ως «παλικάρισιες ψυχές».

Επίσης, οι Dyches, Prater & Cramer (2001), εξέτασαν βιβλία με θέμα τη Νοητική Καθυστέρηση και τον Αυτισμό, γραμμένα κατά την περίοδο 1997-1998. Το συμπέρασμά τους ήταν πως οι χαρακτηρισμοί δεν ήταν συνεπείς με τις προδιαγραφές καταλληλότητας που είχαν τεθεί, αν και οι περισσότεροι από τους χαρακτήρες παρουσιάζονταν να κάνουν επιλογές για τη ζωή τους και εκπαιδεύονταν σε ενταξιακά περιβάλλοντα.

Σχετικά με το θέμα αυτό έρευνες υπάρχουν και για τα ελληνικά δεδομένα, αλλά όχι και τόσο ολοκληρωμένες. Ωστόσο μια ενδιαφέρουσα μελέτη είναι αυτή της Μαλαμίδου (1987), η οποία εξετάζει τις αντιλήψεις για τα άτομα με αναπηρίες στα ελληνικά αλφαβητάρια του 19^{ου} αιώνα. Οι αντιλήψεις που επικρατούσαν τότε για το θέμα είναι αναμενόμενο να παρουσιάζονται και στα αντίστοιχα έντυπα. Παρόλο που πρόκειται για σχολικά βιβλία και θα 'πρεπε να προβάλλεται η ισότητα και η αποδοχή, ακόμη κι εκεί η αναπηρία χαρακτηρίζεται από στερεοτυπία. Τα ευρήματα της μελέτης είναι εντελώς αποθαρρυντικά, καθώς παρουσιάζονται εικόνες απόρριψης, εκμετάλλευσης, γελοιοποίησης, οίκτου και φιλευσπλαχνίας.

Αξιόλογη είναι και η προσπάθεια της Σουνάδη (1999), η οποία μέσα από τη διπλωματική της εργασία μελέτησε και ανέλυσε 14 βιβλία από το 1986-1997. Τα ευρήματα έδειξαν πως το είδος της αναπηρίας με τη μεγαλύτερη συχνότητα ήταν η Νοητική Καθυστέρηση κι αμέσως μετά η σωματική αναπηρία και οι περισσότεροι χαρακτήρες ήταν αρσενικού γένους. Από αυτή την έρευνα προέκυψε και ο ρόλος των γονιών. Οι μητέρες συνήθως διακατέχονται από ανάμικτα συναισθήματα και αποδέχονται εξαρχής το πρόβλημα, ενώ ο πατέρας είναι εκείνος που αναλαμβάνει συνήθως πρωτοβουλία να βοηθήσει το παιδί ή είναι τελείως αδιάφορος.

Τέλος, μια ανάλογη διπλωματική εργασία έκανε και η Λίβα (2005) με σκοπό τη διερεύνηση των αντιλήψεων για το ανάπηρο άτομο της περιόδου από το 1980-2002. Επιλέχθηκαν 13 βιβλία και για την ανάλυσή τους χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου. Η αναλογία αρσενικών και θηλυκών χαρακτήρων είναι μοιρασμένη και το είδος της αναπηρίας που κυριαρχεί είναι τα κινητικά προβλήματα. Στις περισσότερες περιπτώσεις το άτομο με αναπηρία έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στο βιβλίο, αλλά δεν έχει λόγο καθώς κυριαρχεί η τριτοπρόσωπη αφήγηση. Σε ορισμένα κείμενα οι αναπαραστάσεις στηρίζονται στο ιατρικό/ατομικό μοντέλο και σε άλλα στο κοινωνικό. Επιπρόσθετα, σε κάποιες περιπτώσεις το άτομο με κινητική αναπηρία παρουσιάζεται ως έγκλειστο και απομονωμένο, εξαιτίας του μειονεκτήματος, χωρίς να γίνεται αναφορά στους περιβαλλοντικούς παράγοντες. Αντιθέτως, όταν ο συγγραφέας λαμβάνει υπόψη του την κοινωνική κατασκευή της αναπηρίας, παρουσιάζει τον ήρωα ως ολοκληρωμένη προσωπικότητα.

3.3 Τα άτομα με αναπηρία ως λογοτεχνικά πρόσωπα

Η σύγχρονη Παιδική Λογοτεχνία χαρακτηρίζεται από τη διάθεση των συγγραφέων να προβάλλουν θέματα που ως τώρα θεωρούνταν ταμπού. Ο/Η συγγραφέας επιχειρεί να φέρει σε επαφή τον αναγνώστη με κοινωνικά θέματα, να τον προβληματίσει, να δώσει το έναυσμα για έναν ουσιαστικό διάλογο πάνω σε θέματα που τον απασχολούν, όπως η αναπηρία. Για να το πετύχει θα πρέπει να διαθέτει εμπειρικές και θεωρητικές γνώσεις, να διακατέχεται από συναισθήματα αποδοχής και ευαισθησίας. Από την αναδίφηση του κειμένου να μην προκύπτουν ηθικολογίες και διδακτισμός, ούτε συναισθήματα οίκτου και λύπησης, αλλά με ειλικρίνεια να αποδίδεται η πραγματικότητα.

Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται τα άτομα με αναπηρία μέσα από τη λογοτεχνία επηρεάζεται από τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται η κοινωνία τα άτομα αυτά. Αν η πολιτεία τα θεωρεί κτηνώδη, οι συγγραφείς τα παρουσιάζουν ως άτομα που χρειάζονται επιτήρηση. Αν πάλι, τα λυπάται, οι συγγραφείς τα παρουσιάζουν ως αποδέκτες φιλανθρωπίας. Αν θεωρούνται κοινωνική απειλή, τότε τα απομονώνουν. Αν εκλαμβάνονται ως άτομα χωρίς διαφορές από τους υπολοίπους, τότε τα εντάσσουν στο σύνολο.

Τα άτομα με αναπηρία μπορεί να είναι οι κύριοι χαρακτήρες ή οι δευτερεύοντες. Πολλά απ' αυτά παρουσιάζονται να συνεισφέρουν θετικά στην οικογένειά τους, αλλά και στην κοινωνία ολόκληρη. Παρουσιάζονται να έχουν τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις, όπως οι συνομήλικοί τους και να εκπαιδεύονται σε γενικά σχολεία. Σύμφωνα με τους Dyches & Prater (2001), οι περισσότεροι χαρακτήρες παρουσιάζονται ρεαλιστικά με εξαίρεση ορισμένες ουτοπικές παρουσιάσεις, όπου τα άτομα με αναπηρία μπορούν να καταφέρουν περισσότερα απ' ότι στην πραγματικότητα. Αυτό είναι κάπως επικίνδυνο, γιατί παρουσιάζονται μη ρεαλιστικές καταστάσεις. Λογοτεχνική αδυναμία θεωρείται το τέλος κάποιων ιστοριών, που παρουσιάζουν τον ήρωα να απορρίπτεται είτε γιατί πεθαίνει είτε γιατί κλείνεται σε κάποιο ίδρυμα. Αυτό αποκαλύπτει ότι οι συγγραφείς δεν ξέρουν πώς να χειριστούν σχέσεις και καταστάσεις που αφορούν άτομα με αναπηρία.

Η σωστή ανάπτυξη του χαρακτήρα του ήρωα βοηθά τον αναγνώστη να συνδεθεί μαζί του και να μάθει μέσω των εμπειριών του. Οι δυναμικοί χαρακτήρες είναι σημαντικοί, επειδή αναπτύσσονται ή μεγαλώνουν, ενώ οι στατικοί όχι. Είναι σημαντικό οι ήρωες με ειδικές ανάγκες να μην είναι στατικοί ακόμη κι αν η εξέλιξή τους είναι αργή ή δεν γίνεται αντιληπτή. Μπορεί να παρουσιάζονται κάποιες αλλαγές στον χαρακτήρα, όπως σταδιακή αποδοχή της διάγνωσης από το γύρω περιβάλλον του ήρωα, ανάπτυξη δεξιοτήτων για την επίλυση μυστηρίων, ολοκλήρωση μιας περιπέτειας με επιτυχία και ανάπτυξη νέων ταλέντων ή δεξιοτήτων (Dyches, 2005).

Χαρακτήρες και είδη αναπηρίας

Από το 1974 ως το 1988 το πιο συνηθισμένο είδος αναπηρίας που παρουσιαζόταν στο παιδικό βιβλίο ήταν τα κινητικά προβλήματα και τα προβλήματα όρασης, με μια τάση μείωσης μετά το 1989. Πιο πρόσφατες εκδόσεις (1989-1996)

περιλαμβάνουν ήρωες με πολλαπλές δυσκολίες (14%) και πολύ πιο πρόσφατα περιλαμβάνονται θέματα που αφορούν τις μαθησιακές δυσκολίες (12%), τον αυτισμό (5%) και τη διάσπαση προσοχής (5%) (Ayala, 1999).

Διάφοροι συγγραφείς έχουν δημοσιεύσει καταλόγους βιβλίων με σχόλια, αναφέροντας παιδικά λογοτεχνικά βιβλία με ήρωες με νοητική υστέρηση κατά τη δεκαετία του '60, '70 & '80. Πολλά αναφέρονται στα άτομα με αυτισμό (1 το '60, 5 το '70, 2 το '80) (Baskin & Harris, 1984). Σχεδόν λίγο περισσότερο από τα μισά βιβλία που αξιολογήθηκαν από τους Dyches et al. (2005) παρουσιάζουν χαρακτήρες με αυτισμό και τα υπόλοιπα με νοητική υστέρηση. Η αναπαράσταση είναι δυσανάλογη, καθώς σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία των Η.Π.Α. η συχνότητα της νοητικής υστέρησης είναι μεγαλύτερη από εκείνη του αυτιστικού φάσματος. Η αύξηση της παρουσίας των ατόμων με αυτισμό μπορεί να εξηγηθεί λόγω χάρη της αύξησης των διαγνώσεων για τον αυτισμό (Fombonne, 2003, αναφέρεται στο Dyches et al., 2005).

Η Prater (2003), στην έρευνα που πραγματοποίησε για το πώς παρουσιάζονται οι ήρωες με μαθησιακές δυσκολίες στα παιδικά βιβλία, διαπίστωσε ότι οι περισσότεροι από τους ήρωες είχαν δυσλεξία, ενώ σε κάποια βιβλία το είδος των μαθησιακών δυσκολιών δεν ήταν σαφές. Σε μερικά βιβλία δινόταν, μάλιστα, ο ορισμός της δυσλεξίας, ενώ σε άλλα επισημαινόταν πως δεν είναι μεταδοτική. Οι περισσότεροι ήρωες παρουσίαζαν δυσκολίες στον προφορικό λόγο, καθώς και στην πρόληψη και την παραγωγή της γλώσσας. Επίσης, παρουσιάζονταν να έχουν δυσκολίες στις κοινωνικές δεξιότητες. Η έλλειψη αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησης αποτελούσε κοινό χαρακτηριστικό άσχετα με το είδος των δυσκολιών. Σε κάποιες ιστορίες, οι ήρωες βελτίωναν τα συναισθήματά τους κατόπιν ειδικής εκπαίδευσης ή αφού παρουσίαζαν τις δυνατότητες τους στους άλλους. Ένα άλλο θέμα που παρουσιάζεται σ' αυτά τα βιβλία ήταν η διάγνωση των μαθησιακών δυσκολιών. Οι γονείς συνήθως αρνούσαν να αποδεχθούν το γεγονός, με αποτέλεσμα να αποφεύγουν τη διάγνωση. Τα πειράγματα που δέχονταν τα παιδιά με δυσκολίες ήταν συνηθισμένο θέμα στα βιβλία.

Το φύλο των χαρακτήρων

Ως προς το φύλο των ηρώων με νοητική υστέρηση, παρατηρείται μια υπέρ-εκπροσώπιση των ανδρών (12 άνδρες με νοητική υστέρηση και 5 γυναίκες), αναλογία

η οποία δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα καθώς 1,5% είναι άνδρες και 1% γυναίκες (Αμερικάνικος Ψυχολογικός Σύλλογος). Αντιθέτως, στο φάσμα του αυτισμού, η συχνότητα είναι αυτή που παρατηρείται και στην πραγματικότητα (4-5 αγόρια και 1 κορίτσι) (Dyches, 2005). Επιπλέον, ο Ayala (1999) μέσα από έρευνα που πραγματοποίησε, διαπίστωσε μια υπέρ-εκπροσώπιση των ανδρών, καθώς κατέχουν το 52% των αναπαραστάσεων, σε αντίθεση με τις γυναίκες που αποτελούν το 30%.

3.4 Η Παιδική Λογοτεχνία «ξεπερνάει» τη διαφορετικότητα

Η ανάγνωση δεν είναι μια απλή υπόθεση, όπως φαίνεται σε πρώτη όψη. Ο Gray κατέδειξε ότι ο επαρκής αναγνώστης έχει την ικανότητα «να διαβάσει τις γραμμές, να διαβάσει ανάμεσα στις γραμμές και να διαβάσει πέρα από τις γραμμές». Με άλλα λόγια, ο αναγνώστης διαβάσει αυτό που έχει μπροστά του, διαβάσει όμως και ό, τι υπονοείται σ' αυτό που διαβάσει. Ακόμη επεκτείνει τις ιδέες του συγγραφέα χρησιμοποιώντας τις γνώσεις του, τις εμπειρίες του κτλ (αναφέρεται στο Τζων Σπινκ, 1990, σ. 29).

Η Rosenblatt υποστηρίζει ότι «η τάση να αντιλαμβανόμαστε τη λογοτεχνία σα μια οντότητα, που υπάρχει ξεχωριστά από το συγγραφέα και τον αναγνώστη, είναι το μεγαλύτερο εμπόδιο της λογοτεχνικής κριτικής και της διδασκαλίας της λογοτεχνίας». Δίνει προτεραιότητα στον αναγνώστη κι αναφέρει ότι «η λογοτεχνική εμπειρία είναι μια ατομική εμπειρία, κατά την οποία ο αναγνώστης κινείται συνεχώς ανάμεσα σε κειμενικές ενδείξεις κι αναγνωστικές προσδοκίες» (αναφέρεται στο Πολίτης, 1996). Επομένως, είναι φανερό πως υπάρχουν ποικίλες αναγνώσεις από την πλευρά των αναγνωστών, οι οποίες για τον καθένα είναι μοναδικές, καθώς εξαρτώνται από την εμπειρία του, το θεωρητικό του υπόβαθρο και το γεγονός ότι σε κάποια σημεία θα σταθεί περισσότερο, σε κάποια λιγότερο και κάποια άλλα θα τα παραποιήσει.

Η Κανατσούλη (2002) αναφέρεται σε δύο είδη ανάγνωσης κειμένων: α) την εσωτερική, όπου ο αναγνώστης αρκείται στα κειμενικά στοιχεία χωρίς να κάνει συνδέσεις εκτός κειμένου και β) την εξωτερική, όπου αναζητά την ευρύτερη κατανόηση, τη βαθύτερη ευχαρίστηση, εφόσον οι αναγνώστες κάνουν αναφορές σε

συνθήκες και γεγονότα εκτός κειμένου. Συνεπώς, η ευχαρίστηση πηγάζει από το ίδιο το κείμενο.

Σύμφωνα με τους Turnbull, Turnbull, Shank & Leal (1999) υπάρχουν έξι αξίες που οδηγούν στην αλληλεπίδραση με τα άτομα που έχουν αναπηρίες: α) να έχουμε υψηλές προσδοκίες από τον ήρωα με ειδικές ανάγκες, β) να ενισχύσουν τη θετική συνεισφορά, γ) τα άτομα με ειδικές ανάγκες να στηρίζονται στις δυνάμεις τους, δ) ο ήρωας να ενεργεί κατόπιν δικών του επιλογών, ε) να απεικονίζονται αμοιβαίες σχέσεις με τους γύρω τους και στ) να επιβεβαιώνεται ότι ο ήρωας με ειδικές ανάγκες απολαμβάνει τα ίδια δικαιώματα με τους άλλους συμπολίτες του. Όταν αυτές οι αξίες είναι παρούσες στην Παιδική Λογοτεχνία, οι προκαταλήψεις μπορούν να ξεπεραστούν και οι αναγνώστες να κατανοήσουν τη διαφορετικότητα της κοινωνίας.

Κατά συνέπεια, τα παιδικά λογοτεχνικά βιβλία με πρωταγωνιστές τα άτομα με αναπηρίες αποτελούν ένα χρήσιμο εργαλείο διδασκαλίας της διαφορετικότητας. Οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιώντας τέτοιου είδους βιβλία μπορούν να διδάξουν στους μαθητές τους πώς να συμπεριφέρονται και τι στάση να κρατούν απέναντι στο διαφορετικό. Να τους διδάξουν την έννοια της ένταξης και ενσωμάτωσης αυτών των ατόμων στο σχολείο, αλλά και την ευρύτερη κοινωνία. Οι γονείς που μπορεί να έχουν ένα παιδί με αναπηρίες, έχουν τη δυνατότητα μέσα από τη λογοτεχνία να βρουν τον τρόπο να ενημερώσουν και να ευαισθητοποιήσουν τα υπόλοιπα παιδιά τους για τον/την αδελφό/αδελφή με αναπηρίες, καθώς να ενημερωθούν και οι ίδιοι. Τα παιδιά χωρίς αναπηρία διαβάζοντας ένα τέτοιο βιβλίο είναι πιθανόν να ευαισθητοποιηθούν απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες και να αποφύγουν στερεότυπα και προκαταλήψεις που συνοδεύουν αυτή την κοινωνική ομάδα. Εντέλει, γνωρίζουμε ότι οι ταμπέλες καθορίζουν τη δράση του καθενός και μάλιστα την περιορίζουν.

Τα άτομα με αναπηρίες έχουν ικανότητες, δεξιότητες και γνώσεις και πρέπει να αντιμετωπίζονται ως ισότιμα μέλη μέσα σε μια κοινωνία. Ο οίκτος, η ελεημοσύνη και άλλα τέτοια συναισθήματα δεν βοηθούν καθόλου στην ενίσχυση των θετικών προσδοκιών που πρέπει να έχει ένα άτομο με αναπηρία από τον εαυτό του. Επίσης, δεν θα έπρεπε να περιορίζονται σε ειδικά εκπαιδευτικά πλαίσια, αλλά να προωθείται η ένταξή τους στο σύνολο. Καλό είναι, λοιπόν, να λαμβάνονται υπόψη οι δυνατότητες, τα ενδιαφέροντα και οι επιλογές του ατόμου.

Καταλήγοντας, αξίζει να σημειωθεί πως η Παιδική Λογοτεχνία, που έχει ως θέμα το παιδί με ειδικές ανάγκες, θεωρείται σημαντικό στοιχείο για την ανάπτυξη και διαμόρφωση της προσωπικότητας των ίδιων των παιδιών με ειδικές ανάγκες. Αυτό γίνεται με μεγάλη επιτυχία, όταν τα ίδια τα παιδιά (εφόσον έχουν τη δυνατότητα) είναι οι αναγνώστες. Το παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο με ήρωες άτομα με αναπηρίες δίνει τη δυνατότητα να γνωρίσουν τα παιδιά με ειδικές ανάγκες την πραγματικότητα, ώστε να μπορέσουν και να την αντιμετωπίσουν. Φωτίζει τον κόσμο τους, τις πνευματικές τους αναζητήσεις, τις σκέψεις και τα αισθήματά τους. Δίνει τη δυνατότητα να προβληματιστούν γύρω από το ρόλο που μπορεί να έχουν μέσα στην κοινωνία και ιδιαίτερα αν ο ρόλος αυτός είναι παθητικός. Μπορούν μέσα από ένα βιβλίο να οπλιστούν με πνευματικά εφόδια, που θα τα βοηθήσουν να διεκδικήσουν ισότητα.

Κεφάλαιο 4^ο

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

4.1 Στόχος της παρούσας έρευνας

Η συγκεκριμένη εργασία εντάσσεται στο χώρο της διερεύνησης των γλωσσικών αναπαραστάσεων της αναπηρίας και των στάσεων των συγγραφέων και της κοινωνίας γενικότερα απέναντι στα άτομα με αναπηρίες, που αντανακλώνται μέσα από την Παιδική Λογοτεχνία. Η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται στην διερεύνηση μιας πιθανής αλλαγής της αναπαράστασης της αναπηρίας στο παιδικό βιβλίο σε βάθος χρόνου μέσα από τη σύγκριση κλασικών και σύγχρονων μυθιστοριογραφικά και ενημερωτικών παιδικών βιβλίων. Πιο αναλυτικά, η παρούσα έρευνα διενεργήθηκε με στόχο να εντοπιστούν οι επικρατέστερες τάσεις στο παιδικό βιβλίο από την ελληνική μυθολογία και τα παραμύθια του Χανς Κρίστιαν Άντερσεν μέχρι τα πιο πρόσφατα ενημερωτικά βιβλία για παιδιά σχετικά με: α) το είδος της αναπηρίας που προτιμάται από τους συγγραφείς, β) τη γλώσσα που χρησιμοποιείται (πολιτικά ορθή ή στερεοτυπική), γ) το είδος αφήγησης, δ) το φύλο του συγγραφέα, ε) τον χαρακτήρα του ήρωα, στ) τον τρόπο απόδοσης της αναπηρίας (ρεαλιστικός ή μη), ζ) το μοντέλο της αναπηρίας, η) το είδος της αναπαράστασης, θ) το τέλος της ιστορίας, η) τον τίτλο του βιβλίου. Μια άλλη παράμετρος που διερευνάται είναι κατά πόσο τα σχολικά εγχειρίδια του Δημοτικού συμπεριλαμβάνουν την αναπηρία στο σώμα τους.

4.2 Η μέθοδος

Σ' αυτό το σημείο επιχειρείται η παρουσίαση της μεθόδου που χρησιμοποιήθηκε για την διεξαγωγή της παρούσας έρευνας και των σταδίων κατά τη διάρκειά της. Επίσης, παρουσιάζεται το υλικό που μελετήθηκε και τίθενται τα ερευνητικά ερωτήματα.

Για την παρούσα έρευνα επιλέχθηκε η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου, γιατί μέσα από αυτήν είναι εφικτή μια αντικειμενική, συστηματική και ποιοτική περιγραφή του περιεχομένου μιας επικοινωνίας (Berelson, 1952, αναφέρεται στο Μπονίδης,

2004, σ. 48). Σύμφωνα με τον Bryman (1990, σ. 61), «πρόκειται για μια προσέγγιση του κοινωνικού κόσμου που προσπαθεί να περιγράψει και να αναλύσει την κουλτούρα και τη συμπεριφορά των ατόμων και των ομάδων από την οπτική γωνία αυτών που μελετώνται». Η ανάλυση περιεχομένου δεν αναλύει μόνο το έκδηλο περιεχόμενο του υλικού. Οι Becker & Lissmann (αναφέρεται στο Mayring, 2000), διέκριναν δυο επίπεδα περιεχομένου: α) θέματα και κύριες ιδέες ως πρωταρχικό περιεχόμενο και β) πληροφορίες από το ευρύτερο πλαίσιο ως άδηλο, λανθάνον περιεχόμενο. Γι' αυτό μια τέτοια προσέγγιση προϋποθέτει ικανότητα για διείσδυση στα πλαίσια του νοήματος.

Επίσης, η ανάλυση περιεχομένου συνιστά ένα σύνολο μεθοδολογικών διεργασιών εφαρμόσιμο σε γνωστικά αντικείμενα ενός ευρέως φάσματος, από την κλινική ψυχολογία ως τη μελέτη νοοτροπιών και ιδεολογιών (Πάλλα, 1992). Το χαρακτηριστικό της ερευνητικής αυτής μεθόδου είναι ότι μετατρέπει υλικό ποιοτικής φύσης σε μορφή ποσοτικών δεδομένων, με συστηματικό και τυποποιημένο τρόπο. Χρησιμοποιεί συγκεκριμένους κανόνες για την εξαγωγή έγκυρων συμπερασμάτων από την ανάλυση γραπτών κειμένων. Τα συμπεράσματα μπορεί να αφορούν είτε τον αποστολέα είτε τον παραλήπτη ή και το ίδιο το μήνυμα. Η ανάλυση περιεχομένου επιτρέπει την συστηματική προσπέλαση του κειμένου. Σύμφωνα την Κυριαζή (1999, σ. 284), το κείμενο εξετάζεται ως ολότητα κι όχι επιλεκτικά, οι κατηγορίες που χρησιμοποιούνται για την ταξινόμηση των δεδομένων ορίζονται με σαφήνεια, ώστε να μπορεί να υπάρξει επαναξιολόγηση είτε από τον ίδιο τον ερευνητή είτε από άλλους και τα χαρακτηριστικά που εμφανίζονται στο κείμενο ποσοτικοποιούνται.

Παρά το γεγονός ότι η ανάλυση περιεχομένου μπορεί να εφαρμοστεί με ποικίλες διαφοροποιήσεις, συνήθως ακολουθούνται ορισμένα βασικά βήματα. Σύμφωνα με τον Ιωσηφίδη (2003, σ. 62):

- ❖ Το πρώτο στάδιο περιλαμβάνει μια αρχική θεωρητική επεξεργασία και μια αποσαφήνιση του ερευνητικού αντικειμένου και των ερευνητικών ερωτημάτων.
- ❖ Το δεύτερο στάδιο αφορά τον ακριβή προσδιορισμό του ποιοτικού υλικού.
- ❖ Το τρίτο στάδιο περιλαμβάνει τον προσδιορισμό της μονάδας καταγραφής και ανάλυσης, δηλαδή των τμημάτων του κειμένου που παρουσιάζουν ερευνητικό ενδιαφέρον.

- ❖ Το τέταρτο στάδιο αναφέρεται στη συστηματοποίηση των εννοιολογικών κατηγοριών στις οποίες κατατάσσονται τα ποιοτικά δεδομένα και στις οποίες ουσιαστικά βασίζεται η ανάλυση περιεχομένου.
- ❖ Το πέμπτο στάδιο συνδέεται στενά με το προηγούμενο και είναι αυτό της κωδικοποίησης του υλικού εντός κάθε κατηγορίας.

4.3 Η διαδικασία

Αρχικά καθορίστηκε το υπό έρευνα υλικό, το οποίο αφορούσε 19 ελληνόγλωσσα παιδικά βιβλία από γυναίκες και άνδρες συγγραφείς από διαφορετικές χρονικές περιόδους που έχουν ήρωες άτομα με αναπηρίες. Η επιλογή κλασικών και σύγχρονων παιδικών βιβλίων πάνω στο ίδιο θέμα έγινε με σκοπό τη σύγκρισή τους στο πως αντιμετώπιζαν οι συγγραφείς το θέμα της αναπηρίας στο παρελθόν και πως το αντιμετωπίζουν σήμερα. Έτσι, διαπιστώνεται και η στάση που έχει ολόκληρη η κοινωνία απέναντι σ' ένα θέμα, καθώς η λογοτεχνία, αλλά και κάθε τέχνη είναι καθρέφτης της πραγματικότητας της κοινωνίας. Επίσης, σύγκριση έγινε και στο βαθμό συγγραφής βιβλίων με θέμα την αναπηρία τόσο από άνδρες, όσο κι από γυναίκες. Από τα 19 βιβλία, τα 15 είναι μυθιστοριογραφικά και τα 4 είναι ενημερωτικά.⁴ Χρησιμοποιώντας τόσο μυθιστοριογραφικά, όσο κι ενημερωτικά παιδικά βιβλία, διαπιστώνουμε πως διαφορετικά είδη βιβλίων που απευθύνονται στην ίδια ηλικία, προσεγγίζουν το ίδιο θέμα. Επιπλέον, το υλικό που ερευνήθηκε αφορούσε μόνο το κείμενο κι όχι την εικονογράφηση. Επιλέχθηκαν, λοιπόν, τα παρακάτω παιδικά βιβλία:

1. «Ο Κολοκυθοκεφαλάκης», (Χατζημανώλη Άννα, (διασκευή), 1991, εκδ. Κίρκη
2. «Μια μαγική Νύχτα» Μόζα η γάτα, Σταματοπούλου Ιωάννα, 2005, εκδ. Κέδρος

⁴ Ο Ντελόπουλος (1995, σ. 19) ορίζει το βιβλίο γνώσεων, ή το μη λογοτεχνικό βιβλίο, για παιδιά ως «μια κατηγορία βιβλίων τα οποία δεν είναι προϊόντα φαντασίας, αλλά καταγίνονται με θέματα επιστημών και τεχνών σε απλή μορφή και ανάπτυξη κατάλληλη για τις μικρές ηλικίες» (αναφέρεται στο Πανάου, 2010). Η Κανατσούλη (2007, σ. 119) επισημαίνει ότι τα βιβλία γνώσεων έχουν μορφωτικό χαρακτήρα: Παρουσιάζουν δεδομένα, παρατηρήσεις, περιγραφές, εξηγήσεις και πληροφορίες με στόχο να βοηθήσουν τα παιδιά να ανακαλύψουν μέσα από τα πράγματα, τα γεγονότα και τα φαινόμενα, τις γενικότερες έννοιες που διέπουν το φυσικό και κοινωνικό κόσμο (αναφέρεται στο Πανάου, 2010).

3. «Η μάγισσα Αμπουλίνα» Μόζα η γάτα, Σταματοπούλου Ιωάννα, 2005, εκδ. Κέδρος
4. «Η Λευκή Μόλι» Μόζα η γάτα, Σταματοπούλου Ιωάννα, 2005, εκδ. Κέδρος
5. «Το βουνό των νάνων» Μόζα η γάτα, Σταματοπούλου Ιωάννα, 2005, εκδ. Κέδρος
6. «Μια αδελφούλα με ειδικές ανάγκες», Κλοντ Χελφτ, (Αγγελοπούλου Βιτώ, μεταφ.), 2003, εκδ. Άγκυρα
7. «Η Χιονάτη και οι εφτά νάνοι» Τα παραμύθια της ζωής μας, Αφοί Γκρίμ, (Μαρία Ταταρ, επιμ.), (Σταμέλος Κων/νος (μεταφ.), 2005, εκδ. Νάρκισσος
8. «Η Πεντάμορφη και το Τέρας» Τα παραμύθια της ζωής μας, Ζαν-Μαρί Λεμπρένς Ντε Μπομόν, (Μαρία Ταταρ, επιμ.), (Σταμέλος Κων/νος μεταφ.), 2005, εκδ. Νάρκισσος
9. «Ο Κοντορεβυθούλης» Τα παραμύθια της ζωής μας, Σαρλ Περό, (Μαρία Ταταρ, επιμ.), (Σταμέλος Κων/νος μεταφ.), 2005, εκδ. Νάρκισσος
10. «Η Τοσοδούλα», Χανς Κρίστιαν Άντερσεν, Δημητρούκα Αγαθή (αποδ.), 2005, εκδ. Πατάκης
11. «Ο Μολυβένιος Στρατιώτης», Χανς Κρίστιαν Άντερσεν, (Δημητρούκα Αγάθη, αποδ.), 2005, εκδ. Πατάκης
12. «Η Αργυρώ γελάει», Τζιν Γουίλλις-Τόνυ Ρος, (Μανδηλιάρης Φίλιππος, αποδ.), 2001, εκδ. Πατάκης
13. «Ένας για όλους και όλοι για έναν», Brigitte Weninger, (Μανδηλιάρης Φίλιππος, αποδ.), 2008, εκδ. Πατάκης
14. «Η Παναγία των Παρισίων», Βίκτορ Ουγκό, (Παππά Μαρία, μεταφ.), 2005, εκδ. Λιβάνη
15. «Πιάσε το αστέρι που πέφτει», Gayle Grass, (Γραμανδάνη Χ., μεταφ.), (Οικονόμου-Λαλιώτη, επιμ.), 2005, Λιβάνη
16. «Ο Μαξ είναι σημαντικός», Λόρα Γιαφε, (Σιδέρη Ντίνα, μεταφ.), 2002, εκδ. Άγκυρα
17. «Πόσο κοντά είναι το φεγγάρι;», Πουλχερίου Κίκα (3^η έκδοση), 1993, εκδ. Θέοπρες

18. «Ηφαιστος-Ποσειδώνας-Δήμητρα» Οι δώδεκα Θεοί του Ολύμπου, Γιαννακούρου-Γαλερού Μαρή, 2003, εκδ. Παπαδόπουλος
19. «Ο εγωιστής γίγαντας», Όσκαρ Ουάιλντ, (Ρομπέρτο Πιουμίνι, διασκευή), (Μοσχονά Αριάδνη, μεταφ.), 2011, εκδ. Μεταίχμιο

Τέλος, όσον αφορά το κομμάτι της έρευνας στα σχολικά εγχειρίδια του Δημοτικού, επιλέχθηκαν τα βιβλία του μαθητή, τα τετράδια εργασιών και τα ανθολόγια σχετικά με το μάθημα της γλώσσας. Αυτό έγινε, καθώς η γλώσσα είναι το μάθημα που σχετίζεται άμεσα με την Παιδική Λογοτεχνία και μέσα από το οποίο ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να αντιμετωπίσει καλύτερα το θέμα της αναπηρίας στην τάξη. Αξιολογήθηκε σε κάθε βιβλίο πόσες εικόνες, κείμενα ή προτάσεις για διάβασμα απαντώνται.

Έπειτα ακολούθησε η διατύπωση των ερευνητικών ερωτημάτων σύμφωνα με τον στόχο της έρευνας, ο οποίος αφορά την πιθανή αλλαγή της αναπαράστασης της αναπηρίας στο παιδικό βιβλίο από το παρελθόν στο σήμερα. Έτσι διατυπώθηκαν τα εξής ερωτήματα:

- Ποιες είναι οι αναπαραστάσεις της αναπηρίας στο παιδικό βιβλίο; Διαφοροποιούνται σε βάθος χρόνου;
- Οι συγγραφείς των κλασικών βιβλίων με θέμα την αναπηρία είναι περισσότεροι άνδρες ή γυναίκες;
- Οι συγγραφείς των σύγχρονων βιβλίων με θέμα την αναπηρία είναι περισσότεροι άνδρες ή γυναίκες;
- Τα σύγχρονα παιδικά βιβλία αντιμετωπίζουν την αναπηρία μέσα από τη σκοπιά της κοινωνικής αντίληψης ή όχι;
- Στα κλασικά παιδικά βιβλία η γλώσσα που χρησιμοποιείται είναι περισσότερο στερεοτυπική απ' ό,τι στα σύγχρονα;
- Ο τρόπος που αντιμετωπίζεται ο ήρωας με αναπηρία σ' ένα παιδικό βιβλίο δείχνει πως ίσως έτσι να αντιμετωπίζεται γενικά από την κοινωνία, καθώς ο συγγραφέας γράφει τα δεδομένα της εποχής του. Ένας ήρωας με αναπηρία αντιμετωπίζεται σήμερα πιο θετικά απ' ό,τι στο παρελθόν;
- Σημαντικό στο παιδικό βιβλίο θεωρείται το τέλος της ιστορίας, ο τίτλος της αλλά και το είδος αφήγησης που χρησιμοποιείται. Στα κλασικά παιδικά βιβλία

ή στα σύγχρονα επικρατεί το αίσιο τέλος, ο προσανατολισμένος τίτλος προς την αναπηρία ή η τριτοπρόσωπη αφήγηση;

- Ποιο είδος αναπηρίας επικρατεί περισσότερο τόσο στα κλασικά όσο και στα σύγχρονα;
- Ο τρόπος που αποδίδεται η αναπηρία είναι ρεαλιστικός ή όχι;
- Ο ήρωας με αναπηρία είναι αγόρι, κορίτσι ή κάτι άλλο;
- Τελικά υπάρχει αλλαγή στις αναπαραστάσεις της αναπηρίας και στον τρόπο αντιμετώπισής της από το χθες στο σήμερα;

Όσον αφορά το δεύτερο κομμάτι της έρευνας σχετικά με τα σχολικά εγχειρίδια της γλώσσας για το Δημοτικό, διατυπώθηκαν τα εξής ερωτήματα:

- Σε ποια τάξη του Δημοτικού δίνεται η δυνατότητα να ασχοληθούν οι μαθητές με το θέμα της αναπηρίας έχοντας ως αφορμή το βιβλίο της γλώσσας;
- Τι συναντάται πιο συχνά σε σχέση με την αναπηρία; Ένα κείμενο, μια εικόνα ή ένα βιβλίο για διάβασμα;

Σύμφωνα με τα ερωτήματα που διατυπώθηκαν επιλέχθηκαν και κάποιοι άξονες για εξέταση, όπως: η γλώσσα (πολιτικά ορθή ή στερεοτυπική), το φύλο του συγγραφέα, το μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας (κοινωνικό ή ατομικό/ιατρικό), το είδος της αναπηρίας, ο χαρακτήρας του ήρωα, ο τρόπος αντιμετώπισης του ήρωα γενικότερα, ο τρόπος απόδοσης της αναπηρίας (ρεαλιστικός ή μη), το είδος αναπαράστασης της αναπηρίας μέσα στο κείμενο, το τέλος της ιστορίας (αίσιο ή μελαγχολικό), αλλά και ο τίτλος του βιβλίου (σχετικός με την αναπηρία ή όχι). Όσον αφορά τα είδη των αναπαραστάσεων, αυτά προέκυψαν μέσα από την ανάλυση και είναι τα εξής: ο ανυπεράσπιστος, ο υπεράνθρωπος, ο περιθωριοποιημένος, το αντικείμενο βίας, το αντικείμενο ειρωνικών σχολίων, ο εργατικός, ο καλός, ο υπομονετικός, ο άσχημος, ο δύστροπος, αυτός που προκαλεί οίκτο, βάρος για την οικογένεια, ντροπή για το περιβάλλον, άτομο που συγκεντρώνει περιέργα βλέμματα, θαρραλέος, άτομο που τα καταφέρνει, καλός/όμορφος/ικανός σε κάτι ως αντιστάθμισμα στην αναπηρία.

4.4 Παράδειγμα ανάλυσης του περιεχομένου

«Ο Κολοκυθοκεφαλάκης», (Χατζημανώλη Άννα, διασκευή), 1991, εκδ. Κίρκη

Ο Κολοκυθοκεφαλάκης είναι ένα παραμύθι που περιγράφει τις περιπέτειες ενός αδέξιου κι αγαθού ανθρώπου που πέφτει από γκάφα σε γκάφα. Η γλυκιά του αφέλεια τον βάζει σε μπελάδες που προκαλούν το γέλιο και τη συμπάθειά μας.

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας άνθρωπος πολύ κουτός. Ήταν τόσο κουτός, που τον φώναζαν Κολοκυθοκεφαλάκη. Πηγαίνει μια μέρα ο Κολοκυθοκεφαλάκης στο χασάπη και του ζητάει κρέας. Όμως αντί για κρέας εκείνος του έδωσε ένα κόκαλο. Το πήρε ο Κολοκυθοκεφαλάκης και πήγε στην ακρογιαλιά να το πλύνει. Εκεί είδε ένα καράβι να περνάει κι άρχισε να φωνάζει και να χοροπηδάει κουνώντας τα χέρια του. Τον είδε ο καπετάνιος κι έστειλε κάποιους ναύτες να δουν τι συμβαίνει. Τότε ο Κολοκυθοκεφαλάκης τους ρώτησε πως πλένεται το κόκαλο. Οι ναύτες θύμωσαν που τους φώναξε γι' αυτό κι άρχισαν να του τις βρέχουν. Ο ίδιος δεν καταλάβαινε και ρώτησε τι ακριβώς έπρεπε να τους πει. Εκείνοι απάντησαν πως καλή θα ήταν μια ευχή, όπως το «ώρα καλή στην πρύμη σου κι αέρα στα πανιά σου...». Μάζεψε, λοιπόν, ο Κολοκυθοκεφαλάκης το κόκαλο και πήρε το δρόμο για το σπίτι, όπου συνάντησε δυο κυνηγούς. Μόλις τους είδε, είπε: «ώρα καλή στην πρύμη σου κι αέρα στα πανιά σου...». Οι κυνηγοί θύμωσαν κι άρχισαν να φωνάζουν και να του τις βρέχουν. Του είπαν μάλιστα πως σ' ένα κυνηγό αρμόζει το «πέντε- δέκα την ημέρα κι εκατό την εβδομάδα». Μάζεψε ξανά ο Κολοκυθοκεφαλάκης το κόκαλο και συνέχισε το δρόμο του, όπου συνάντησε μια κηδεία. Εκεί είπε στους συγγενείς: «πέντε- δέκα την ημέρα κι εκατό την εβδομάδα». Οι συγγενείς ταραχτήκαν γιατί νόμιζαν πως τους κοροϊδεύει κι άρχισαν να του τις βρέχουν. Κι όταν τους ρώτησε τι να έλεγε, εκείνοι απάντησαν: «αιωνία του η μνήμη! Θεός χωρέστ' τον!». Μάζεψε και πάλι το κόκαλο του ο Κολοκυθοκεφαλάκης και συνέχισε το δρόμο του, όπου συνάντησε γάμο και γλέντι. Ευχήθηκε για κακή του τύχη στους συγγενείς Θεός χωρέστ' τον κι αιωνία του η μνήμη. Εκείνοι θύμωσαν, παράτησαν το γλέντι κι άρχισαν να του τις βρέχουν. Του είπαν, μάλιστα, πως σε κάποιον που παντρεύεται, λες: «Να ζήσετε, να γεράσετε, τέτοια να τρώτε, τέτοια να πίνετε». Έπειτα, παρακάτω συνάντησε δυο να μαλώνουν και τους είπε να ζήσουν, να γεράσουν και πάντα τέτοια. Εκείνοι τον άρπαξαν, άρχισαν να του τις βρέχουν και του είπαν πως σε τέτοιες περιπτώσεις πρέπει να λέει κανείς «χωρισμός στα παλικάρια». Άντε πάλι μαζεύει ο δύστυχος το κόκαλο και συνεχίζει το δρόμο του. Εκεί που πήγαινε, είδε δυο σκύλους να μαλώνουν και είπε:

«χωρισμός στα παλικάρια». Οι σκύλοι μύρισαν το κόκαλο που είχε, το άρπαξαν κι έφυγαν. Έτσι που λέτε ο καημένος ο Κολοκυθοκεφαλάκης. Έφτασε στο σπίτι δαρμένος, γδαρμένος και μ' άδεια χέρια. Λέτε να 'βαλε μυαλό;

Το παραμύθι «Ο Κολοκυθοκεφαλάκης» θεωρείται λαϊκό παραμύθι και συγκαταλέγεται στα κλασικά. Το έχει γράψει γυναίκα και το είδος αναπηρίας που προτίμησε είναι η Νοητική Καθυστέρηση. Ο ήρωας μας είναι ένα αγόρι που έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στο παραμύθι, αλλά λειτουργεί ως αντί-πρότυπο για τα μικρά παιδιά. Κανένα παιδί δεν θα ήθελε να ταυτιστεί μ' ένα «κουτό» και «καημένο» αγοράκι που «δεν έχει μυαλό». Η γλώσσα, όπως φαίνεται από την ανάλυση που έγινε στο κείμενο, είναι στερεοτυπική, καθώς χρησιμοποιούνται λέξεις συναισθηματικά φορτισμένες, όπως «καημένος», «δύστυχος», αλλά και λέξεις προσβλητικές και στερεοτυπικές, όπως «κουτός». Επίσης, φαίνεται η αντίληψη της κοινωνίας και η αντιμετώπιση ενός ατόμου με Νοητική Καθυστέρηση από τους συμπολίτες του. Για παράδειγμα: «Εκείνοι θύμωσαν, παράτησαν το γλέντι κι άρχισαν να του τις βρέχουν». Φαίνεται και η στάση της συγγραφέως όχι μόνο από τις στερεοτυπικές λέξεις, αλλά κι από την τελευταία της φράση: «Λέτε να 'βαλε μυαλό;». Ο ήρωας αντιμετωπίζεται αρνητικά. Η αφήγηση είναι τριτοπρόσωπη με διάλογο κι έτσι ζωντανεύει το παραμύθι. Το μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας είναι το ατομικό/ιατρικό, καθώς για όλα φταίει το γεγονός ότι ο ήρωας είναι «κουτός». Από την αρχή φαίνεται η αρνητικότητα, καθώς στον τίτλο του παραμυθιού η αναπηρία κατέχει θέση ονόματος. Τα είδη των αναπαραστάσεων είναι κι αυτά αρνητικά, όπως προέκυψαν από την ανάλυση (π.χ. αντικείμενο βίας, άτομο που προκαλεί οίκτο στον αναγνώστη, ανυπεράσπιστος και περιθωριοποιημένος). Καταλήγοντας, παρατηρούμε πως και το τέλος της ιστορίας είναι μελαγχολικό κι άκρως ειρωνικό.

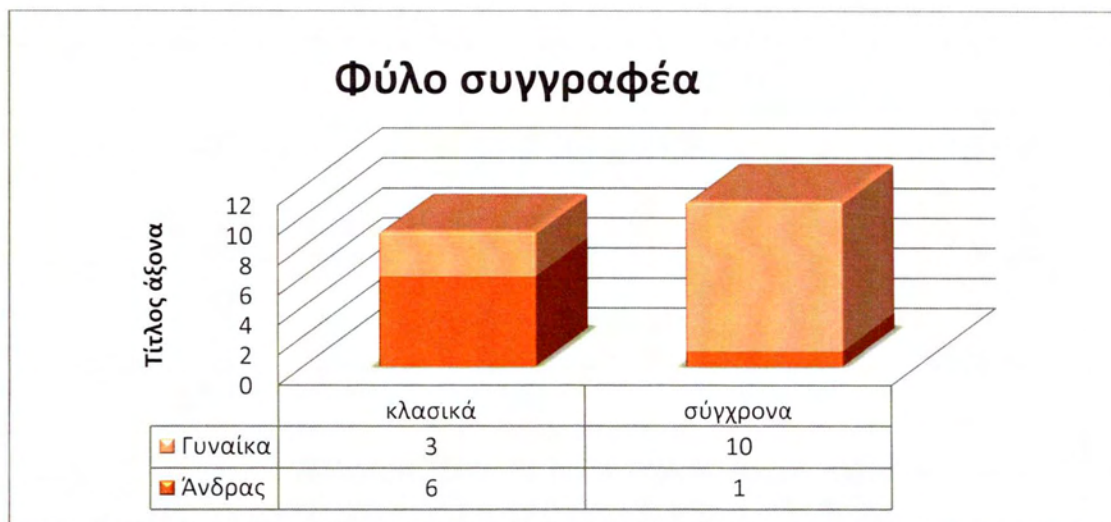
4.5 Παρουσίαση των αποτελεσμάτων

4.5.1 Αποτελέσματα από την ανάλυση περιεχομένου των παιδικών βιβλίων

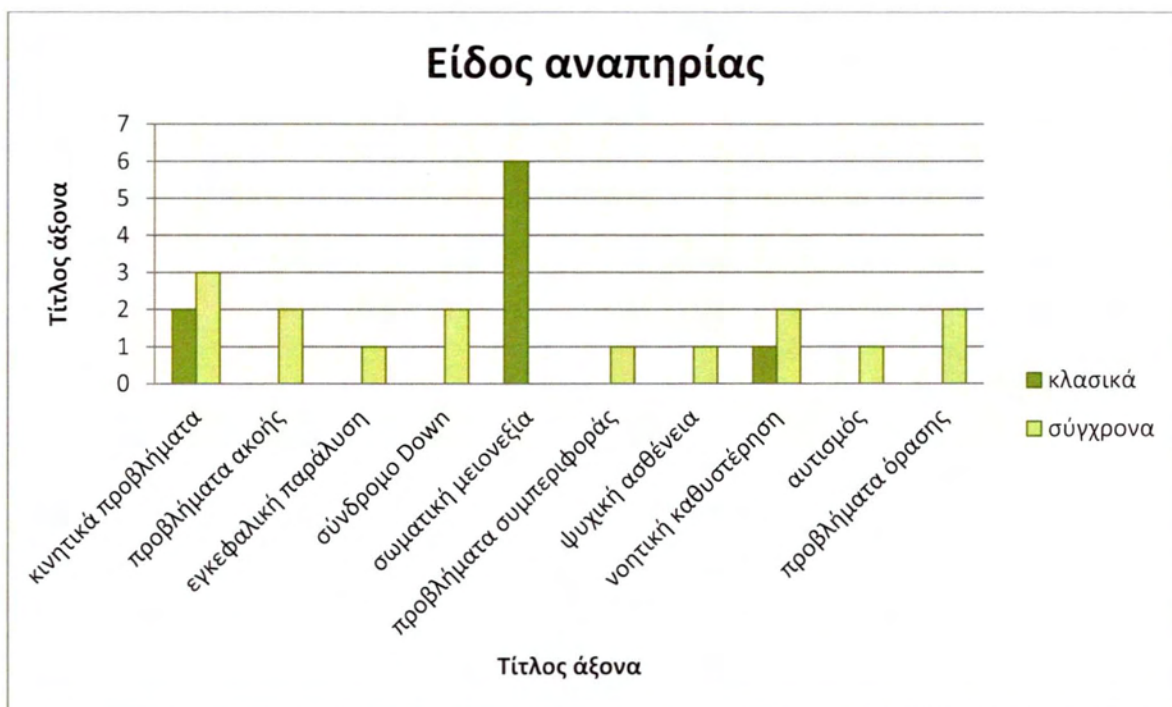
Η συγκεκριμένη παρουσίαση αφορά το πρώτο σκέλος της έρευνας. Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα Excel. Όπως προέκυψε από την ανάλυση των δεδομένων που αναφέρονταν σε μια πιθανή αλλαγή στις

αναπαραστάσεις της αναπηρίας από τα κλασικά παιδικά βιβλία στα σύγχρονα, αυτή η αλλαγή υπάρχει. Τόσο οι αντιλήψεις της κοινωνίας όσο και οι στάσεις των συγγραφέων έχουν αλλάξει προς το καλύτερο, χωρίς αυτό να σημαίνει πως και στο παρελθόν δεν υπήρχαν συγγραφείς θετικοί προς το θέμα της αναπηρίας. Όσον αφορά τον κάθε άξονα που εξετάστηκε στην ανάλυση περιεχομένου, τα αποτελέσματα είναι τα εξής:

Στην ερώτηση αν οι συγγραφείς τόσο των κλασικών όσο και των σύγχρονων παιδικών βιβλίων είναι περισσότεροι άνδρες ή περισσότερες γυναίκες, η απάντηση δίνεται από το παρακάτω γράφημα:

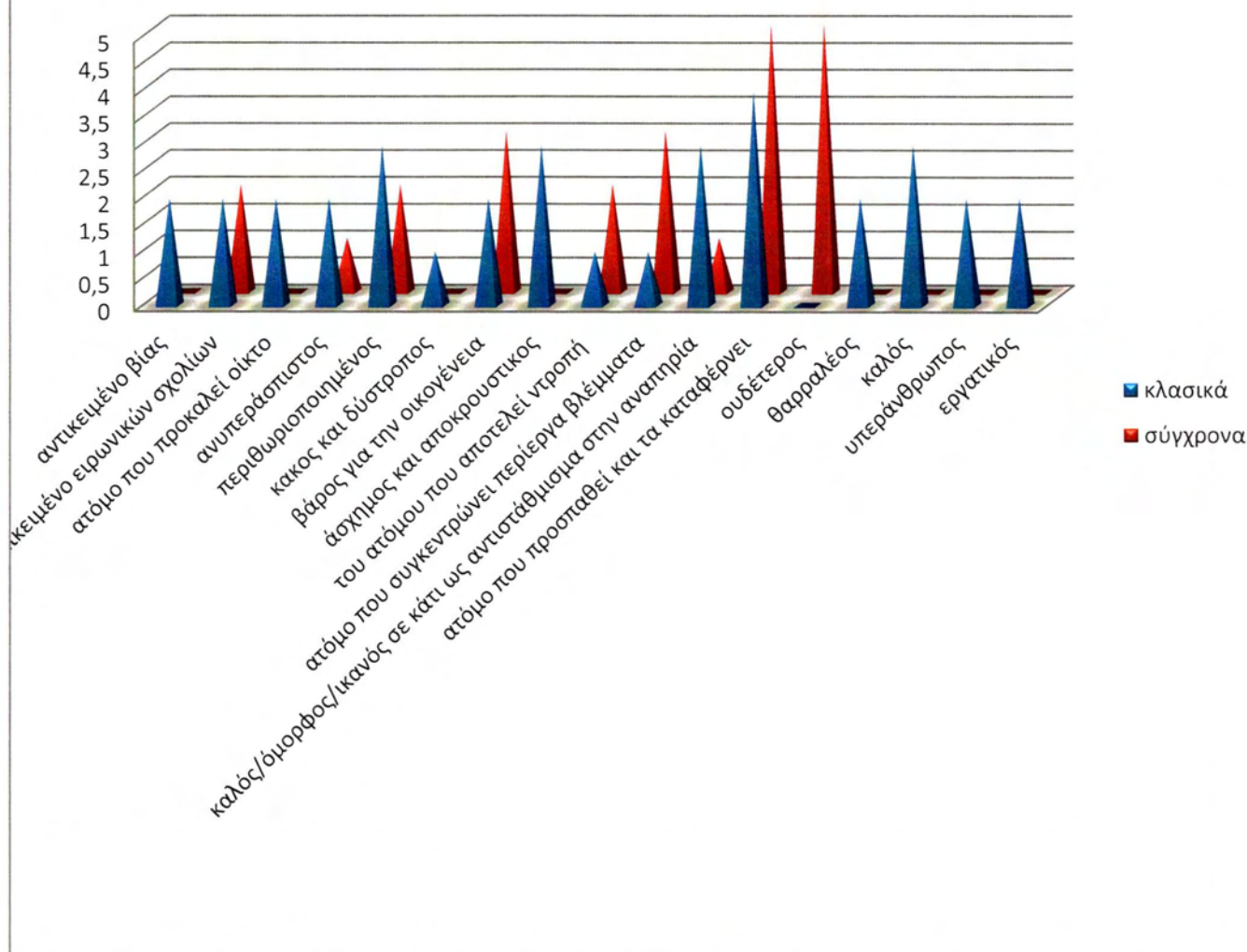

Από το γράφημα διαπιστώνουμε πως οι άνδρες συγγραφείς υπερτερούν όσον αφορά τα κλασικά παιδικά βιβλία ενώ οι γυναίκες συγγραφείς είναι πολύ περισσότερες όσον αφορά τα σύγχρονα. Αυτό είναι εύκολο να ερμηνευθεί, καθώς στο παρελθόν οι γυναίκες συγγραφείς ήταν ούτως ή άλλως λιγότερες σε σχέση με τους άνδρες. Η θέση τους στην κοινωνία ήταν τέτοια που δεν δινόταν εύκολα η ευκαιρία να ασχοληθούν με τη συγγραφή βιβλίων.

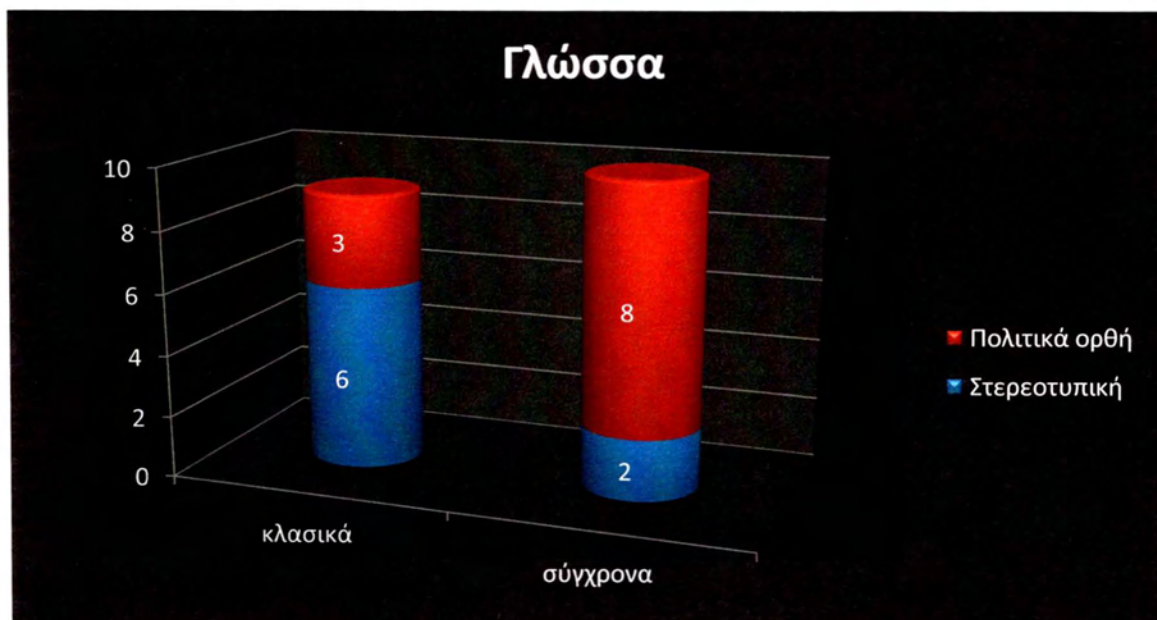
Το είδος της αναπηρίας που προτιμάται από τους συγγραφείς των κλασικών είναι η σωματική μειονεξία, ενώ οι πιο σύγχρονοι δείχνουν προτίμηση στα κινητικά προβλήματα. Στα σύγχρονα παιδικά βιβλία υπάρχει μεγαλύτερη ποικιλία όσον αφορά το είδος της αναπηρίας, καθώς παρατηρούμε πως σαν θέμα υπάρχουν τα προβλήματα ακοής, τα προβλήματα όρασης, ο αυτισμός, η ψυχική ασθένεια, τα προβλήματα συμπεριφοράς, η εγκεφαλική παράλυση και το σύνδρομο Down, που στα κλασικά δεν υπάρχουν.

Είδος αναπαράστασης

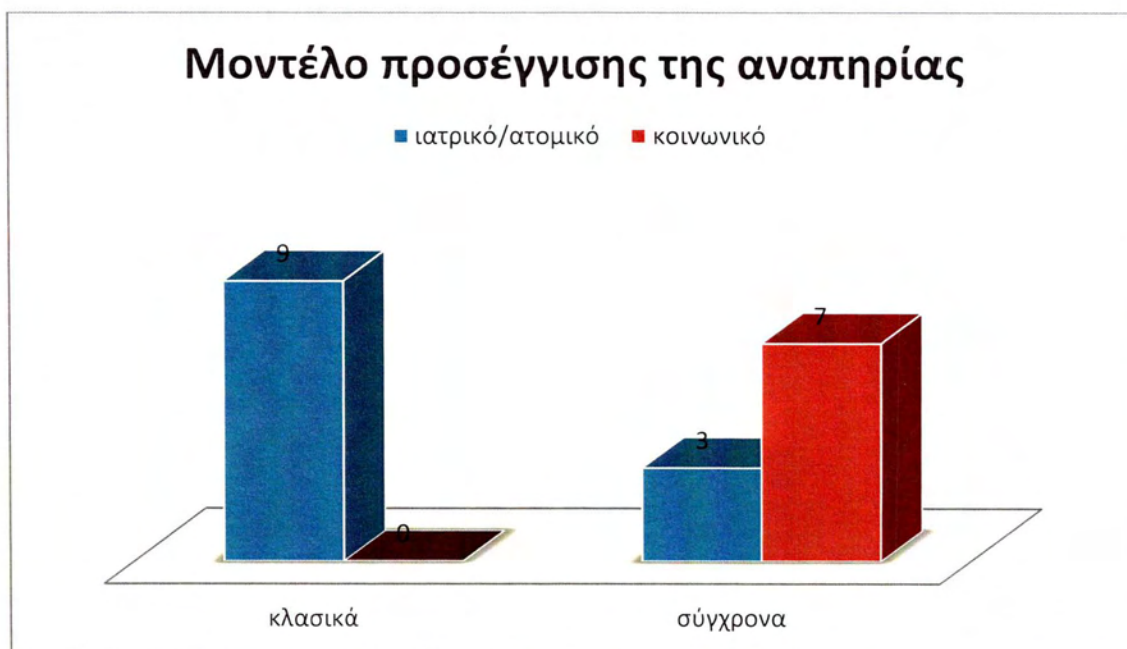
Όσον αφορά τα είδη της αναπαράστασης της αναπηρίας, τα αποτελέσματα από το παραπάνω γράφημα δείχνουν πως αρνητικές αναπαραστάσεις ή μη ρεαλιστικές του τύπου ‘κακός και δύστροπος’, ‘αντικείμενο βίας’, ‘άτομο που προκαλεί οίκτο’, ‘υπεράνθρωπος’ συναντώνται στα κλασικά παιδικά βιβλία. Ωστόσο, στα κλασικά συναντώνται κι αρκετά θετικές αναπαραστάσεις, όπως ‘καλός’, ‘θαρραλέος’, ‘εργατικός’, που δεν φάνηκε να υπάρχουν στα σύγχρονα βιβλία. Πολλά σύγχρονα παιδικά βιβλία με θέμα την αναπηρία έχουν ουδέτερες αναπαραστάσεις ή αναπαραστάσεις του τύπου ‘άτομο που συμμετέχει και τα καταφέρνει’. Φαίνεται πως οι συγγραφείς των κλασικών δεν έδιναν ιδιαίτερη σημασία στην αναπηρία καθεαυτό, γι’ αυτό και οι αναπαραστάσεις με τη μεγαλύτερη συχνότητα αναφέρονται σε

εξωτερικά χαρακτηριστικά, όπως 'άσχημος και αποκρουστικός' 'αντικείμενο ειρωνικών σχολίων' κυρίως λόγω εμφάνισης και πολλές φορές 'περιθωριοποιημένος' ή 'απροστάτευτος'. Επίσης, στα κλασικά συναντάται και πιο συχνά η αναπαράσταση του τύπου 'ικανός/όμορφος/καλός ως αντιστάθμισμα στην αναπηρία'. Στα σύγχρονα παιδικά βιβλία με θέμα την αναπηρία δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στην αναπηρία και γι' αυτό πολλές φορές αναπαριστάται μέσα από ήρωες που αποτελούν 'βάρος ή ντροπή για την οικογένεια' ή είναι άτομα που προκαλούν 'τα αδιάκριτα βλέμματα'. Καταλήγοντας βλέπουμε πως δεν είναι τεράστιες οι διαφορές στο είδος των αναπαραστάσεων, καθώς πολλά κλασικά και σύγχρονα βιβλία έχουν στην ίδια συχνότητα την εμφάνιση κάποιων αναπαραστάσεων.

Η γλώσσα των κλασικών παιδικών βιβλίων με θέμα την αναπηρία είναι κυρίως στερεοτυπική, ενώ των σύγχρονων πολιτικά ορθή. Σε σύνολο 19 βιβλίων βρέθηκαν να κάνουν χρήση πολιτικά ορθής γλώσσας τα 12 από τα οποία τα 8 ανήκαν στην κατηγορία των σύγχρονων. Από την άλλη, η στερεοτυπική γλώσσα φάνηκε να είναι πιο συχνή στα κλασικά βιβλία, καθώς 6/9 έκαναν χρήση στερεοτυπικής γλώσσας. Είναι προφανής λοιπόν η αύξηση των βιβλίων με πολιτικά ορθή γλώσσα κι

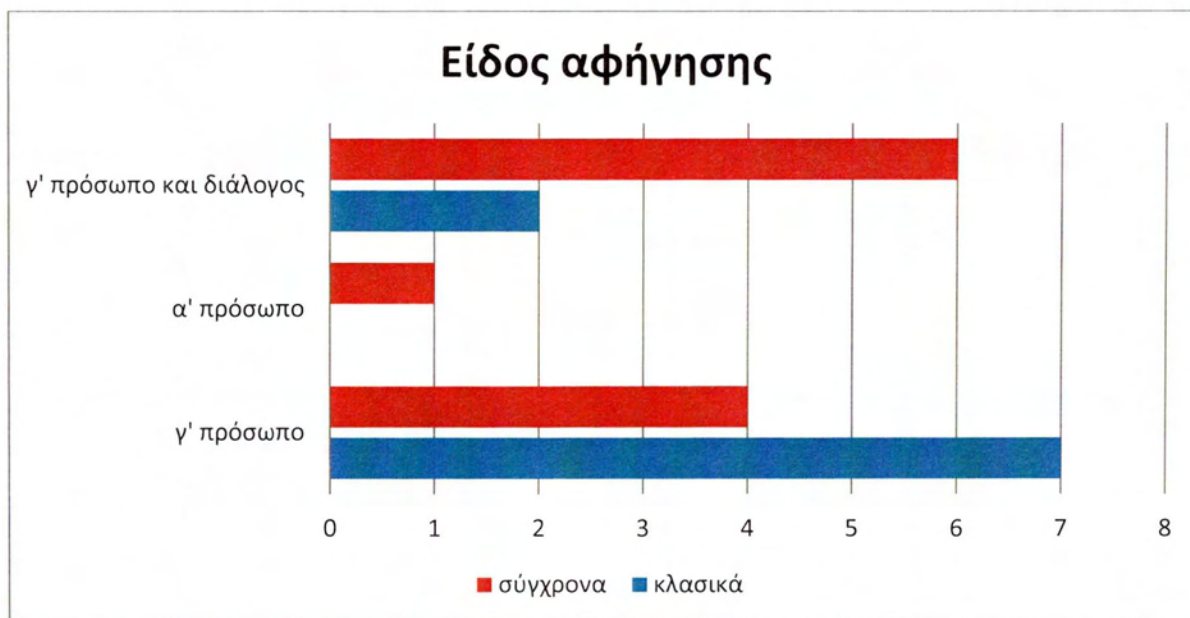
αυτό ήταν αναμενόμενο, καθώς μετά το κίνημα της Πολιτικής Ορθότητας τη δεκαετία του '80 υπήρχε μια πίεση για μια πιο ευαισθητοποιημένη χρήση της γλώσσας.

Είναι φανερό από το παραπάνω γράφημα πως στα κλασικά παιδικά βιβλία επικρατεί το ατομικό/ιατρικό μοντέλο, ενώ στα σύγχρονα επικρατεί το κοινωνικό. Το αποτέλεσμα είναι λογικότατο αν συνυπολογίσει κανείς και τη δεκαετία στην οποία εμφανίστηκε το κοινωνικό μοντέλο και αυτή είναι η δεκαετία του '90.

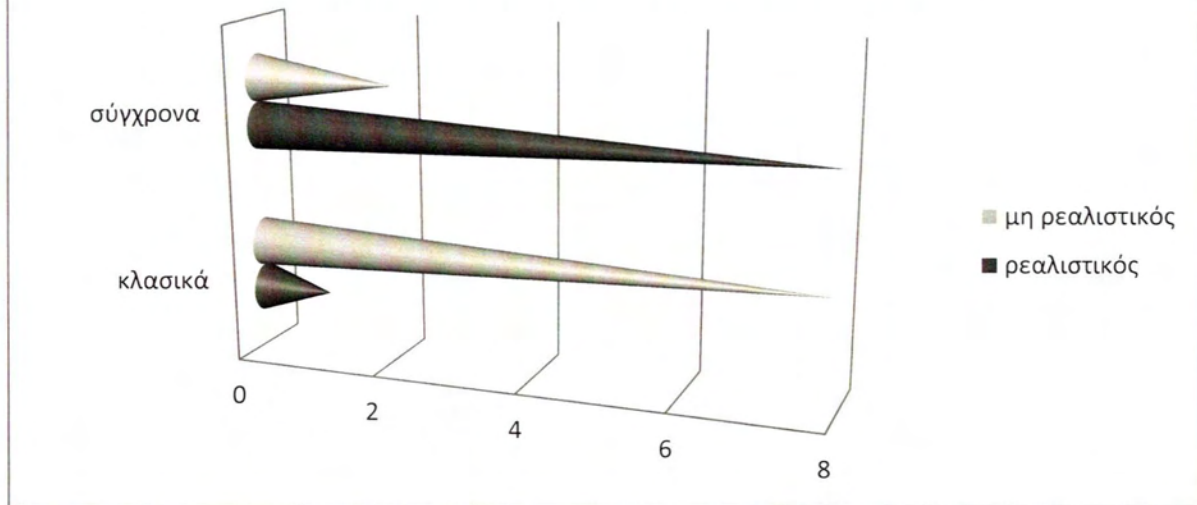

Σε 7 από 9 κλασικά παιδικά βιβλία ο ήρωας είναι αγόρι, σε ένα κορίτσι και σε ένα παιχνίδι (Ο μολυβένιος στρατιώτης). Στα σύγχρονα παιδικά βιβλία πιο συχνά απαντώνται ήρωες-ζωάκια και λιγότερα αγόρια ή κορίτσια.

Από το παραπάνω γράφημα φαίνεται πως στα κλασικά παιδικά βιβλία με θέμα την αναπηρία κυριαρχεί η τριτοπρόσωπη αφήγηση, ενώ στα σύγχρονα η τριτοπρόσωπη με διάλογο. Παρατηρούμε πως στα σύγχρονα υπάρχουν και ήρωες που μιλούν οι ίδιοι για την αναπηρία τους. Το τελευταίο αυτό εύρημα συγκαταλέγεται στην αλλαγή της στάσης των συγγραφέων σε βάθος χρόνου απέναντι στο θέμα της αναπηρίας, καθώς δίνουν φωνή στον ήρωα είτε με πρωτοπρόσωπη αφήγηση είτε με τη ζωντάνια του διαλόγου.

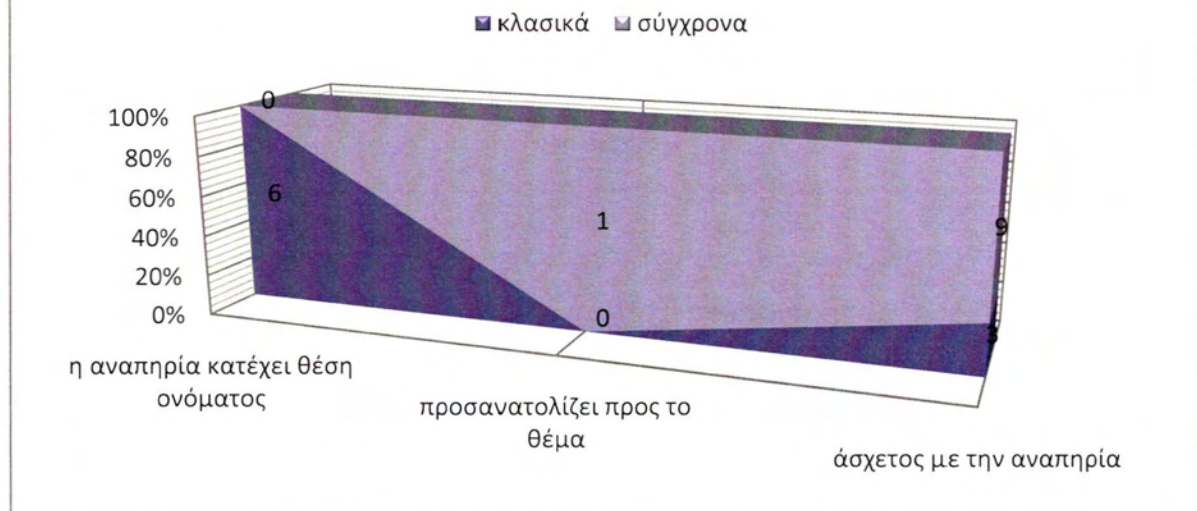
Τρόπος απόδοσης της αναπηρίας

Όσον αφορά τον τρόπο απόδοσης της αναπηρίας η διαφορά ανάμεσα στα κλασικά και τα σύγχρονα παιδικά βιβλία είναι αισθητή, καθώς όπως φανερώνει και το γράφημα στα κλασικά αποδίδεται η αναπηρία με τρόπο μη ρεαλιστικό, ενώ στα σύγχρονα με τρόπο ρεαλιστικό.

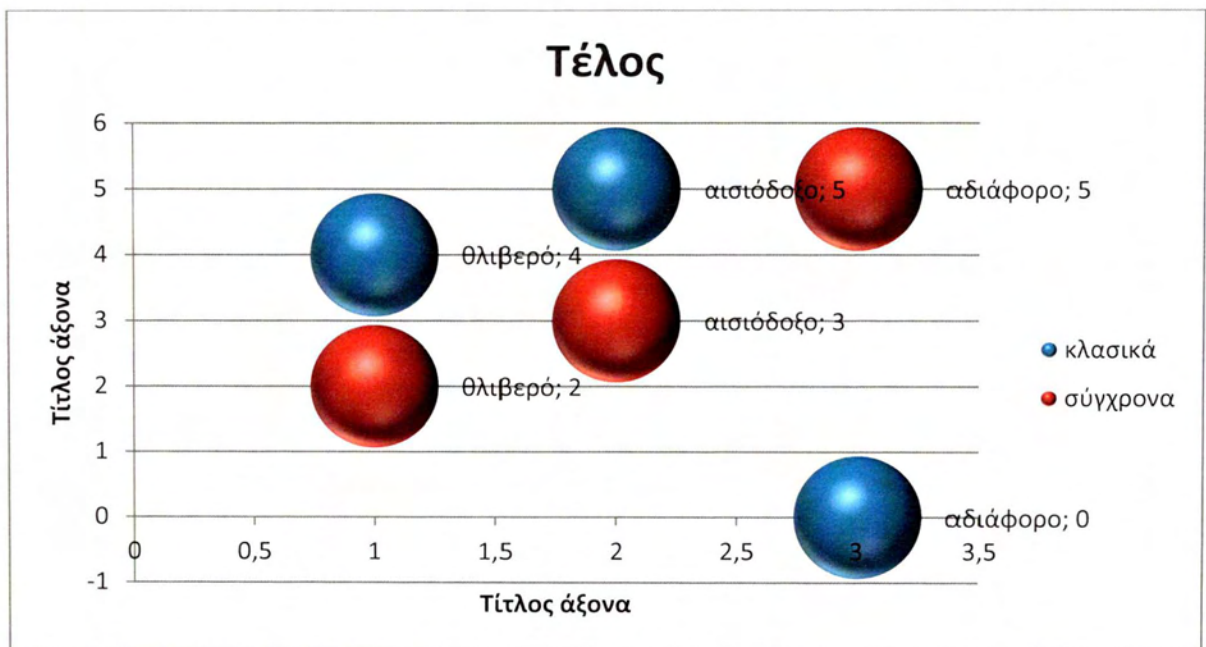

Τίτλος

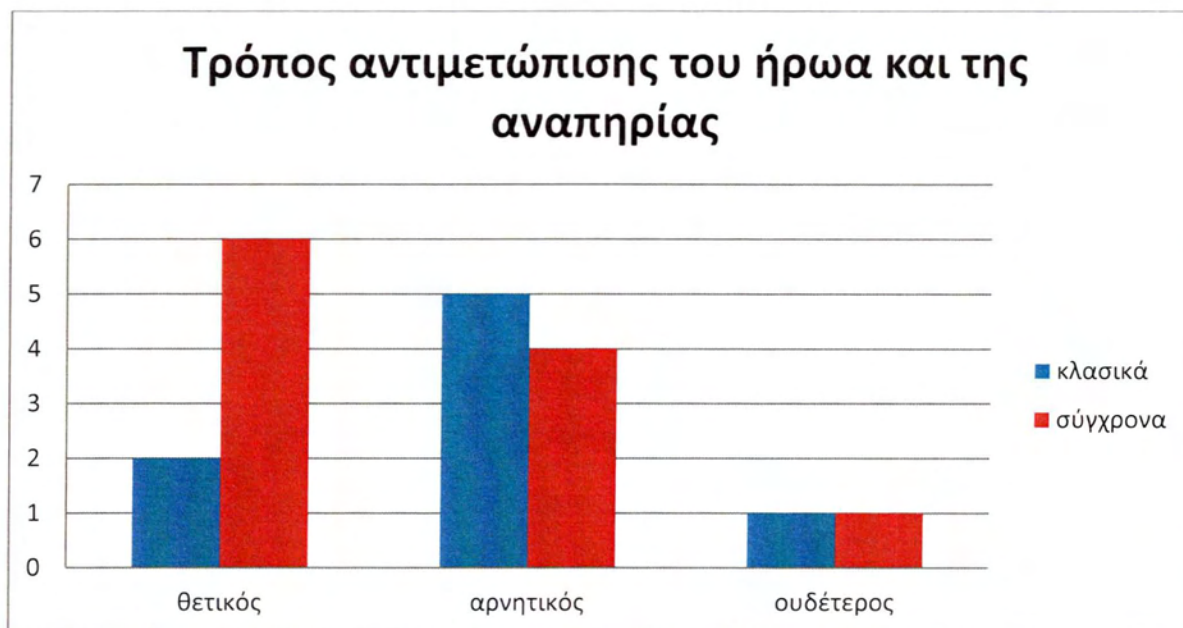

Ο τίτλος είναι αυτός που κατατοπίζει συνήθως τον αναγνώστη για το περιεχόμενο ενός βιβλίου. Ωστόσο, πολλά είναι τα βιβλία που ο τίτλος δεν έχει σχέση

με το περιεχόμενό τους. Σε αυτή την περίπτωση ο συγγραφέας προσέχει να έχει έναν τίτλο που τραβήξει το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, οι συγγραφείς των κλασικών παιδικών βιβλίων φαίνεται να προτίμησαν η αναπηρία να κατέχει θέση ονόματος στον τίτλο, γεγονός που επιβεβαιώνει τη στερεοτυπική χρήση της γλώσσας, ενώ σε πολύ λίγα ο τίτλος ήταν άσχετος με την αναπηρία. Στα περισσότερα σύγχρονα παιδικά βιβλία ο τίτλος είναι άσχετος με την αναπηρία. Υπάρχει κι ένα βιβλίο όπου ο τίτλος παραπέμπει ακριβώς στο θέμα (Μια αδελφούλα με ειδικές ανάγκες).

Το τέλος μιας ιστορίας είναι πολύ σημαντικό στην Παιδική Λογοτεχνία, καθώς αφήνει την τελευταία γεύση στον μικρό-αναγνώστη. Τα περισσότερα κλασικά παραμύθια έχουν αίσιο τέλος χωρίς αυτό να σημαίνει πως αυτά με το θλιβερό τέλος είναι λίγα. Στα σύγχρονα παιδικά βιβλία κυριαρχεί το αδιάφορο τέλος.

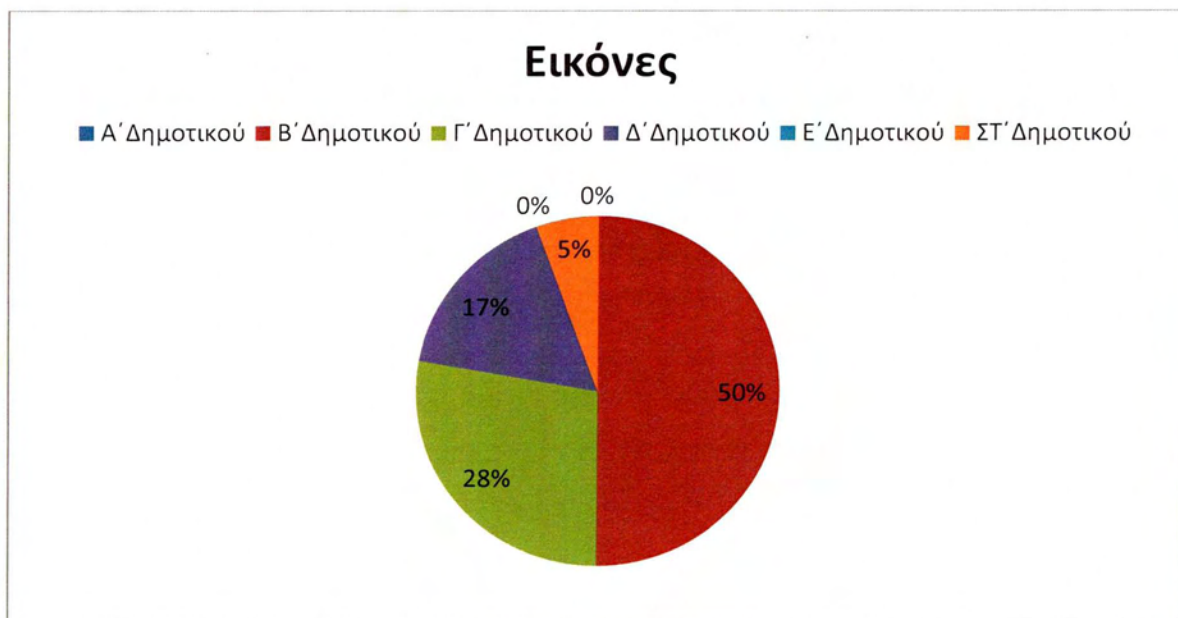

Όπως φαίνεται σε αυτό το τελευταίο γράφημα, ο τρόπος αντιμετώπισης ενός ήρωα με αναπηρία στη σύγχρονη εποχή χαρακτηρίζεται θετικός σε αντίθεση με το παρελθόν όπου η αντιμετώπιση ενός τέτοιου ήρωα ήταν κυρίως αρνητική.

Το συμπέρασμα αυτό ανάγεται κι από τα παραπάνω αποτελέσματα, τα οποία απαντούν θετικά στο ερώτημα αν έχει επέλθει αλλαγή στις αναπαραστάσεις της αναπηρίας και στον τρόπο αντιμετώπισης της γενικότερα στο παιδικό βιβλίο. Οι συγγραφείς κάνουν πλέον χρήση πολιτικά ορθής γλώσσας, χρησιμοποιούν το κοινωνικό μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας, δίνουν φωνή στον ήρωα με αναπηρία και παρουσιάζουν λίγο πιο ρεαλιστικά σε σχέση με το παρελθόν την αναπηρία. Η αλλαγή σύμφωνα με τα αποτελέσματα υπάρχει, απλά σε κάποιους άξονες δεν είναι τόσο μεγάλη και εμφανής, όπως για παράδειγμα στο είδος των αναπαραστάσεων.

4.5.2 Παρουσίαση των αποτελεσμάτων από την έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια

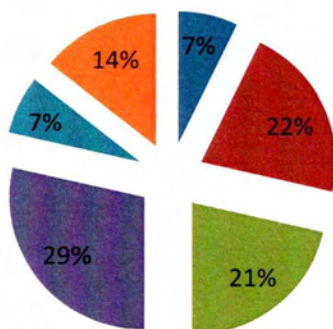
Η συγκεκριμένη παρουσίαση αφορά το δεύτερο κομμάτι της έρευνας που σχετίζεται την εμφάνιση της αναπηρίας στα σχολικά εγχειρίδια της γλώσσας στο Δημοτικό.

Παρατηρούμε πως οι εικόνες που σχετίζονται με την αναπηρία συναντώνται σε μεγάλο ποσοστό (50%) στα εγχειρίδια της γλώσσας της Β' Δημοτικού, σε ποσοστό 28% στα εγχειρίδια της Γ' Δημοτικού, σε ποσοστό 17% στη Δ' Δημοτικού, σε ποσοστό μόλις 5% στη ΣΤ' Δημοτικού και καθόλου στα εγχειρίδια της Α' και Ε' Δημοτικού.

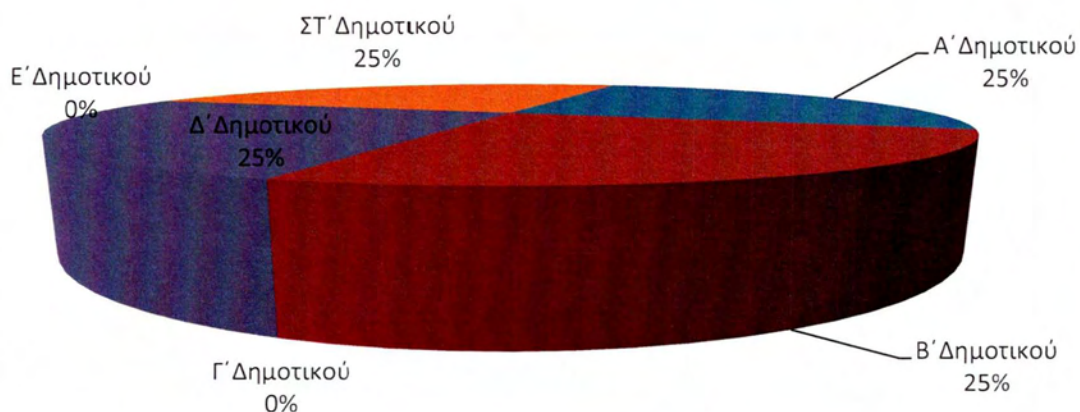
Κείμενα

■ Α' Δημοτικού ■ Β' Δημοτικού ■ Γ' Δημοτικού
■ Δ' Δημοτικού ■ Ε' Δημοτικού ■ ΣΤ' Δημοτικού

Σε ότι αφορά τα κείμενα, το μεγαλύτερο ποσοστό (29%) βρίσκεται στα εγχειρίδια της Δ' Δημοτικού, ακολουθούν τα εγχειρίδια της Β' Δημοτικού με 22%, της Γ' Δημοτικού με 21%, της ΣΤ' Δημοτικού με 14%, της Α' και Ε' Δημοτικού με 7%.

Προτάσεις για διάβασμα

Στα εγχειρίδια της Α', Β', Δ' και ΣΤ' Δημοτικού υπάρχουν προτάσεις για διάβασμα σε σχέση με την αναπηρία σε ποσοστό 25% για κάθε τάξη, ενώ στα εγχειρίδια της Γ' και Ε' Δημοτικού δεν υπάρχει καμία πρόταση.

4.6 Συμπεράσματα

Αν και σήμερα εκδίδονται αρκετά παιδικά βιβλία με θέμα την αναπηρία, το ποσοστό παραμένει μικρό σε σύγκριση με το σύνολο των παιδικών βιβλίων. Επίσης, πολλά από τα βιβλία με το συγκεκριμένο θέμα δεν προωθούν την αποδοχή της διαφορετικότητας, αλλά την καταδικάζουν.

Το σημαντικότερο αποτέλεσμα στην παρούσα έρευνα είναι πως υπάρχει αλλαγή στις στάσεις των συγγραφέων απέναντι στο θέμα της αναπηρίας κι αυτό φαίνεται από το πόσο διαφορετικά αναπαριστάται στα σύγχρονα παιδικά βιβλία. Χρειάζεται κι άλλη προσπάθεια από τους συγγραφείς σ' αυτό το κομμάτι, αν και τα αποτελέσματα παρέχουν αισιοδοξία. Φαίνεται πως οι νεότεροι συγγραφείς έχουν διάθεση να ασχοληθούν με αυτό το θέμα, όπως αρμόζει. Άλλωστε, αυτό είναι προφανές κι από το γεγονός πως οι νεότεροι χρησιμοποιούν μια πιο ευαισθητοποιημένη γλώσσα απέναντι στην αναπηρία. Ωστόσο, λίγα είναι τα βιβλία που είναι τελείως απαλλαγμένα από στερεότυπα και προκαταλήψεις. Οι συγγραφείς παιδικών βιβλίων με θέμα την αναπηρία έχουν στόχους κι αφενός είναι η εξοικείωση του παιδιού με το θέμα και την καλλιέργεια θετικών συναισθημάτων κι αφετέρου τα ίδια τα παιδιά ανακαλύπτουν μέσα από τη λογοτεχνία τους ότι υπάρχουν κι άλλα άτομα που αντιμετωπίζουν παρόμοια προβλήματα. Οι συγγραφείς χρησιμοποιούν ήρωες με αναπηρίες για δύο λόγους: για να εξυπηρετήσουν ποικίλους λογοτεχνικούς σκοπούς και για να παρουσιάσουν κοινωνικές τάσεις που επικρατούν σχετικά με το θέμα. Αυτό που χρειάζεται να λάβουν υπόψη είναι πως μεγαλύτερη σημασία έχει να προωθήσουν ένα μήνυμα ισότητας και αποδοχής παρά να προβάλλουν μια ωμή πραγματικότητα.

Στα παιδιά αρέσει να διαβάζουν βιβλία, όπου οι ήρωες συμπεριφέρονται όπως αυτά, άσχετα με τα εξωτερικά τους χαρακτηριστικά, τις ομοιότητες ή τις διαφορές που μπορεί να έχουν. Ιδιαίτερα, κατά τη διάρκεια των σχολικών χρόνων τα παιδιά διαπιστώνουν ότι όλα τα άτομα έχουν κοινές ανάγκες άσχετα από την εξωτερική τους

εμφάνιση. Διαβάζοντας βιβλία με ήρωες που παρουσιάζουν διαφορές, τους δίνεται η ευκαιρία να συζητήσουν γι' αυτές.

Μέσα στο κλίμα αλλαγής αντιλήψεων και στάσεων προς τα άτομα με αναπηρίες, ένας ακόμη παράγοντας που έρχεται να δυναμώσει αυτό το κλίμα είναι και η Παιδική Λογοτεχνία, όπως διαπιστώθηκε και από την παρούσα έρευνα.

Σημαντικά είναι τα ευρήματα και από το δεύτερο κομμάτι της έρευνας, που αφορά το βαθμό εμφάνισης της αναπηρίας στα σχολικά εγχειρίδια της γλώσσας για το Δημοτικό. Διαπιστώθηκε πως τα σχολικά εγχειρίδια της γλώσσας δεν προσεγγίζουν εξ' ολοκλήρου το θέμα της αναπηρίας εκτός από ένα κείμενο στο βιβλίο της Γ' Δημοτικού που αναφέρεται στην αναπηρία καθαρά. Φαίνεται πως το μεγαλύτερο ποσοστό εμφάνισης της αναπηρίας βρίσκεται στα εγχειρίδια της Β' Δημοτικού κι αυτό γιατί σε όλα τα βιβλία μια από τις ηρωίδες είναι άτομο με αναπηρία. Οι εικόνες βέβαια είναι πολύ περισσότερες σε σχέση με τα κείμενα και τις προτάσεις για διάβασμα. Έπειτα ακολουθούν τα εγχειρίδια της Δ' Δημοτικού, όπου το ποσοστό εμφάνισης της αναπηρίας είναι μεγαλύτερο στον άξονα με τα κείμενα. Ακολουθούν οι προτάσεις για διάβασμα και τέλος βρίσκονται οι εικόνες. Μετά τα εγχειρίδια της Δ' Δημοτικού ακολουθούν τα εγχειρίδια της Γ' Δημοτικού, όπου το μεγαλύτερο ποσοστό εμφάνισης της αναπηρίας βρίσκεται στον άξονα με τις εικόνες. Παρατηρούμε, λοιπόν, πως στις μικρότερες τάξεις μεγαλύτερο ποσοστό καταλαμβάνουν οι εικόνες με θέμα την αναπηρία παρά τα κείμενα και οι προτάσεις για διάβασμα, ενώ τα εγχειρίδια της Δ' Δημοτικού φαίνεται να έχουν περισσότερα κείμενα και οι προτάσεις για διάβασμα, καθώς τα παιδιά όσο μεγαλώνουν είναι πιο ικανοί αναγνώστες. Στα εγχειρίδια της Α' και Ε' Δημοτικού υπάρχει ένα πολύ μικρό ποσοστό κειμένων. Τέλος, παρατηρούμε πως η εμφάνιση της αναπηρίας στα εγχειρίδια της ΣΤ' Δημοτικού δεν είναι η αναμενόμενη, καθώς τα ποσοστά δείχνουν πως είναι μικρότερη σε σχέση με άλλες τάξεις. Τουλάχιστον στα εγχειρίδια αυτής της τάξης το μεγαλύτερο ποσοστό βρίσκεται στις προτάσεις για διάβασμα.

Καταλήγοντας, συμπεραίνουμε ότι τα αποτελέσματα δεν είναι και τόσο ενθαρρυντικά. Δεν δίνεται ουσιαστική ευκαιρία στους εκπαιδευτικούς να ασχοληθούν με το θέμα της αναπηρίας μέσα από το βιβλίο της γλώσσας. Επομένως, οι εκπαιδευτικοί είναι ο συνδεδετικός κρίκος ανάμεσα στο μάθημα της γλώσσας και στην Παιδική Λογοτεχνία που σχετίζεται με την αναπηρία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση:

Αναγνωστόπουλος, Β. Δ. (1987). *Θέματα Παιδικής Λογοτεχνίας: α' ανιχνεύσεις*. Αθήνα: Καστανιώτης

Αναγνωστόπουλος, Β. Δ. (1990). *Θέματα Παιδικής Λογοτεχνίας: β' συζητήσεις*. Αθήνα: Καστανιώτης

Αναγνωστόπουλος, Β. Δ. (2001). *Ιδεολογία και Παιδική Λογοτεχνία. Το παρελθόν, το παρόν, το μέλλον της*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Apple, M. (1986). *Ιδεολογία και αναλυτικά προγράμματα*. (Δαρβέρης, Τ. μεταφ.). Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής

Βυγκότσκι, Λ. (1988). *Σκέψη και Γλώσσα..* (Ρόδη Αντζελίνα μεταφ.). Αθήνα: Γνώση

Γιάκος, Δ. (1991). *Ιστορία της Ελληνικής Παιδικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Παπαδήμας

Γιαννικοπούλου, Α. (2008). *Το σύγχρονο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*. Αθήνα: Παπαδόπουλος

Δαραής, Κ. (2001). *Τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην κοινωνία*. Virtual School, The Sciences of Education, Online, τόμος 2, τεύχη 2-3. Διαθέσιμο στο: <http://www.auth.gr/virtualschool/2.2-3/Praxis/DaraisDisabilityInSociety.html>

Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (1998). *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2004). *Η αναγκαιότητα της ένταξης: προβληματισμοί, προοπτικές* στο Ζώνιου-Σιδέρη (Επιμ.). *Σύγχρονες Ενταξιακές Προσεγγίσεις*. (Τόμος Α'). (Σελ. 29-53). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Hogg, M. A. & Vaughan, G. M. (2010). *Κοινωνική Ψυχολογία*. (Αρβανίτης Α. και Βασιλίκος Ε. μεταφ.). (Χαντζή, Α. επιμ.). Αθήνα: Gutenberg

Hollindale, P. (2000). *Ιδεολογία και το παιδικό βιβλίο*. (Τζόκα, Θ. μεταφ.). (Κανατσούλη, Μ. επιμ.). Virtual School, The Sciences of Education. Online, τόμος 2, τεύχος Διαθέσιμο στο: <http://www.auth.gr/virtualschool/2.1/TheoryResearch/:Hollindale.html>

Θεοδωροπούλου-Καλογήρου, Ε. (1997). *Η περίπτωση των ατόμων με ειδικές ανάγκες: Μια νέα πρόταση για το Φιλοσοφικό λόγο και τους Φιλοσοφούντες στο Άτομα με ειδικές ανάγκες των Καΐλα-Πολεμικού-Φιλίππου (Τόμος Α΄)*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Ιωσηφίδης, Θ. (2003). *Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική

Κανατσούλη, Μ. (2002). *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της Παιδικής Λογοτεχνίας, σχολικής και προσχολικής ηλικίας*. Θεσσαλονίκη: University Press Studio

Κανατσούλη, Μ. (2004). *Ιδεολογικές διαστάσεις της Παιδικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Τυπωθήτω

Κατσίκη-Γκιβάλου, Α. (1995). *Το θαυμαστό ταξίδι. Μελέτες για την Παιδική Λογοτεχνία*. Αθήνα: Πατάκης

Κυριαζή, Ν. (1999). *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Λάμνιαν, Κ. (2001). *Κοινωνιολογική θεωρία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: Μεταίχμιο

— Λίβα, Δ. (2005). *Αναπηρία στην παιδική και εφηβική λογοτεχνία (1986-2002)*. [Διπλωματική Εργασία]. Πανεπιστήμιο Αθηνών. Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης. Μ.Π.Σ.: Εκπαίδευση και Ανθρώπινα Δικαιώματα. Αθήνα

Μαλαμίδου, Σ. (1987). *Η αντίληψη γύρω από τα αποκλίνοντα του φυσιολογικού άτομα και η σχετική αντιμετώπισή τους μέσα στα ελληνικά διδακτικά εγχειρίδια του 19^{ου} αι. (1800-1880)*. Διαφορά, Δεκ.1987, 11-14

Μπαμπινιώτης, Γ. (2002). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας (2^η εκδ.)*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ

Μπονίδης, Κ. (2004). *Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας. Διαχρονική εξέταση της σχετικής έρευνας και μεθοδολογικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Μεταίχμιο

Νάτσης. (2001). *Ο πολυπολιτισμικός ρόλος της Παιδικής Λογοτεχνίας και το κίνημα της Πολιτικής Ορθότητας*. Εισήγηση στο 4^ο διεθνές συνέδριο με θέμα: *Διαπολιτισμική*

Εκπαίδευση-Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη γλώσσα. Πάτρα 28/6-1/7 2001. Κέντρο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης του Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης

Παγκουρέλια, Ε. (2006). *Ιδεολογικά μηνύματα στο λόγο και την εικόνα*. [Μεταπτυχιακή Διατριβή]. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης. Βόλος

Πάλλα, Μ. (1992). *Η ανάλυση περιεχομένου*. Φιλολόγος, 67, 45-54

Πανάου, Π. (2010). *Αφήγηση και Ιδεολογία στο Παιδικό Βιβλίο Γνώσεων*. Κείμενα, 11. Διαθέσιμο στο: <http://keimena.ece.uth.gr>

Παντελιάδου, Σ. (2006). *Πολιτική της αναπηρίας*. [Πανεπιστημιακές Σημειώσεις]. Τμήμα Ειδικής Αγωγής. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Βόλος

Παπαντωνάκης, Γ. (2003). *Εισαγωγή στην Παιδική Λογοτεχνία. Θεωρία και Πράξη*. Διαθέσιμο στο: <http://www.pre.aegean.gr>

Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Λ. (1987). *Μιλώντας για τα παιδικά βιβλία*. Αθήνα: Καστανιώτης

Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Λ. (1990). *Η Παιδική Λογοτεχνία στην εποχή μας*. Αθήνα: Καστανιώτης

Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Λ. (1993). *Ο ρεαλισμός στην Παιδική Λογοτεχνία*. Διαδρομές, 29

Πολίτης, Δ. (1996). *Ο ρόλος του αναγνώστη και η «Συναλλακτική θεωρία της L. M. Rosenblatt»*. *Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Πατάκης

Πολυχρονοπούλου, Σ. (2001). *Παιδιά και έφηβοι με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες (Τόμος Α')*. Αθήνα: Ατραπός

Πρεβεζάνου, Β. (2007). *Ιδεολογικές διαστάσεις του «άλλου» στο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*. Αθήνα: Κέδρος

Σακελαρίου, Χ. (1991). *Ιστορία της Παιδικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Φιλιππότη

Σκούφαλος, Μ. (2007). *Η Φιλοσοφία της Γλώσσας-Σκέψης στο σύγχρονο σχολείο*. Εισήγηση στο συνέδριο της περιφερειακής Δ/σης Β/μιας και Α/μιας Εκπ/σης. με

θέμα: *Γλώσσα, Σκέψη και Πράξη στην Εκπαίδευση*. Γιάννενα 19/10/07-21/10/07.

Διαθέσιμο στο: www.cpe.gr/periodiko/filosofia_glossas.doc

Σουνιάδη, Σ. (1999). *Τα παιδιά με ειδικές ανάγκες στην παιδική λογοτεχνία*. [Διπλωματική Εργασία]. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης. Βόλος

Σπινκ, Τ. (1990). *Τα παιδιά ως αναγνώστες*. (Ντελόπουλος, Κ. μεταφ.). Αθήνα: Καστανιώτης

Thomas, D. & Woods, H. (2008). *Νοητική Καθυστέρηση. Θεωρία και Πράξη*. Αθήνα: Τόπος

Τσιλιμένη, Τ. (Επιμ.). (2004). *Το σύγχρονο ελληνικό-νεανικό μυθιστόρημα*. Αθήνα: Σύγχρονοι Ορίζοντες

Τσιτσιπής, Λ. (2004). *Εισαγωγή στην Ανθρωπολογία της Γλώσσας*. Αθήνα: Gutenberg

Φραγκουδάκη, Α. (1987). *Γλώσσα και Ιδεολογία: Κοινωνιολογική προσέγγιση της Ελληνικής γλώσσας* (3^η εκδ.). Αθήνα: Οδυσσέας

Ξενόγλωσση:

Aiex, N. K. (2004). *Bibliotherapy. Learning Disabilities Online: Bibliotherapy-ERIC Digest82.html*

Andrews, S. E. (1998). *Using Inclusion Literature to promote positive attitudes towards disabilities. Journal of adolescent & adult literacy*, 41(6)

APA (1992). *Removing bias from language. Guidelines for Non-Handicapping Language in APA Journals*. apastyle.apa.org/disabilities.html

Ayala, E. C. (1999). "Poor little things" and "Brave little souls". *The portrayal of individuals with disabilities in children's literature. Reading research and instruction*, 39(1), 103-117

Baskin, B. & Harris, K. (1984). *More notes from a different drummer: A guide to juvenile fiction portraying the disabled*. New York: R. Bousker

- Blaska, J. K. (2005). *Collection of Children's Literature Featuring Characters with Disabilities or Chronic Illnesses*. Journal of Children's Literature, 31(1), 71-78
- Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power*. Polity Press
- Brownlee, J. & Carrington (2000). *Opportunities for authentic experience and reflection: a teaching programme designed to change attitudes towards disability for pre-service teachers*. Support for learning. 15(3)
- Bryman, A. (1990). *Quantity and Quality in Social Research London*: Unwin Hyman, Ltd.
- Bury, M. (1996). *Defining and researching disability: Challenges and Responses* In C. Barnes & G. Mercer (Eds.). *Exploring the divide* (pp. 18-38). Leeds: The Disability Press
- Darke, P. A. (1999). *The cinematic construction of physical disability as identified through the application of the social model of disability to six indicative films made since 1970*. Thesis, University of Warwick
- Dyches, T. T. & Prater, M. A. (2000). *Developmental in Children's Literature (Issues and Annotated Bibliography)*. MRDD, Vol. 3
- Dyches, T. T., Prater, M. A. & Cramer (2001). *Characterization of Mental Retardation and Autism in Children's Books*. Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities, 36(3), 230-243
- Dyches, T. T. et al. (2005). *Characterization of Developmental Disability in Children's Fiction*. Education and Training in Developmental Disabilities, 40(3), 202-216
- Hughes, B. & Paterson, K. (1997). *The social model of Disability and the Disappearing Body: towards sociology of impairment*. Disability and Society. Vol. 12, no. 3. pp. 325-340
- Hunt, P. (1991). *Criticism. Theory and Children's Literature*. Basil Blackwell. Oxford

Mellon, C. A. (1989). *Exceptionality in children's book: Combining apples and oranges*. School Library Journal, 2, 46-47

Mayring, P. (2000). *Analysis Forum: Qualitative Social Research*. Vol. 1, no. 2.

Prater, M. A. (2003). *Learning Disabilities in Children's and Adolescent Literature: How are Characters Portrayed?* Learning Disability Quarterly, 26(1), 47-62

Schieffelin, B. B., Woolard, K. A. & Kroskrity, V. (Ed.). (1998). *Language Ideologies: Practice and Theory*. Oxford University Press

Turnbull, A., Turnbull, R., Shank, M. & Leal, D. (1999). *Exceptional lives: Special education in today's schools*. Upper Saddle: River, NJ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

«Οι δώδεκα Θεοί του Ολύμπου (Ήφαιστος)»

Ένα βιβλίο που παρουσιάζονται οι περιπέτειες του Θεού Ήφαιστου σε απόδοση για μικρά παιδιά με πλούσια εικονογράφηση.

«Γεννήθηκε στον Όλυμπο, αλλά ήταν κουτσός.», «Η μεγαλόπρεπη Ήρα, όταν τον είδε θύμωσε και τον πέταξε στην πιο απόμακρη γωνιά της γης, ώσπου τελικά έπεσε στα κύματα της απέραντης θάλασσας...», «Ο Ήφαιστος μεγάλωσε και παρόλο που ήταν άσχημος και κουτσός, είχε γερά μπράτσα και στιβαρό κορμί. Και ήταν έμπειρος τεχνίτης.»

Συγγραφέας: Γυναίκα

Είδος αναπηρίας: κινητική αναπηρία

Γλώσσα: στερεοτυπική

Μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας: ατομικό/ιατρικό

Είδος αφήγησης: γ' πρόσωπο

Τρόπος απόδοσης της αναπηρίας: μη ρεαλιστικός

Τρόπος αναπαράστασης της αναπηρίας: στερεοτυπικός

Ο χαρακτήρας με αναπηρία: αρσενικού γένους

Είδος αναπαράστασης της αναπηρίας:

- του καλού τεχνίτη ως αντιστάθμισμα στην αναπηρία
- του άσχημου
- του ατόμου που αποτελεί βάρος για την οικογένεια

Τίτλος: άσχετος με την αναπηρία

Τέλος: αισιόδοξο

Τρόπος αντιμετώπισης του ήρωα: αρνητικός

«Ο εγωιστής γίγαντας»

Μια φορά κι έναν καιρό, υπήρχε ένας όμορφος κήπος, με απαλό χορτάρι, μεγάλα λουλούδια και δώδεκα ροδακινιές που την άνοιξη γέμιζαν μπουμπούκια και το καλοκαίρι γλυκά ροδάκινα. Ο κήπος ανήκε σ' έναν γίγαντα, που έλειπε για πολύ καιρό, γιατί είχε πάει επίσκεψη σε έναν φίλο του, τον βασιλιά της Κορνουάλλης.

«Ο κήπος ανήκε σ' έναν γίγαντα...», «Κάποια μέρα ο γίγαντας επέστρεψε. Τι κάνετε εσείς εδώ; Αυτός ο κήπος είναι δικός μου, φώναξε στα παιδιά, που έφυγαν κατατρομαγμένα.», «Τα παιδιά βλέποντας τον φοβήθηκαν και το έβαλαν στα πόδια.».

Συγγραφέας: Άντρας

Είδος αναπηρίας: σωματική μειονεξία

Γλώσσα: πολιτικά ορθή

Μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας: ατομικό/ιατρικό

Είδος αφήγησης: γ' πρόσωπο και διάλογος

Τρόπος απόδοσης της αναπηρίας: μη ρεαλιστικός

Τρόπος αναπαράστασης της αναπηρίας: στερεοτυπικός

Ο χαρακτήρας με αναπηρία: αρσενικού γένους

Είδος αναπαράστασης της αναπηρίας: του κακού και δύστροπου

Τίτλος: η αναπηρία κατέχει θέση ονόματος

Τέλος: θλιβερό

Τρόπος αντιμετώπισης του ήρωα: αρνητικός

«Η Παναγία των Παρισίων»

«Δεν θα ξεχάσω ποτέ πως γνώρισα τον Κουασιμόδο, τον τρομερό καμπούρη της Παναγίας των Παρισίων...», «Σηκώθηκα στις μύτες των ποδιών μου για να μπορέσω να δω τι συμβαίνει και το θέαμα που αντίκρισα μου έκοψε την ανάσα.», «Κανείς δεν θα θέλει να φροντίσει ένα τόσο παράξενο πλάσμα.», «Ήταν πραγματικά αλλόκοτος

άνθρωπος, με ζαρωμένο μέτωπο, κλειστά μάτια, μύτη σαν μπουκάλα και ένα μεγάλο στόμα σαν ιπποπόταμου.», «Κοίταξε αυτή τη φάτσα. Είναι πολύ αηδιαστική!», «Ξαφνικά το πλήθος έμεινε άναυδο. Όλοι βουβάθηκαν. Με τα μάτια ορθάνοιχτα κοίταζαν την απαίσια φάτσα που ξεπρόβαλε μέσα από την τρύπα στην εξέδρα.», «Στύλωσα κι εγώ τα μάτια. Δεν είχα ξαναδεί τόσο άσχημο άνθρωπο.», «Μια τούφα κόκκινα μαλλιά πετούσαν από την κορυφή του κεφαλιού του. Το πρόσωπό του ήταν αλλόκοτο και τα μάτια του ασύμμετρα. Το ένα ήταν μισόκλειστο και κάτασπρο σαν γάλα. Το άλλο ήταν ανοιχτό και κοίταζε άγρια το πλήθος. Η μύτη του ήταν πλακουτσωτή και εξείχε προς τη μια πλευρά. Το σώμα του ήταν παραμορφωμένο. Δεν είχε λαιμό. Τα πόδια του ήταν κοντά, η ράχη του κυρτή και κατέληγε σαν καμπούρα πάνω από τον έναν ώμο. Το στόμα του καμπούρη ήταν κι αυτό κακοφτιαγμένο. Τα δυο μπροστινά του δόντια ήταν στραβά και πεταχτά. Το ένα δόντι, μάλιστα, ξεπρόβαλλε από το σαγόني του σαν χαυλιόδοντας ελέφαντα, αναγκάζοντάς τον να έχει το στόμα του διαρκώς μισάνοιχτο.», «Είναι ο Κουασιμόδος, ο κωδωνοκρούστης! Ο τρελός που χτυπάει τις καμπάνες!, φώναξε κάποιος.».

Συγγραφέας: Άντρας

Είδος αναπηρίας: σωματική μειονεξία

Γλώσσα: στερεοτυπική

Μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας: ατομικό/ιατρικό

Είδος αφήγησης: γ' πρόσωπο

Τρόπος απόδοσης της αναπηρίας: μη ρεαλιστικός

Τρόπος αναπαράστασης της αναπηρίας: στερεοτυπικός

Ο χαρακτήρας με αναπηρία: αρσενικού γένους

Είδος αναπαράστασης της αναπηρίας:

- του καλού ως αντιστάθμισμα στην αναπηρία
- του ατόμου που αποτελεί ντροπή
- του ατόμου που προκαλεί οίκτο
- του περιθωριοποιημένου

- του αντικειμένου ειρωνικών σχολίων και βίας
- του ατόμου που συγκεντρώνει περίεργα βλέμματα
- του άσχημου και αποκρουστικού

Τίτλος: άσχετος με την αναπηρία

Τέλος: θλιβερό

Τρόπος αντιμετώπισης του ήρωα: αρνητικός

«Ο Μολυβένιος Στρατιώτης»

«Όλα ήταν ολόγεια μεταξύ τους, εκτός από ένα που είχε μια μικρή διαφορά. Είχε, δηλαδή, μόνο ένα πόδι, γιατί φτιάχτηκε τελευταίο και το μολύβι δεν έφτασε. Ωστόσο, στεκόταν εκεί, σ' αυτό το ένα πόδι, το ίδιο σταθερά όπως στέκονταν στα δυο τους πόδια όλα τ' άλλα.», «Κι ο ίδιος ένιωσε να λιώνει, όμως ακόμα στεκόταν ολόγειος με το όπλο επ' ώμου.».

Συγγραφέας: Άντρας

Είδος αναπηρίας: κινητική αναπηρία

Γλώσσα: πολιτικά ορθή

Μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας: ατομικό/ιατρικό

Είδος αφήγησης: γ' πρόσωπο

Τρόπος απόδοσης της αναπηρίας: ρεαλιστικός

Τρόπος αναπαράστασης της αναπηρίας: μη στερεοτυπικός

Ο χαρακτήρας με αναπηρία: αγόρι-παιχνίδι

Είδος αναπαράστασης της αναπηρίας:

- του ατόμου που τα καταφέρνει
- του θαρραλέου

Τίτλος: άσχετος με την αναπηρία

Τέλος: θλιβερό

Τρόπος αντιμετώπισης του ήρωα: ουδέτερος

«Η Τοσοδούλα»

«Μια εξαιρετικά χαριτωμένη κοπελίτσα κι είχε ύψος όσο και το πρώτο δάχτυλό σου, τόσο δα. Κι από τόσο δα την είπαν Τοσοδούλα, τελικά.», «Τη βρήκαν τόσο γοητευτική, που δεν άντεχαν στην ιδέα ότι θα ζούσε με άσχημους βατράχους.», «Απ' όπου περνούσε η Τοσοδούλα, τα πουλάκια στέκονταν στους θάμνους για να τη δούνε και να πουν κελαηδιστά : Τι χαριτωμένη λιλιπούτεια γυναίκα!», «Δε θα 'πρεπε να σε λένε Τοσοδούλα της είπε η αέρινη ψυχή του λουλουδιού. Είναι άσχημο όνομα κι εσύ είσαι τόσο μα τόσο όμορφη! Θα σε λέμε όλοι Μαία.».

Συγγραφέας: Άντρας

Είδος αναπηρίας: σωματική μειονεξία

Γλώσσα: πολιτικά ορθή

Μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας: ατομικό/ιατρικό

Είδος αφήγησης: γ' πρόσωπο

Τρόπος απόδοσης της αναπηρίας: μη ρεαλιστικός

Τρόπος αναπαράστασης της αναπηρίας: μη στερεοτυπικός

Ο χαρακτήρας με αναπηρία: γένους θηλυκού

Είδος αναπαράστασης της αναπηρίας:

- του καλού και υπομονετικού
- του ανυπεράσπιστου
- του όμορφου ως αντιστάθμισμα στην αναπηρία

Τίτλος: η αναπηρία κατέχει θέση ονόματος

Τέλος: αισιόδοξο

Τρόπος αντιμετώπισης του ήρωα: θετικός

«Ο Κοντορεβιθούλης»

«Προς μεγάλη τους λύπη, το μικρότερο από τα παιδιά τους ήταν πολύ ασθενικό και δεν μπορούσε να μιλήσει. Το περνούσαν για χαζό, ενώ στην πραγματικότητα ήταν πολύ καλό και φιλότιμο παιδί. Το παιδάκι αυτό ήταν πολύ μικροκαμωμένο. Όταν γεννήθηκε δεν ήταν μεγαλύτερο από ένα ρεβίθι και γι' αυτό το ονόμασαν Κοντορεβιθούλη. Το κακόμοιρο το παιδί ήταν το πιο περιφρονημένο μέσα στην οικογένεια και πάντα το κατηγορούσαν για ό, τι συνέβαινε. Ήταν όμως ο πιο έξυπνος κι ο πιο πονηρός απ' όλα τα αδέλφια του και παρόλο που δεν μιλούσε πολύ, άκουγε προσεκτικά τα πάντα.».

Συγγραφέας: Άντρας

Είδος αναπηρίας: σωματική μειονεξία

Γλώσσα: στερεοτυπική

Μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας: ατομικό/ιατρικό

Είδος αφήγησης: γ' πρόσωπο

Τρόπος απόδοσης της αναπηρίας: μη ρεαλιστικός

Τρόπος αναπαράστασης της αναπηρίας: στερεοτυπικός

Ο χαρακτήρας με αναπηρία: γένους αρσενικού

Είδος αναπαράστασης της αναπηρίας:

- του ατόμου που τα καταφέρνει
- του περιθωριοποιημένου
- του υπεράνθρωπου
- του ατόμου που αποτελεί βάρος για την οικογένεια
- του έξυπνου και πονηρού ως αντιστάθμισμα στην αναπηρία

Τίτλος: η αναπηρία κατέχει θέση ονόματος

Τέλος: αισιόδοξο

Τρόπος αντιμετώπισης του ήρωα: αρνητική

«Η Πεντάμορφη και το Τέρας»

«Ξαφνικά άκουσε ένα δυνατό θόρυβο κι είδε ένα φοβερό τερατόμορφο πλάσμα να έρχεται κατά πάνω του. Ήταν τόσο φρικτό στην όψη...», «Δε με λένε αφέντη, θύμωσε το τέρας. Το όνομά μου είναι Τέρας και δε μου αρέσουν οι κολακείες.», «Η Πεντάμορφη ανατρίχιασε στη θέα αυτού του φρικτού πλάσματος», «...εκτός από αποκρουστικός, δεν είμαι ούτε και έξυπνος. Ξέρω πολύ καλά ότι δεν είμαι τίποτα περισσότερο από ένα τέρας.», «Αλίμονο, τι κρίμα που είναι τόσο άσχημος, ενώ είναι τόσο καλός!».

Συγγραφέας: Γυναίκα

Είδος αναπηρίας: σωματική μειονεξία

Γλώσσα: στερεοτυπική

Μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας: ατομικό/ιατρικό

Είδος αφήγησης: γ' πρόσωπο

Τρόπος απόδοσης της αναπηρίας: μη ρεαλιστικός

Τρόπος αναπαράστασης της αναπηρίας: στερεοτυπικός

Ο χαρακτήρας με αναπηρία: γένους αρσενικού

Είδος αναπαράστασης της αναπηρίας:

- του καλού και υπομονετικού
- του καλού ως αντιστάθμισμα στην αναπηρία
- του άσχημου και αποκρουστικού

Τίτλος: η αναπηρία κατέχει θέση ονόματος

Τέλος: αισιόδοξο

Τρόπος αντιμετώπισης του ήρωα: αρνητικός

«Η Χιονάτη και οι εφτά νάνοι»

«Όταν έπεσε η νύχτα, ανακάλυψε ξαφνικά ένα μικρό σπιτάκι και μπήκε μέσα να ξαποστάσει. Τα πάντα μέσα στο σπίτι ήταν μικροσκοπικά και απερίγραπτα τακτικά και καθαρά. Υπήρχε ένα μικρό τραπέζι με εφτά μικρά πιάτα με μοσχομυριστό φαγητό πάνω στο άσπρο τραπεζομάντιλο. Υπήρχαν εφτά μικρά κουτάλια, εφτά μαχαιροπίρουνα και εφτά φλιτζάνια. Κολλητά στον τοίχο υπήρχαν στη σειρά εφτά μικρά κρεβάτια...».

Συγγραφέας: Άντρας

Είδος αναπηρίας: σωματική μειονεξία

Γλώσσα: πολιτικά ορθή

Μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας: ατομικό/ιατρικό

Είδος αφήγησης: γ' πρόσωπο

Τρόπος απόδοσης της αναπηρίας: μη ρεαλιστικός

Τρόπος αναπαράστασης της αναπηρίας: μη στερεοτυπικός

Ο χαρακτήρας με αναπηρία: γένους αρσενικού

Είδος αναπαράστασης της αναπηρίας:

- του καλού και υπομονετικού
- του εργατικού
- του υπεράνθρωπου
- του ατόμου που συμμετέχει και τα καταφέρνει

Τίτλος: η αναπηρία κατέχει θέση ονόματος

Τέλος: αισιόδοξο

Τρόπος αντιμετώπισης του ήρωα: θετικός

«Μια μαγική νύχτα» Μόζα η γάτα

Η Μόζα, η γάτα είναι υπαρκτή και αποτελεί την έμπνευση για τη σειρά αυτή, μια που γεννήθηκε τυφλή. Στις ιστορίες της, η Μόζα μιλάει με το δικό της μοναδικό τρόπο για τα άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα όρασης, όπως κι αυτή, ακοής, κινητικά, συνδρόμου Down και εγκεφαλικής παράλυσης. Περιγράφει με έναν απλό και χαριτωμένο τρόπο τον τρόπο ζωής αυτών των ανθρώπων και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν καθημερινά. Το κυριότερο όμως είναι ότι εξηγεί γιατί μπορεί να νιώθουμε αμηχανία και δισταγμό όταν βρισκόμαστε κοντά τους και μας ευαισθητοποιεί σε ένα θέμα που παραμένει ταμπού στη χώρα μας. Η δουλειά αυτή είναι πρωτότυπη για τα Ελληνικά δεδομένα.

Καμιά φορά είναι δύσκολο να βρούμε τις κατάλληλες λέξεις για να μιλήσουμε στα παιδιά για ένα τόσο ευαίσθητο θέμα. Η Μόζα, η γάτα αποτελεί ένα εύχρηστο εργαλείο στα χέρια δασκάλων και γονιών για να γνωρίσουν τα παιδιά τι πραγματικά συμβαίνει γύρω τους.

Συγγραφέας: Γυναίκα

Είδος αναπηρίας: προβλήματα όρασης

Γλώσσα: πολιτικά ορθή

Μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας: κοινωνικό

Είδος αφήγησης: γ' πρόσωπο και διάλογος

Τρόπος απόδοσης της αναπηρίας: ρεαλιστικός

Τρόπος αναπαράστασης της αναπηρίας: μη στερεοτυπικός

Ο χαρακτήρας με αναπηρία: γάτα

Είδος αναπαράστασης της αναπηρίας:

- του ουδέτερου
- του ατόμου που συγκεντρώνει περίεργα βλέμματα

Τίτλος: άσχετος με την αναπηρία

Τέλος: χωρίς τέλος

Τρόπος αντιμετώπισης του ήρωα: θετικός

«Η μάγισσα Αμπουλίνα» Μόζα η γάτα

Η Μόζα, η γάτα είναι υπαρκτή και αποτελεί την έμπνευση για τη σειρά αυτή, μια που γεννήθηκε τυφλή. Στις ιστορίες της, η Μόζα μιλάει με το δικό της μοναδικό τρόπο για τα άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα όρασης, όπως κι αυτή, ακοής, κινητικά, συνδρόμου Down και εγκεφαλικής παράλυσης. Περιγράφει με έναν απλό και χαριτωμένο τρόπο τον τρόπο ζωής αυτών των ανθρώπων και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν καθημερινά. Το κυριότερο όμως είναι ότι εξηγεί γιατί μπορεί να νιώθουμε αμηχανία και δισταγμό όταν βρισκόμαστε κοντά τους και μας ευαισθητοποιεί σε ένα θέμα που παραμένει ταμπού στη χώρα μας. Η δουλειά αυτή είναι πρωτότυπη για τα Ελληνικά δεδομένα.

Καμιά φορά είναι δύσκολο να βρούμε τις κατάλληλες λέξεις για να μιλήσουμε στα παιδιά για ένα τόσο ευαίσθητο θέμα. Η Μόζα, η γάτα αποτελεί ένα εύχρηστο εργαλείο στα χέρια δασκάλων και γονιών για να γνωρίσουν τα παιδιά τι πραγματικά συμβαίνει γύρω τους.

Συγγραφέας: Γυναίκα

Είδος αναπηρίας: κινητικά προβλήματα

Γλώσσα: πολιτικά ορθή

Μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας: κοινωνικό

Είδος αφήγησης: γ' πρόσωπο και διάλογος

Τρόπος απόδοσης της αναπηρίας: ρεαλιστικός

Τρόπος αναπαράστασης της αναπηρίας: μη στερεοτυπικός

Ο χαρακτήρας με αναπηρία: γάτα

Είδος αναπαράστασης της αναπηρίας: του ουδέτερου

Τίτλος: άσχετος με την αναπηρία

Τέλος: χωρίς τέλος

Τρόπος αντιμετώπισης του ήρωα: θετικός

«Η Λευκή Μόλι» Μόζα η γάτα

Η Μόζα, η γάτα είναι υπαρκτή και αποτελεί την έμπνευση για τη σειρά αυτή, μια που γεννήθηκε τυφλή. Στις ιστορίες της, η Μόζα μιλάει με το δικό της μοναδικό τρόπο για τα άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα όρασης, όπως κι αυτή, ακοής, κινητικά, συνδρόμου Down και εγκεφαλικής παράλυσης. Περιγράφει με έναν απλό και χαριτωμένο τρόπο τον τρόπο ζωής αυτών των ανθρώπων και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν καθημερινά. Το κυριότερο όμως είναι ότι εξηγεί γιατί μπορεί να νιώθουμε αμηχανία και δισταγμό όταν βρισκόμαστε κοντά τους και μας ευαισθητοποιεί σε ένα θέμα που παραμένει ταμπού στη χώρα μας. Η δουλειά αυτή είναι πρωτότυπη για τα Ελληνικά δεδομένα.

Καμιά φορά είναι δύσκολο να βρούμε τις κατάλληλες λέξεις για να μιλήσουμε στα παιδιά για ένα τόσο ευαίσθητο θέμα. Η Μόζα, η γάτα αποτελεί ένα εύχρηστο εργαλείο στα χέρια δασκάλων και γονιών για να γνωρίσουν τα παιδιά τι πραγματικά συμβαίνει γύρω τους.

Συγγραφέας: Γυναίκα

Είδος αναπηρίας: προβλήματα ακοής

Γλώσσα: πολιτικά ορθή

Μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας: κοινωνικό

Είδος αφήγησης: γ' πρόσωπο και διάλογος

Τρόπος απόδοσης της αναπηρίας: ρεαλιστικός

Τρόπος αναπαράστασης της αναπηρίας: μη στερεοτυπικός

Ο χαρακτήρας με αναπηρία: γάτα

Είδος αναπαράστασης της αναπηρίας: του ουδέτερου

Τίτλος: άσχετος με την αναπηρία

Τέλος: χωρίς τέλος

Τρόπος αντιμετώπισης του ήρωα: θετικός

«Το βουνό των νάνων» Μόζα η γάτα

Η Μόζα, η γάτα είναι υπαρκτή και αποτελεί την έμπνευση για τη σειρά αυτή, μια που γεννήθηκε τυφλή. Στις ιστορίες της, η Μόζα μιλάει με το δικό της μοναδικό τρόπο για τα άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα όρασης, όπως κι αυτή, ακοής, κινητικά, συνδρόμου Down και εγκεφαλικής παράλυσης. Περιγράφει με έναν απλό και χαριτωμένο τρόπο τον τρόπο ζωής αυτών των ανθρώπων και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν καθημερινά. Το κυριότερο όμως είναι ότι εξηγεί γιατί μπορεί να νιώθουμε αμηχανία και δισταγμό όταν βρισκόμαστε κοντά τους και μας ευαισθητοποιεί σε ένα θέμα που παραμένει ταμπού στη χώρα μας. Η δουλειά αυτή είναι πρωτότυπη για τα Ελληνικά δεδομένα.

Καμιά φορά είναι δύσκολο να βρούμε τις κατάλληλες λέξεις για να μιλήσουμε στα παιδιά για ένα τόσο ευαίσθητο θέμα. Η Μόζα, η γάτα αποτελεί ένα εύχρηστο εργαλείο στα χέρια δασκάλων και γονιών για να γνωρίσουν τα παιδιά τι πραγματικά συμβαίνει γύρω τους.

Συγγραφέας: Γυναίκα

Είδος αναπηρίας: εγκεφαλική παράλυση και σύνδρομο Down

Γλώσσα: πολιτικά ορθή

Μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας: κοινωνικό

Είδος αφήγησης: γ' πρόσωπο και διάλογος

Τρόπος απόδοσης της αναπηρίας: ρεαλιστικός

Τρόπος αναπαράστασης της αναπηρίας: μη στερεοτυπικός

Ο χαρακτήρας με αναπηρία: γάτα

Είδος αναπαράστασης της αναπηρίας:

- του ουδέτερου
- του ατόμου που συμμετέχει και τα καταφέρνει

Τίτλος: άσχετος με την αναπηρία

Τέλος: χωρίς τέλος

Τρόπος αντιμετώπισης του ήρωα: θετικός

«Μια αδελφούλα με ειδικές ανάγκες»

Σήμερα το πρωί στο μαιευτήριο γεννήθηκε ένα μωρό, η μικρή Νέλλη. Η χαρά της Μαρίνας και του Παύλου, των γονιών της, είναι απερίγραπτη... Ένας γιατρός παίρνει τη Νέλλη και την πηγαίνει για εξέταση. Όταν γυρνάει, είναι σκεπτικός κι αρχίζει να μιλάει αργά: - Κάτι δεν πάει καλά... Έγινε ένα ατύχημα γενετικό. Η Νέλλη έχει ένα μειονέκτημα: την τρισωμία 21. Μέσα σε λίγα δευτερόλεπτα, τη χαρά διαδέχεται ένας φόβος ανυπολόγιστος.

«Η Μαρίνα ακούγοντας αυτά τα λόγια δεν μπορεί να κρύψει την απογοήτευσή της.», «...όπως ο καθένας από εμάς, η Νέλλη έχει το δικό της χαρακτήρα, τα προτερήματα και τα ελαττώματά της. Έχει κιόλας τη θέση της ανάμεσά μας, με την ιδιαίτερη προσωπικότητά της. Όμως έχει και μια μειονεκτικότητα που τη λένε τρισωμία 21. Αυτό την εμποδίζει να μεγαλώνει το ίδιο γρήγορα, όπως τα παιδιά της ηλικίας της.», «Η Μαρίνα ακούει τη ζεστή φωνή του γιατρού, όμως η ανησυχία της έχει θολώσει κάθε σκέψη. Ο Παύλος αισθάνεται την καρδιά του να σφίγγεται όλο και περισσότερο με κάθε χτύπο της. Σα να τη χουφτιάξει ένα σιδερένιο χέρι.», «Η Νέλλη είναι μια αδελφούλα που χρειάζεται την ιδιαίτερη φροντίδα, τη δική μας και τη δική σου, γιατί είναι διαφορετική... θα χρειαστεί πολύ περισσότερο χρόνο από σένα να μάθει να μιλάει, να περπατάει... ίσως, μάλιστα, να μην τα καταφέρει ποτέ τέλεια. Πρέπει να τη βοηθήσουμε να μεγαλώσει.», «Η Μαρίνα της μιλάει τρυφερά, της λέει ότι εργάζεται πολύ καλά, ότι θα τα καταφέρει κι ότι αυτό το μειονέκτημα, η τρισωμία 21, είναι η αιτία της αργοπορίας. Η Νέλλη το ξέρει αυτό.», «Μετά την τάξη της Ντανιέλ, η Νέλλη πηγαίνει σ' ένα ειδικό σχολείο μαζί με άλλα παιδιά με μειονεκτικότητες.», «Είναι παράξενη, έχει μια αρρώστια.»

Συγγραφέας: Γυναίκα

Είδος αναπηρίας: σύνδρομο Down

Γλώσσα: στερεοτυπική

Μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας: κοινωνικό

Είδος αφήγησης: γ' πρόσωπο και διάλογος

Τρόπος απόδοσης της αναπηρίας: ρεαλιστικός

Τρόπος αναπαράστασης της αναπηρίας: στερεοτυπικός

Ο χαρακτήρας με αναπηρία: γένους θηλυκού

Είδος αναπαράστασης της αναπηρίας:

- του ατόμου που αποτελεί βάρος για την οικογένεια
- του ανυπεράσπιστου
- του αντικειμένου ειρωνικών σχολίων
- του ατόμου που συγκεντρώνει περίεργα βλέμματα
- του ατόμου που συμμετέχει και τα καταφέρνει

Τίτλος: αναφέρεται στην αναπηρία

Τέλος: αισιόδοξο

Τρόπος αντιμετώπισης του ήρωα: αρνητικός

«Η Αργυρώ γελάει»

«Η Αργυρώ γελάει, τραγουδάει, στα χέρια του μπαμπά πετάει, κάνει κούνια και χαμογελάει, είναι καλή, είναι πονηρή, είναι χαρούμενη, είναι λυπημένη, χορεύει, ιππεύει, στη θάλασσα πως κολυμπάει, στα βράχια κρύβεται και μας γελάει, κρύβεται, η πονηρή φανερώνεται με δυνατή φωνή, είναι άγρια και θυμωμένη, είναι περήφανη και ευχαριστημένη, τσαλαβουτάει, στριφογυρνάει, από το αυτοκίνητο μας χαιρετάει, μες στο μουσείο βόλτα πάει, λύνει σωστά την άσκηση, τη λύνει λάθος.... Αυτή είναι η Αργυρώ: ένα παιδάκι σαν εμένα, ένα παιδάκι σαν εσένα.»

Συγγραφέας: Γυναίκα και Άντρας

Είδος αναπηρίας: κινητικά προβλήματα

Γλώσσα: πολιτικά ορθή

Μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας: ατομικό/ιατρικό

Είδος αφήγησης: γ' πρόσωπο

Τρόπος απόδοσης της αναπηρίας: ρεαλιστικός

Τρόπος αναπαράστασης της αναπηρίας: μη στερεοτυπικός

Ο χαρακτήρας με αναπηρία: γένους θηλυκού

Είδος αναπαράστασης της αναπηρίας:

- του ουδέτερου
- του ατόμου που συμμετέχει και τα καταφέρνει

Τίτλος: άσχετος με την αναπηρία

Τέλος: χωρίς τέλος

Τρόπος αντιμετώπισης του ήρωα: ουδέτερος

«Ένας για όλους και όλοι για έναν»

«Ν' ακολουθείς πάντα τα όνειρά σου Μαξ και να μην ξεχνάς πως είσαι ξεχωριστός, είπε η μαμά ποντικίνα.», «Ο Μαξ ταξίδευε χαρούμενος στον κόσμο. Στην πορεία του συνάντησε μια τυφλοποντικίνα.», «Δε βλέπω καθόλου καλά, παρόλα αυτά έχω καταπληκτική όσφρηση και μπορώ να αναγνωρίζω τα πάντα από τη μυρωδιά τους ακόμα κι αν είναι κάτω από τη γη!, είπε η τυφλοποντικίνα.», «Άρα είσαι κι εσύ ξεχωριστή, όπως κι εγώ!, είπε ενθουσιασμένος ο Μαξ.», «Κοίτα, το ένα μου πόδι είναι μακρύτερο από το άλλο και τα μουστάκια μου είναι πολύ κοντά. Έτσι δεν έχω καλή ισορροπία και συνεχώς πέφτω κάτω. Ωστόσο, είμαι πολύ καλός στο να κατεβάζω ιδέες.», «Μπορεί να μην ακούει καλά, αλλά κανείς δεν του φτάνει στο χοροπηδητό.», «Είναι κι αυτός ξεχωριστός, σαν κι εμάς.», «Καλά ήμασταν καταπληκτικοί, είπε ο Μαξ. Αποκλείεται να τα είχαμε καταφέρει τόσο καλά αν ο καθένας ήταν μόνος του. Κι όλα αυτά, επειδή ο καθένας μας είναι σε κάτι ξεχωριστός.», «Δεν είμαι καλός στο να σκέφτομαι ούτε στο να οσμίζομαι ούτε στο να χοροπηδάω ούτε στο να πετάω... μόνο να φοβάμαι, ξέρω και να δείχνω τ' αγκάθια μου...», «Ναι, αλλά είσαι καταπληκτικός σ' αυτό! Στο να δείχνεις τα αγκάθια σου! Όταν γίνεσαι ένα κουβάρι, είσαι ένας καταπληκτικός αγκαθωτός φύλακας!, είπε ο Μαξ.».

Συγγραφέας: Γυναίκα και Άντρας

Είδος αναπηρίας: κινητικά προβλήματα, προβλήματα όρασης, προβλήματα ακοής, προβλήματα προσαρμογής

Γλώσσα: πολιτικά ορθή

Μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας: ατομικό/ιατρικό

Είδος αφήγησης: γ' πρόσωπο

Τρόπος απόδοσης της αναπηρίας: μη ρεαλιστικός

Τρόπος αναπαράστασης της αναπηρίας: μη στερεοτυπικός

Ο χαρακτήρας με αναπηρία: ζωάκια

Είδος αναπαράστασης της αναπηρίας:

- του θαρραλέου
- του ξεχωριστού, του σε κάποιες καταστάσεις ως αντιστάθμισμα στην αναπηρία
- του ατόμου που συμμετέχει και τα καταφέρνει

Τίτλος: άσχετος με την αναπηρία

Τέλος: αισιόδοξο

Τρόπος αντιμετώπισης του ήρωα: θετικός

«Πιάσε το αστέρι που πέφτει»

«Δεν καταλαβαίνω πάντα αυτά που λένε οι δάσκαλοί μου και τότε εκείνοι απογοητεύονται από εμένα. Καμιά φορά, τα άλλα παιδιά με κοροϊδεύουν και γελούν μαζί μου.», «Οι γονείς μου με πήγαν στην παιδίατρο. Μου μιλούσε αρκετή ώρα. Έπειτα, μου έδωσε να γράψω μερικές ασκήσεις. Στους γονείς μου είπε ότι αν συνεχίσω να αισθάνομαι έτσι, θα χρειαστεί να με πάνε σε έναν ειδικό στην πόλη ή ίσως στο νοσοκομείο. Όλα αυτά μ' έχουν τρομοκρατήσει.», «Μερικές φορές είμαι ανήσυχος, εκνευρισμένος και φοβισμένος, χωρίς να μπορώ να καταλάβω το γιατί.», «Ήξερε ότι εμφάνιζε τα πρώτα σημάδια μιας αρρώστιας στο μυαλό του κι ότι το άγχος του σχολείου έκανε τα πράγματα χειρότερα. Σκέφτηκε ότι ήρθε η ώρα να συστήσει στον Ψαρά να επισκεφτεί έναν γιατρό πιο ειδικό στο να βοηθά ανθρώπους

που έχουν άγχος και στενοχώρια ή νιώθουν μπερδεμένοι και ανήσυχoi.» «Τον βοηθούσαν να καταλάβει γιατί ορισμένες φορές ένιωθε στενοχωρημένος και απογοητευμένος κι άλλες νευρικός, ανήσυχος και φοβισμένος. Του εξήγησαν ότι το μυαλό του δε δούλευε απόλυτα σωστά.» «Είσαι πραγματικά γενναίος και προσπάθησες πολύ για να γίνεις καλά. Το μόνο που έχεις να κάνεις είναι να πιστεύεις στον εαυτό σου. Να ξέρεις ότι υπάρχουν γύρω σου άνθρωποι πρόθυμοι να σε βοηθήσουν.»

Συγγραφέας: Γυναίκα

Είδος αναπηρίας: ψυχική ασθένεια

Γλώσσα: πολιτικά ορθή

Μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας: κοινωνικό

Είδος αφήγησης: γ' πρόσωπο

Τρόπος απόδοσης της αναπηρίας: μη ρεαλιστικός

Τρόπος αναπαράστασης της αναπηρίας: μη στερεοτυπικός

Ο χαρακτήρας με αναπηρία: γένους αρσενικού

Είδος αναπαράστασης της αναπηρίας:

- του περιθωριοποιημένου
- του ατόμου που το περιγελούν
- του ατόμου που προσπαθεί και τα καταφέρνει

Τίτλος: άσχετος με την αναπηρία

Τέλος: αισιόδοξο

Τρόπος αντιμετώπισης του ήρωα: θετικός

«Ο Μαξ είναι σημαντικός»

Μέσα από αυτό το βιβλίο δίνεται η δυνατότητα στον Μαξ, σ' ένα παιδί με Αυτισμό, να μιλήσει. Ο Μαξ αναφέρεται στο τι πιστεύει πως είναι ο ίδιος, πως βλέπει τους

γύρω του, αλλά και τις καταστάσεις. Το λόγο παίρνει και η μητέρα που περιγράφει από τη δική οπτική πλευρά την αναπηρία του Μαξ.

«Εγώ- Μαξ ακούω φωνές.», «Εσύ-Μαξ γελάει, πηδάει, ιδρώνει. Λένε δεν είναι καλό για σένα. Θα σε πιάσει κρίση, σπασμοί. Νεύρα! Θυμώνω! Με αυτούς που δεν κάνουν προσπάθεια. Μ' εμένα που δεν τα καταφέρνω να μιλήσω.», «Στο δρόμο, στο μετρό ή στο γιατρό με λένε συχνά handicap (άτομο με ειδικές ανάγκες).», «Ο μπαμπάς δεν το πιστεύει. Ο Μαξ προβληματικός;», «Εγώ-Μαξ προβληματικός, άτομο με ειδικές ανάγκες... Αυτό πάει να πει πως είμαι κάποιος πολύ σημαντικός.», «Βαρέθηκα πια! Τις ματιές τους όλη την ώρα. Τα πολλά τους χάνια.», «Κι εγώ, που πίστευα πως ήμουν ικανή να σε καθησυχάζω μόνο με τα χάνια μου, με τα λόγια μου, με την παρουσία μου! Δε σου χρησίμευα σε τίποτα. Δεν ήμουν στην πραγματικότητα η μητέρα σου.», «Προβιβάστηκε σε 'μεγάλη αδερφή' παρά τη θέλησή της, η μεγάλη αδερφή ενός άρρωστου αδερφού που της έκλεβε όλες τις ματιές.», «Αν ήθελα άλλο ένα μωρό ήταν για να σου ξεφύγω. Να ξεφύγω από τον καθημερινό καταναγκασμό της σαρκοβόρας αγάπης σου. Για να ξαναζήσω μια γέννα χωρίς πρόβλημα.», «Αντί να βρεθώ να σε καθησυχάζω, σε απέρριπτα.», «Όταν οι άλλοι οι 'φυσιολογικοί' μας κοιτάζουν κατά πρόσωπο εσένα κι εμένα, νιώθω να με κρίνουν ένοχη.», «Μοιάζεις με αγοράκι σαν όλα τα' άλλα. Είναι μια φωτογραφία που κλέβει, ξεγελάει.»

Συγγραφέας: Γυναίκα

Είδος αναπηρίας: αυτισμός με νοητική καθυστέρηση

Γλώσσα: στερεοτυπική

Μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας: κοινωνικό

Είδος αφήγησης: α' πρόσωπο

Τρόπος απόδοσης της αναπηρίας: ρεαλιστικός

Τρόπος αναπαράστασης της αναπηρίας: στερεοτυπικός

Ο χαρακτήρας με αναπηρία: γένους αρσενικού

Είδος αναπαράστασης της αναπηρίας:

- του περιθωριοποιημένου

- του ατόμου που αποτελεί βάρος για την οικογένεια
- του ατόμου που αποτελεί ντροπή
- του ατόμου που συγκεντρώνει αδιάκριτα βλέμματα

Τίτλος: άσχετος με την αναπηρία

Τέλος: θλιβερό

Τρόπος αντιμετώπισης του ήρωα: αρνητικός

«Πόσο κοντά είναι το φεγγάρι;»

Η Μαργαρίτα: Η μεγάλη λύπη και απογοήτευση της Στέλλας, καθώς και όλης της οικογένειας. Η μητέρα και ο πατέρας: Δυο άνθρωποι που χρειάζεται ν' αγωνιστούν σκληρά για να ξεπεράσουν την ατυχία τους.

Η Μαργαρίτα μας έχει κάποιο πρόβλημα, θα μεγαλώσει στο σώμα, μα όχι στο μυαλό... Πολύ φοβάμαι πως θα χρειαστεί να την περιποιούμαστε για πάντα.», «Πριν λίγες μέρες της είπα πως μπορούμε να στείλουμε τη Μαργαρίτα μας σαν μεγαλώσει σε Ειδική Σχολή, μα η μαμά αντί να χαρεί, έγινε ακόμη πιο λυπημένη.», «Έχω μια αδελφούλα που δεν κάνει να τη βλέπει ο κόσμος κι η μαμά μου την κρύβει.», «Δεν ήθελα να τη δει. Ντρεπόμουνα. Άλλωστε κι η μαμά το 'πε και το 'δειξε τόσες φορές. Δεν θέλει να μπαινοβγαίνουν ξένοι στο σπίτι, μη βλέπουνε κι άλλοι τα χάλια μας».

Συγγραφέας: Γυναίκα

Είδος αναπηρίας: πολλαπλή αναπηρία

Γλώσσα: στερεοτυπική

Μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας: ιατρικό/ατομικό

Είδος αφήγησης: γ' πρόσωπο και διάλογος

Τρόπος απόδοσης της αναπηρίας: ρεαλιστικός

Τρόπος αναπαράστασης της αναπηρίας: στερεοτυπικός

Ο χαρακτήρας με αναπηρία: γένους θηλυκού

Είδος αναπαράστασης της αναπηρίας:

- του περιθωριοποιημένου
- του ατόμου που αποτελεί βάρος για την οικογένεια
- του ατόμου που αποτελεί ντροπή
- του ατόμου που συγκεντρώνει αδιάκριτα βλέμματα

Τίτλος: άσχετος με την αναπηρία

Τέλος: θλιβερό

Τρόπος αντιμετώπισης του ήρωα: αρνητικός

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

004000115288